

T.C.
GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ENDÜSTRİ MİRAS ALANLARININ
YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİNDE KENTSEL İLİŞKİLERİ
DEĞERLENDİREN BİR ÇERÇEVE ÖNERİSİ: BEYKOZ DERİ
VE KUNDURA FABRİKASI

EZEL DUYAR
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI

GEBZE
2023

T.C.
GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ENDÜSTRİ MİRAS ALANLARININ
YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİNDE
KENTSEL İLİŞKİLERİ DEĞERLENDİREN
BİR ÇERÇEVE ÖNERİSİ: BEYKOZ DERİ
VE KUNDURA FABRİKASI

EZEL DUYAR
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI

DANIŞMANI
DOÇ. DR. ZEYNEP GAMZE MERT

GEBZE
2023

T.R.
GEBZE TECHNICAL UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

**A FRAMEWORK PROPOSAL TO
EVALUATE URBAN RELATIONS IN REUSE
OF INDUSTRIAL HERITAGE AREAS:
BEYKOZ LEATHER AND SHOE FACTORY**

EZEL DUYAR

**A THESIS SUBMITTED FOR THE DEGREE OF
MASTER OF SCIENCE
DEPARTMENT OF CITY AND REGIONAL PLANNING**

**THESIS SUPERVISOR
ASSOC. PROF. DR. ZEYNEP GAMZE MERT**

**GEBZE
2023**

YÜKSEK LİSANS JÜRİ ONAY FORMU

GTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 19/07/2023 tarih ve 2023/40 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 07/08/2023 tarihinde tez savunma sınavı yapılan Ezel DUYAR'ın tez çalışması Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE

(TEZ DANIŞMANI) : DOÇ. DR. ZEYNEP GAMZE MERT

ÜYE : DR. ÖĞR. ÜYESİ MİNE TOPÇUBAŞI

ÜYE : DOÇ. DR. EMRE KİŞHALI

ONAY

Gebze Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
...../...../..... tarih ve/..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

ÖZET

Endüstri yapı ve alanları; küreselleşme sonucunda üretim biçimlerinin değişmesiyle birlikte işlevlerini kaybetmeye ve kentlerde atıl alanlar haline gelmeye başlamıştır. Endüstri miras alanları taşıdıkları tarihi, ekonomik, sosyal, kültürel, mekânsal değerlerinden dolayı miras olma özelliği taşımaktadır. Bu miras alanlarını koruma bilinci, öncelikle Avrupa’da yaygınlaşmaya başlamıştır. Uluslararası kuruluşlar, çalışmalar yürüterek bu alanlara yönelik koruma politikaları geliştirmiştir. Türkiye’de son yirmi yıldır ön plana çıkmakta olan endüstri mirasını koruma kavramı giderek gelişmeye devam etmektedir. Endüstri miras alanlarını koruma ve kente kazandırılmasında en etkili yöntem olarak yeniden işlevlendirme uygulamaları ön plana çıkmaktadır. Yeniden işlevlendirme uygulamalarının genelde tek yapı ölçeğinde ele alındığı, kentle kurduğu ilişkilerin yetersiz kaldığı saptanmıştır. Bu nedenle, yeniden işlevlendirme çalışmalarında endüstri mirasının kentle kurduğu ilişkilerin neler olduğunun belirlenmesi ve bu değerlerin korunması gerekmektedir. Bu kapsamda içerik analizi yapılmış ve yeniden işlevlendirme çalışmalarında kentsel ilişkilerin değerlendirilmesine yönelik 4 adet boyut ve 22 adet gösterge belirlenmiştir. Bu boyut ve göstergeler endüstri miras alanlarının yeniden işlevlendirilmesinde kentle kurduğu ilişkilere yönelik bir değerlendirme çerçevesi oluşturmaktadır. Belirlenen boyut ve göstergeler konunun uzmanı kişiler tarafından AHP yöntemi ile ağırlıklandırılmış, böylece boyut ve göstergelerden hangisinin daha öncelikli önem taşıdığı belirlenmiştir. Bunun yanı sıra uzman kişiler, belirlenmiş boyut ve göstergeleri Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası’nın özgün ve yeniden işlevlendirilmiş durumlarına göre puanlandırmış, fabrikanın kentle kurduğu ilişkiler boyut ve göstergeler aracılığıyla karşılaştırılmıştır. Puanlama sonucunda Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası’nın yeni işlevinde, özgün durumuna kıyasla boyut ve gösterge değerlerinin tümünün azaldığı tespit edilmiştir. Elde edilen bulgularla birlikte, endüstri miras alanlarının yeniden işlevlendirilmesi çalışmalarında kentle olan ilişkisinin nasıl ele alınması gerektiği üzerine bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Endüstri Mirası, Yeniden İşlevlendirme, İçerik Analizi, Boyut ve Göstergeler, AHP.

SUMMARY

Industrial structures and areas; with the change in production methods as a result of globalization, they began to lose their functions and become idle areas in cities. Industrial heritage areas have the feature of being heritage due to their historical, economic, social, cultural and spatial values. The awareness of protecting these heritage sites has begun to spread primarily in Europe. International organizations have carried out studies and developed conservation policies for these areas. The concept of protecting industrial heritage, which has come to the fore in Turkey for the last twenty years, continues to develop gradually. Re-functioning practices come to the fore as the most effective method for protecting industrial heritage areas and bringing them back to the city. It has been determined that refunctioning applications are generally handled at the scale of a single building, and the relationships established with the city are inadequate. For this reason, in re-functionalization studies, it is necessary to determine the relations between the industrial heritage and the city and to protect these values. In this context, content analysis was carried out and 4 dimensions and 22 indicators were determined for the evaluation of urban relations in refunctionalization studies. These dimensions and indicators constitute an evaluation framework for the relations with the city in the re-functioning of industrial heritage areas. The determined dimensions and indicators were weighted using the AHP method by experts on the subject, thus determining which of the dimensions and indicators was more important. In addition, experts scored the determined dimensions and indicators according to the original and refunctioned situations of the Beykoz Leather and Shoe Factory, and the relations established by the factory with the city were compared through dimensions and indicators. As a result of the scoring, it was determined that all the size and indicator values were reduced in the new function of the Beykoz Leather and Shoe Factory compared to its original state. With the findings obtained, an evaluation was made on how the relationship with the city should be handled in the re-functionalization of industrial heritage areas.

Key Words: Industry Heritage, Re-Function, Content Analysis, Dimension and Indicators, AHP.

TEŞEKKÜR

Başta, yüksek lisans eğitimimde ve akademik hayatımda desteğini ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyip bilgisi ile bu çalışmanın oluşmasının yolunu açan ve değerli zamanını benden esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Zeynep Gamze MERT'e,

Anket çalışmamı cevaplandırıp katkılarını sunan tüm değerli hocalarıma,

Çalışmam boyunca yanımda olan canım arkadaşlarım Elçin Ezgi AHİ ve Ezel ÖZTÜRK GÜNDÜZ'e

Her zaman desteğiyle yanımda olan, bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan değerli eşim Halil DUYAR'a

ve göstermiş olduğu desteklerinden dolayı canım aileme en içten teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmamı, hayatı boyunca hayallerinden ve değerlerinden vazgeçmeden emekleriyle bir yerlere varmaya çalışan herkese armağan ediyorum.

EZEL DUYAR

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	v
SUMMARY	vi
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER	viii
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xi
TABLOLAR DİZİNİ	xiv
1. GİRİŞ	1
2. ENDÜSTRİ MİRASI KAVRAMI VE ENDÜSTRİ MİRASINI KORUMA ÇALIŞMALARI	3
2.1. Endüstri ve Endüstrileşme Kavramları	3
2.2. Endüstri Mirası Kavramı	7
2.3. Endüstri Mirasını Koruma Yaklaşımları	10
2.3.1. Avrupa’da Endüstri Mirasını Koruma Yaklaşımları	10
2.3.2. Endüstri Mirası ile İlgilenen Uluslararası Kuruluşlar ve Çalışmaları	17
2.3.3. Türkiye’de Endüstri Mirasını Koruma Yaklaşımları	28
3. ENDÜSTRİ MİRASINA MÜDAHALE BİÇİMİ OLARAK YENİDEN İŞLEVLENDİRME	33
3.1. Endüstri Miras Alanlarının Yeniden İşlevlendirilmesi	33
3.2. Endüstri Miras Alanlarının Yeniden İşlevlendirilmesine Yönelik Dünya Örneklerinin İncelenmesi	38
3.2.1. Ruhr Bölgesi, Almanya	38
3.2.2. Docklands Bölgesi, İngiltere	41
3.2.3. Toronto Distillery District, Kanada	43
3.2.4. Tate Modern, İngiltere	45
3.2.5. Viyana Gazometreleri, Avusturya	46
3.3. Endüstri Miras Alanlarının Yeniden İşlevlendirilmesine Yönelik Türkiye Örneklerinin İncelenmesi	47

3.3.1. Seka Selüloz ve Kâğıt Fabrikası (Sekapark), İzmit	47
3.3.2. Hasanpaşa Gazhanesi, İstanbul	50
4. ENDÜSTRİ MİRAS ALANLARININ YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİNDE KENTSEL İLİŞKİLERİNİ DEĞERLENDİRME ÇERÇEVESİNİN GELİŞTİRİLMESİ	52
4.1. Kentsel İlişkilere Yönelik Boyut ve Göstergelerin Belirlenmesi	52
4.1.1. İçerik Analizi Yöntemi ve Kullanılan Materyaller	52
4.1.2. İçerik Analizi Yönteminin Uygulanması ve Değerlendirmesi	54
4.2. Boyut ve Göstergelerin Ağırlıklandırılması	74
4.2.1. AHP (Analytical Hierarchy Process) Yöntemi	74
4.2.2. AHP Yönteminin Uygulanması ve Değerlendirmesi	77
5. BEYKOZ DERİ VE KUNDURA FABRİKASI'NIN ÖZGÜN VE YENİDEN İŞLEVLENDİRME SONRASI KENTSEL İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	90
5.1. Beykoz'da Endüstrileşme Hareketleri ve Kentsel Gelişime Katkısı	90
5.2. Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası Tarihçesi ve Yeniden İşlevlendirilmesi	98
5.3. Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nın Geliştirilen Çerçeve Kapsamında Değerlendirilmesi	109
6. SONUÇ	133
KAYNAKLAR	139
ÖZGEÇMİŞ	149
EKLER	150

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Simgeler ve Kısaltmalar

Açıklamalar

AHP	: Analytical Hierarchy Process
DOCOMOMO	: International Working Party for Documentation and Conservation of Buildings, Sites and Neighborhoods of the Modern Movement
ERIH	: The European Route of Industrial Heritage
FICCIM	: First International Congress on the Conservation of Industrial Monuments
IBA	: International Building Exhibition
ICOMOS	: International Council On Monuments and Sites
SICCIM	: Second International Conference on the Conservation of Industrial Monuments
TICCIH	: The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

ŞEKİLLER DİZİNİ

<u>Sekil No:</u>	<u>Sayfa</u>
2.1: Ironbridge ve yakın çevresine ait bir görünüş.	13
2.2: Wieliczka ve Bochnia Tuz Madenleri iç mekân görüntüsü.	23
2.3: Zollverein Kömür Madeni Sanayi Kompleksi dış mekân görüntüsü.	24
2.4: Fagus Factory in Alfeld dış mekân görüntüsü.	26
2.5: Avrupa Endüstri Mirası Rotası.	27
2.6: Haliç Kongre Merkezi'nin kıyıdan görünümü.	29
2.7: Ankara Maltepe Havagazı ve Elektrik Fabrikası'na ait bir görünüm.	30
3.1: Ruhr Endüstri Kültürü Rotası.	40
3.2: Ruhr Bölgesi'nde yeniden işlevlendirilmiş endüstri mirası örnekleri.	41
3.3: Canary Wharf bölgesi genel görünüm.	42
3.4: Yeniden işlevlendirilen Toronto Distillery District dış mekân görüntüleri.	44
3.5: Tate Modern iç ve dış mekân görüntüleri.	46
3.6: Yeniden işlevlendirilen Viyana Gazometreleri iç ve dış mekân görüntüleri.	47
3.7: İzmit Sekapark iç ve dış mekân görüntüleri.	50
3.8: Yeniden işlevlendirilen Hasanpaşa Gazhanesi görüntüleri	51
4.1: İçerik analizinde kullanılan materyaller.	54
4.2: MAXQDA programı arayüzü görünümü.	59
4.3: Nizhny Tagil Tüzüğü'nden bir bölüme ait kodlama örneği.	60
4.4: 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'ndan bir bölüme ait kodlama örneği.	60
4.5: Tate Modern'e ait kodlama örneği.	61
4.6: Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'na ait bir kodlama örneği.	62
4.7: Ironbridge Gorge örneğine ait bir kodlama örneği.	62
4.8: Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nın web sitesine ait bir kodlama örneği.	63
4.9: "Sekapark- Değişimin Öyküsü Filmi" videosuna ait bir kodlama örneği.	63

4.10:	Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'na ait bir röportajdan kodlama örneği.	64
4.11:	Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'na ait sesli anlatılardan kodlama örneği.	64
4.12:	AHP yönteminin aşamaları.	75
4.13:	Expert Choice programı ara yüzü görünümü.	81
4.14:	Boyutların uzmanların değerlendirmesi sonucu belirlenen ağırlık değerleri grafiği.	83
4.15:	Tarihi değer göstergelerinin uzmanların değerlendirmesi sonucu belirlenen ağırlık değerleri grafiği.	84
4.16:	Sosyo-kültürel değer göstergelerinin uzmanların değerlendirmesi sonucu belirlenen ağırlık değerleri grafiği.	85
4.17:	Ekonomik değer göstergelerinin uzmanların değerlendirmesi sonucu belirlenen ağırlık değerleri grafiği.	86
4.18:	Yapısal ölçekteki mekânsal değer göstergelerinin uzmanların değerlendirmesi sonucu belirlenen ağırlık değerleri grafiği.	88
4.19:	Kentsel ölçekteki mekânsal değer göstergelerinin uzmanların değerlendirmesi sonucu belirlenen ağırlık değerleri grafiği.	88
5.1:	Beykoz ilçesinin konumu.	90
5.2:	1918 yılı Necip Bey Haritası'nda Beykoz ve çevresi.	93
5.3:	Beykoz'un kentsel gelişiminde öne çıkan endüstri alanları.	94
5.4:	Yıllara göre Beykoz kıyı kesimi kentsel gelişimi.	95
5.5:	Günümüz Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası yakın çevresi.	99
5.6:	1980'li yıllara ait Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'na ait yerleşim planı.	102
5.7:	Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nda yer alan yapılara ait görüntüler.	103
5.8:	Beykoz Kundura reklam afişleri.	104
5.9:	Yeniden işlevlendirilen Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası yapı ve alanları.	106
5.10:	Beykoz Kundura'da yer alan plato ve etkinlik alanları.	107
5.11:	Beykoz Kundura'da yer alan sosyal ve kültürel alanlar.	108
5.12:	Beykoz Kundura'da yer alan konaklama alanları.	109

5.13:	Boyutların uzmanların değerlendirmesi sonucu belirlenen ağırlıklı puanları grafiği.	113
5.14:	Tarihi değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucu belirlenen ağırlıklı puanları grafiği.	114
5.15:	Sosyo-kültürel değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucu belirlenen ağırlıklı puanları grafiği.	117
5.16:	Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası özgün halinde gündelik yaşamdan görüntüler.	118
5.17:	Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası özgün halinde sosyal ve kültürel faaliyetler.	120
5.18:	Yeniden işlevlendirilen Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nda sosyal ve kültürel faaliyetler.	121
5.19:	Ekonomik değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucu belirlenen ağırlıklı puanları grafiği.	124
5.20:	Kentsel ölçekte mekânsal değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucu belirlenen ağırlıklı puanları.	127
5.21:	Beykoz Kundura ve Deri Fabrikası özgün kullanımında ulaşım.	128
5.22:	Beykoz Kundura ve Deri Fabrikası özgün hali ve yeniden işlevlendirme sonrası kıyı kullanımı.	129
5.23:	Yapısal ölçekte mekânsal değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucu belirlenen ağırlıklı puanları grafiği.	131

TABLÖLAR DİZİNİ

<u>Tablo No:</u>	<u>Sayfa</u>
4.1: Endüstri Miras Alanlarının Yeniden İşlevlendirme Çalışmalarında Kentle İlişkilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Boyut ve Göstergeler.	65
4.2: Boyutlara ait frekans analizi dağılımı.	70
4.3: İçerik analizi materyallerinin boyutlara göre analizi dağılımı.	71
4.4: Tarihi değer göstergelerine ait frekans dağılımı.	72
4.5: Sosyo-kültürel değer göstergelerine ait frekans dağılımı.	72
4.6: Ekonomik değer göstergelerine ait frekans dağılımı.	73
4.7: Mekânsal değer göstergelerine ait frekans dağılımı.	73
4.8: AHP’de kullanılan değer tanımları ve açıklamaları.	76
4.9: Boyutların uzmanların ağırlıklandırması sonucu belirlenen geometrik ortalama değerleri.	78
4.10: Tarihi değer göstergelerinin uzmanların ağırlıklandırması sonucu belirlenen geometrik ortalama değerleri.	79
4.11: Sosyo-kültürel değer göstergelerinin uzmanların ağırlıklandırması sonucu belirlenen geometrik ortalama değerleri.	79
4.12: Ekonomik değer göstergelerinin uzmanların ağırlıklandırması sonucu belirlenen geometrik ortalama değerleri.	80
4.13: Kentsel ölçekte mekânsal değer göstergelerinin uzmanların ağırlıklandırması sonucu belirlenen geometrik ortalama değerleri.	80
4.14: Yapısal ölçekte mekânsal değer göstergelerinin uzmanların ağırlıklandırması sonucu belirlenen geometrik ortalama değerleri.	81
4.15: Boyutların uzmanların değerlendirmesi sonucu belirlenen ağırlık değerleri.	82
4.16: Tarihi değer göstergelerinin uzmanların değerlendirmesi sonucu belirlenen ağırlık değerleri.	83
4.17: Sosyo-kültürel değer göstergelerinin uzmanların değerlendirmesi sonucu belirlenen ağırlık değerleri.	85
4.18: Ekonomik değer göstergelerinin uzmanların değerlendirmesi sonucu belirlenen ağırlık değerleri.	86

4.19:	Mekânsal değer göstergelerinin uzmanların değerlendirmesi sonucu belirlenen ağırlık değerleri.	87
5.1:	Boyutların uzmanların değerlendirmesi sonucunda elde edilen ortalama ve ağırlıklı puan değerleri.	110
5.2:	Tarihi değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucunda elde edilen ortalama ve ağırlıklı puan değerleri.	110
5.3:	Sosyokültürel değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucunda elde edilen ortalama ve ağırlıklı puan değerleri.	110
5.4:	Ekonomik değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucunda elde edilen ortalama ve ağırlıklı puan değerleri.	111
5.5:	Kentsel ölçekte mekânsal değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucunda elde edilen ortalama ve ağırlıklı puan değerleri.	111
5.6:	Yapısal ölçekte mekânsal değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucunda elde edilen ortalama ve ağırlıklı puan değerleri.	112
5.7:	Boyutların uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucu belirlenen ağırlıklı puanları ve değişim yüzdeleri.	112
5.8:	Tarihi değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucu belirlenen ağırlıklı puanları ve değişim yüzdeleri.	114
5.9:	Sosyo-kültürel değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucu belirlenen ağırlıklı puanları ve değişim yüzdeleri.	117
5.10:	Ekonomik değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucu belirlenen ağırlıklı puanları ve değişim yüzdeleri.	123
5.11:	Kentsel ölçekte mekânsal değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucu belirlenen ağırlıklı puanları ve değişim yüzdeleri.	127
5.12:	Yapısal ölçekte mekânsal değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucu belirlenen ağırlıklı puanları ve değişim yüzdeleri.	131

1. GİRİŞ

Günümüzde yaşanan ekonomik ve toplumsal değişimlerin meydana getirdiği sonuçlar kaçınılmaz olarak kent mekanına yansımaktadır. Bu değişimlerin etkisinde kalan kentsel alanlardan biri de endüstri alanlarıdır. Üretim biçimlerinin farklılaşmasıyla birlikte, ekonomik, teknolojik ve sosyal gelişmelere ayak uyduramayan kent merkezlerindeki endüstri alanları zamanla terkedilmekte ve atıl alanlar haline gelmektedir. 1980'lerden sonra ise kent merkezlerini canlandırmak için yapılan girişimler, atıl durumdaki bu endüstri alanlarına yönelik yeniden işlevlendirme çalışmalarını gündeme getirmiştir. Yeniden işlevlendirme, endüstri mirasının korunmasında, kente kazandırılmasında ve kamu yararına kullanılmak üzere değerlendirilmesinde önemli ve etkin bir uygulama yöntemi olmaktadır. Endüstri alanları; kentlerin sosyoekonomik, tarihi ve kültürel gelişmelerine tanıklık ettiği ve bilgi sunduğu için miras özelliği taşımaktadır. Bu alanlara yönelik yapılan yeniden işlevlendirme çalışmalarının da bu kapsamda gerçekleşmesi beklenmektedir. Son yıllarda yapılan yeniden işlevlendirme çalışmalarının içeriği ve kentle olan ilişkilerinin sürdürülebilirliği önemli bir tartışma konusudur. Yapı ölçeğinde yapılan uygulamalardan ziyade, endüstri miras alanlarının kentle kurduğu ilişkilerin daha kapsamlı/bütüncül bir şekilde ele alındığı uygulamaların yapılması ve sahip olduğu değerlerin sürdürülebilirlik çerçevesinde gelecek nesillere aktarılması gerekmektedir. Bu uygulamaların sağlıklı yapılmaması dahilinde; kamu yararı kavramından uzak, kent ile entegre olamayan, kent kimliği ve belleğiyle özdeşleşmeyen mekânlar ortaya çıkmaktadır.

Tez çalışmasının *amacı*; endüstri miras alanlarının yeniden işlevlendirme çalışmalarında kentle ilişkilerinin değerlendirilmesine yönelik boyut ve göstergeleri içeren bir çerçeve geliştirmektir. Bu çerçeve aracılığıyla, boyut ve göstergeler üzerinden endüstri mirasının özgün ve yeniden işlevlendirme sonrası durumu ortaya koyulacaktır. Böylece endüstri mirasının sahip olduğu değerlerin sürdürülebilirliğine yönelik gerçekleştirilecek yeniden işlevlendirme çalışmalarında nasıl bir yol izlenmesi gerektiği konusuna katkı sağlanacaktır.

Tez çalışması *kapsamında* öncelikle çalışmanın kavramsal altyapısını oluşturan endüstri kavramı, endüstrileşme süreci, endüstrileşme sürecinin kente etkileri, endüstri mirası kavramının ortaya çıkışı, Avrupa'da ve Türkiye'de endüstri mirasını koruma

politikaları ve yapılan çalışmalar, endüstri mirası ile ilgilenen uluslararası kuruluşların yaptıkları çalışmalar, yayınladıkları tüzük ve ilkeler ile ulusal alanda endüstri mirasını yasal güvence altına alan mevzuattan bahsedilecektir.

Çalışmanın *üçüncü bölümünde*, endüstri mirasının yeniden işlevlendirilmesi kavramı üzerinde durulacak, bu bağlamda yeniden işlevlendirme çalışmalarında öne çıkan Dünya ve Türkiye örnekleri incelenecektir.

Çalışmanın *dördüncü bölümünde*, endüstri miras alanlarının yeniden işlevlendirme çalışmalarında kentle ilişkilerinin değerlendirilmesine yönelik çerçevenin oluşturulması kapsamında içerik analizi yapılarak boyut ve göstergeler belirlenecek ve AHP yöntemi ile uzmanlar tarafından ağırlıklandırılacaktır. Böylece boyut ve göstergelerden hangisinin daha öncelikli önem taşıdığı belirlenmiş olacaktır.

Çalışmanın *beşinci bölümünde*, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nın özgün ve yeniden işlevlendirilmiş durumları geliştirilen çerçeve kapsamında uzmanlar tarafından puanlanarak değerlendirilecektir. Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nın özgün ve yeniden işlevlendirildikten sonraki durumlarında kentle kurduğu ilişkiler, boyut ve göstergeler aracılığıyla ele alınacaktır.

Çalışma kapsamında geliştirilen endüstri miras alanlarının kentsel ilişkilerini değerlendirme çerçevesinin, kentle entegre, bütüncül ve kapsayıcı önerilerin geliştirildiği yeniden işlevlendirme çalışmalarında nasıl bir yol izlenilmesi gerektiği üzerine bir kılavuz niteliği taşıması öngörülmektedir. Ayrıca mevcut yeniden işlevlendirme uygulamalarının endüstri mirasının özgün durumuna göre performansının karşılaştırılarak iyileştirmeler yapılması konusunda da bir araç olması beklenmektedir.

2. ENDÜSTRİ MİRASI KAVRAMI VE ENDÜSTRİ MİRASINI KORUMA ÇALIŞMALARI

2.1. Endüstri ve Endüstrileşme Kavramları

Endüstri, sözcüğü Latince kökenli olup dilimize Fransızcadan geçmiştir. Endüstri kelimesinin yerine Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde Arapça kökenli sanayi kelimesi de kullanılmaktadır. Sanayi kelimesi ham maddeleri işlemek, enerji kaynaklarını yaratmak için kullanılan yöntemlerin ve araçların bütünü, işleyim olarak tanımlanmaktadır [Web 1].

İnsanlar, hayatlarına devam edebilmek için üretmek ve içinde bulundukları doğayı dönüştürmek durumundadırlar. Üretim genel bir bakış açısıyla insanın emeğiyle maddesel ve fikrî ürünler ortaya çıkarması; kendisinin ve toplumun varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan yaşama araçlarını elde etmesi eylemidir. İnsan, ilkel çağlardan günümüze kadar doğayı dönüştürmeye ve ona egemen olmaya çalışan bir varlık olmuştur. İnsan ve doğa arasındaki bu ilişkinin aracı ise alettir. Doğal olan nesnelerin insan için kullanılabilir nesneler haline dönüşümü “alet” aracılığı ile sağlanmıştır. Endüstri kavramı ise belirli bir tarihsel süreç içinde olgunlaşmıştır. Bu süreç avcılık ve hayvancılık faaliyetlerini yerine getirebilmek için taştan yapılan aletlerle başlamış, tarıma geçişi sağlayan aletlerin üretilmesi ile sürmüştür, farklı zanaat kollarının ve imalatın gelişerek özel aletlerin üretilmesi ile devam etmiştir. Fabrikalarda makineli üretime geçilmesiyle birlikte endüstri kavramı ve kapsamı günümüzdeki anlamını kazanmıştır. Bu bağlamda endüstri, doğa-insanlar-ürünler arasındaki ilişkiler biçimini içeren tarihsel ve toplumsal bir olay ve doğayı dönüştürücü bir eylem olarak bir üretim tekniği olgusudur. Üretim tekniğinin bileşenlerini de üretim araçları, insan ve bilgi birikimi oluşturmaktadır. Bu bileşenler arasında birbirinin gelişimini sağlayan bir ilişki bulunmaktadır [Batur ve Batur, 1970].

Endüstrileşme ise, endüstrinin tüm kollarındaki üretim tarzına makinelerin girmesi ve doğru üretim teknikleri ile verimlilik artışının sağlanması sürecidir. Makineler, kullanıldığı iş kolunun potansiyeline bağlı olarak insan gücüne olan ihtiyacı azaltmıştır. Hammaddenin işlenme süresinde hızlanma yaşanmış ve bu durum seri üretime geçilmesinin kaynağını oluşturmuştur. Makineler endüstrinin bir dalına

yerleştikten sonra diğer dallarına da zorunlu olarak girmiş ve üretim faaliyetlerine egemen olmuştur [Şimşek, 2006].

İnsanlık tarihinde hem ekonomik hem de toplumsal hayatı derinden etkileyen iki önemli kırılma noktasından bahsetmek mümkündür. Birincisi, Mezopotamya’da farklı tarihlerde ve yerlerde görülen Tarım Devrimi, ikincisi ise 18. Yüzyılın sonlarına doğru İngiltere’de ortaya çıkan Endüstri Devrimi’dir [Şimşek, 2006]. İlk defa İngiliz ekonomist Arnold Toynbee tarafından kullanılan Endüstri Devrimi kavramı üretimin, üretim tekniklerinin ve ulaşım imkanlarının gelişmesi gibi etmenlerle geniş bir zaman diliminde gerçekleşmektedir [Hançerlioğlu, 1981].

18.yüzyılın ortalarında endüstrileşme açısından ilk hareket İngiltere’de ortaya çıkmıştır. 1760’lara kadar üretim kaynaklarını insan, hayvan, su ve rüzgâra dayalı güç kaynakları oluştururken, 1780’li yıllarda bu güç kaynaklarının yerini buhar gücü ile çalışan makineler almıştır. Makinelerin varlığı, fabrikalar kurulmasını gündeme getirmiştir. Ücretli işçilerin çalıştığı fabrikaların inşa edilmesiyle üretim daha da artmış, üretim ilişkileri hızla yükselişe geçerek ilk endüstri dalgası oluşmuştur. Bu gelişmelerin İngiltere’de ortaya çıkmasının en önemli nedenleri İngiltere’de tarımsal faaliyetlerin giderek azalmaya başlamış olması, gelişmiş imalat sektörü ve ticari ilişki sisteminin bulunması, su yoluyla ulaşımın kolaylaşması, demiryolu ağının yaygınlaşması gibi ulaşım ve iletişim kolaylıklarının olmasıdır [Hobsbawm, 1998].

Endüstri Devrimi’nin gerçekleşmesi ve üretimde makinelerin kullanılmasıyla birlikte seri üretim ve standartlaşma kavramları oluşmuştur. Üretimde fabrika sisteminin yerleşmeye başlaması mevcut ekonomik sistemi tümünden değiştirmiş, bir anlamda özerkleşen bir ekonomik sistemin oluşmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler, tüm ticari kısıtlamaların kaldırıldığı, üretim ve ticaretin tümüyle arz-talep ilişkilerine bağlı olduğu yeni bir ekonomik sistemin habercisi olmuştur [Roth, 2000]. Yeni ekonomik sistemin meydana getirdiği bu fabrikalaşma süreci, tarımsal üretim faaliyetleri ile geçinen toplumların endüstri toplumuna dönüşmesine ve kentsel mekânda fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik dönüşümü tetikleyici bir unsur olarak yeni yapılanmaların doğmasına neden olmuştur.

Endüstri Devrimi, inşaat ve mimarlık alanında da önemli mekânsal değişimlere neden olmuştur. Özellikle ulaşım ihtiyaçlarının artmasıyla köprüler, limanlar, karayolları ve demiryolları inşa edilmiştir. Kurulan demiryolu ağ sistemi, geçtiği yerleri yeni endüstri alanlarına dönüştürmüş ve bu endüstri alanlarının yakın çevresinde yeni işçi kentleri inşa edilmiştir [Benevolo, 1981].

Bu dönemde yeni kentlerin ortaya çıkmasında en önemli aktörler maden ocağı, fabrika ve demiryolu olmuştur. Fabrika, yeni kent organizmasının çekirdeği hatta kentin kendisi durumuna gelmiş, demiryolları kentin karakterini belirleme ve sınırlarını çizme işini üstlenmiştir. Özellikle demiryolu; kentlerin mekânsal olarak şekillenmesinde, gelişmesinde ve alt merkezlerin oluşmasında önemli bir rol oynamış, ulaşım imkanlarının gelişmesi ve kolaylaşması mevcut ekonomik düzenin toptan farklılaşmasına neden olmuştur. Bu aktörlerin kent hayatına adapte olmasıyla ekonomik faaliyetlerin üzerine yoğunlaşan girişimler artmış, kapitalizm pazar hacmini genişletmeyi ve kente dair tüm unsurları alınıp satılabilen bir meta haline getirmeyi amaç edinmiştir. Emegın istismar edilmesi üretimin merkezsiz örgütlenmesi ile ortaya çıkmış, yeni düzende taşraya ait kültürün yerini endüstri kültürünün düzensizliği, karmaşıklığı ve insanın süreksizliği almıştır [Mumford, 2007].

Endüstri Devrimi kent mekânını ekonomik, teknolojik ve çevresel açıdan köklü bir biçimde dönüştürürken, sosyal ve toplumsal olarak günlük yaşam biçimlerini de değiştirmeye başlamıştır. Toplumun bir bütün olarak kentleşmesi endüstri sayesinde gerçekleşmiş, kent toplumu denilen olgu endüstrileşme sonucu ortaya çıkmıştır. Kentsel alan, kırsal ve endüstriyel mekândan farklı yeni bir mekân olarak ortaya çıkmıştır. Kırsal yaşam endüstri ve onun yan ürünlerine göre şekillenmiştir [Lefebvre, 2013]. Kırsal alanda tarım faaliyetlerinde makineleşmenin artmasıyla beraber insan gücüne daha az ihtiyaç duyulması, kentsel alanda endüstrinin gereksinim duyduğu ucuz iş gücü ve endüstrileşmeyle birlikte kentsel hizmet olanaklarının artması gibi nedenler sonucunda kırsaldan kentlere doğru yoğun bir göç yaşanmıştır. Endüstri Devrimi'nin ilk toplumsal sonucu olarak kentsel alanda hızlı bir nüfus artışı görülmüş, böylece kentler artan bir büyüme, dönüşüm ve değişim sürecine girmiştir [Thorns, 2004]. Fabrikaların çevrelerinde meydana gelen hızlı nüfus artışı; kentlerde plansız bir şekilde büyüyen bakımsız yeni çevrelerin oluşmasına ve kentlerin sağlıklı bir şekilde gelişmesine neden olmuştur [Kıraç, 2001].

Kentlerde meydana gelen bu dönüşüm ve değişim süreçlerinin yoğunluğunun artması fiziksel ve toplumsal sıkıntıların oluşmasını beraberinde getirmiştir. Fiziksel sıkıntılar arazi değerlerinin yükselmesiyle yapı kat adetlerinin artması, boş alanların hızla yapılaşması ve parsel boyutlarının küçülmesi olarak örneklendirilmektedir. Toplumsal yapıda meydana gelen sıkıntılar ise; nüfusun hızla artması, yaşam şartlarının kötüleşmesiyle gelir düzeyi yüksek ailelerin bulundukları alanı terk etmesi

ve bu alanlara kalabalık ailelerin göç ederek yerleşmesi, göç eden ailelerin yerleştikleri yeni yerlere adaptasyon sorununun oluşması vb. durumlardır [Ayhan, 1987].

20. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa’da yeni teknolojilerin kullanılmasıyla birlikte sanayinin yönü ucuz hammadde ve ucuz insan gücü arayışı gibi nedenlerden dolayı Avrupa ülkelerinden üçüncü dünya ülkelerine doğru kaymıştır [Kıray, 1998]. Bu durum kentteki endüstri alanlarının mevcut işlevlerini yitirmesine zemin hazırlayan bir gelişmedir. Yine bu dönemde bilgisayar kullanımının artmasıyla iletişim teknolojileri gelişmiştir. Üretim süreçlerinde internetin yaygın olarak kullanılmasıyla dünya daha entegre hale gelmeye başlamış ve üretim küreselleşmiştir [Özkan vd., 2018]. 21. Yüzyılda ise, devam eden küreselleşme ve beraberinde getirdiği neoliberal politikaların etkisiyle kentler, üretim alanında yeniden dönüşüme girmiş ve sahip olduğu eski endüstri sektörünün işlevini büyük ölçüde yitirme durumuyla karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemde hizmet sektörüne olan ilgi artmış ve ekonomik getirilerinden dolayı endüstriye dayalı ekonominin yerini hizmet sektörüne dayalı ekonomiler almaya başlamıştır.

Özellikle 1980’lerden sonra, yeni ekonomik merkezlerin kentlerin farklı noktalarına doğru gelişme göstermesi ve yatırımların da bu alanlara aktarılması, eski kent merkezlerindeki çöküntüyü hızlandırmıştır. Hızlı nüfus artışı, arazi değerlerinin yükselmesi ve sosyal çevre etkisiyle kent merkezinde konumlanan endüstri alanlarının desantralizasyonunu gündeme getirmiş, bu durum yeni endüstri yerleşimlerinin planlanması konusunu doğurmuştur. Bu süreç içinde kentler, endüstriyel merkezler olmak yerine daha çok bilgi, kültür-sanat, hizmet merkezleri gibi yeni roller üstlenmiştir [Kazas, 2008]. Ayrıca teknolojinin hızla gelişmesi ve üretim tekniklerinin küresel bazda farklılaşması; kentteki mevcut endüstri alanlarının yeni üretim biçimlerine cevap verememesine, sahip olduğu teknolojik donanımının verimli bir şekilde kullanılamamasına ve yapısal eskimelere maruz kalmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda endüstri alanları mevcut işlevselliklerini yitirmeye ve terk edilmeye başlanmıştır [Kıraç, 2001]. Terk edilen endüstri alanları, gelişen kent makraformu içinde merkezde kalan, geniş arazileri kaplayan, zamanla işlevini kaybederek atıl alan görüntüsüne sahip olan alanlar olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir.

2.2. Endüstri Mirası Kavramı

Endüstri Devrimi'den kalan fiziksel izlere yönelik ilk ilgi 1950'lerin ortasında 2. Dünya Savaşı ve sonrasındaki yeniden gelişim süreci sırasında birçok endüstri yapısının yok olması, pek çoğunun da tehlike altına girmesi sonucunda İngiltere'de başlamıştır [Neaverson and Palmer, 1998].

İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Endüstri Devrimi'nin tarihsel anlatımlarında endüstri arkeolojisine birkaç atıfta bulunulmuştur. Ayrıca Newcomen Society gibi önde gelen topluluklar, belirli endüstrileşme süreçlerinin gelişimine katkı sağlamalarından dolayı terk edilmiş endüstri alanlarını ziyaret etme fikrini yaygınlaştırmaya başlamıştır. Ancak savaşla birlikte, birçok alanın bombalanarak tahrip edilmesi, pazarların kaybı ve silah üretimine odaklanmanın bir sonucu olarak Avrupa endüstri topluluklarında derin bir bozulma yaşanmaya başlamıştır. 1950'lerin ortalarına kadar sermaye yetersizliği gibi nedenlerden dolayı endüstri alanlarında çok az yenileme yapılmıştır. O zamana kadar sanayiciler ve şehir plancıları, kentlerde kapsamlı yeniden gelişme kavramı ile hareket etmeye başlamış, eski yapılı çevrenin mümkün olduğunca yıkılarak yerlerine yenisini inşa etme sürecini başlatmışlardır. Savaş sonrasında ortaya çıkan kentlerin yenilenmesi süreci; eski endüstriyel yapılarının hızla yok olmasına neden olmuş, bu durum endüstri arkeolojisi kavramının ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir [Palmer, 2005]. Endüstri arkeolojisi kavramı, kentlerin toptan yeniden inşa edildiği bu dönemde İngiliz Endüstri Devrimi'nin bazı anıtlarını kaydetme ve koruma kaygısıyla ortaya çıkmıştır [Neaverson and Palmer, 1998].

İlk defa 1955 yılında İngiliz tarihçi Michael Rix tarafından The Amateur Historian Dergisi'ndeki yazısında "Industrial Archaeology" başlıklı yazısında kullanılmıştır. Rix, yazdığı makalede, İngiltere'nin Endüstri Devrimi'nin doğduğu yer olmasından dolayı devrimden arda kalan pek çok anıtın varlığına dikkat çekmiş, ancak hem ilgisizlik hem de savaşların getirdiği tahribat ve yıkımlardan ötürü bu değerlerin tehlike altında olduğuna işaret etmiştir [Rix, 1955]. Endüstri arkeolojisi kavramı daha sonraları birçok kitapta da ele alınmıştır. Bu kitaplar, 1963 yılında yayınlanan Kenneth Hudson tarafından yazılan "Industrial Archaeology: an Introduction", 1966 yılında yayınlanan J. M. Pannell tarafından yazılan "The Techniques of Industrial

Archaeology” ve ilk basımı 1972 yılında yayınlanan Angus Buchanan tarafından yazılan “Industrial Archaeology in Britain” adlı kitaplardır [Palmer, 2005].

Kısacası endüstri alanlarında araştırmaların yapılması ve verilerin toplanmasının gerekliliği sonucunda endüstri arkeolojisi olarak adlandırılan disiplin ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla endüstri arkeolojisi, endüstri mirasının tespit edilmesinde, niteliklerinin belirlenmesinde ve korunmasında faydalanan bir çalışma alanını ifade etmektedir [Cossons, 1993].

2003 yılında endüstri mirası ile ilgilenen en önemli kuruluşlardan olan TICCIH-The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage (Uluslararası Endüstri Mirasını Koruma Komitesi) tarafından endüstri mirasıyla ilgili uluslararası nitelikte ilk başvuru kaynağı olan Nizhny Tagil Tüzüğü’nü hazırlanmış, endüstri arkeolojisi ve endüstri mirası kavramları bu tüzükte tanımlanmıştır. Nizhny Tagil Tüzüğü’nde endüstri arkeolojisi:

“Endüstriyel üretim için oluşturulmuş her türlü yapı veya yapı grubunun, yerleşimin oluşturduğu kırsal ve kentsel alanlar ile her türlü endüstriyel üretim sonucu veya üretim için oluşturulmuş malzeme, ürün veya dokümanı inceleyen disiplinler arası bir çalışma yöntemi” olarak tanımlanmaktadır [Web 2].

Endüstri arkeolojisi; mimari, teknolojik, tarihi, arkeolojik ve koruma boyutları olan bir disiplindir [Föhl, 1995]. Bu disiplinin mimarlık tarihi, teknoloji tarihi, ekonomi, sosyoloji, koruma, kent, bölge ve peyzaj planlama, tasarım, elektrik, makine ve inşaat mühendisliği gibi birçok alanı ilgilendirmesi disiplinler arası bir çalışma alanı gerektirdiğinin göstergesidir [Köksal ve Ahunbay, 2006].

Endüstri arkeolojisi terimi, tanımında yer alan endüstri söyleminden dolayı yalnızca endüstrileşme sürecine konu olanı incelediği izlenimi verse de endüstri öncesi dönemin üretim, mimari ve teknik donanımlarını da içeren geniş bir alanı kapsamaktadır [Kazas, 2008]. Başka bir deyişle endüstri arkeolojisi, 18. Yüzyılın ikinci yarısında Endüstri Devrimi’yle başlayan ve günümüze kadar devam eden dönemle sınırlı olmayıp, Endüstri Devrimi öncesinde üretim faaliyetleri ile ilişkili teknolojik, ekonomik, tarihsel, toplumsal, mimari vb. değeri olan bütün değerleri de kapsamaktadır.

Endüstri arkeolojisinin çalışma alanının hangi tarihte bittiği konusunda da kesin bir yargı bulunmamaktadır. Örnek verilecek olursa, 20. yüzyıla ait bir alan da inceleme alanına girebilmektedir. Bu bağlamda önemli uluslararası kuruluşların yaptıkları

alışmalar etkili olmuş ve 20. yüzyılın endüstri yapı ve yerleşimlerinin de dikkate alınması gerektiğı ifade edilmiştir [Ahunbay, 2002].

Endüstri arkeolojisi; endüstriye ait kalıntıları bulma, inceleme ve belgeleme çalışmalarını ifade ederken, endüstri mirası ise belirli bir tarihsel değere ve öneme sahip eski endüstri yapılarının, alanlarının ve bunlarla ilgili olan tüm varlıkların kendisini temsil etmektedir. Endüstri yapılarının korunmasına ilişkin yaklaşımlar uluslararası bir boyut kazandığında “endüstri mirası” kavramı kullanılmaya başlanmıştır [Saner, 2012].

Miras kelimesi genel olarak geçmişten günümüze kalan şey anlamına gelmektedir. Bu bir insandan yakınına kalan mal, mülk olabileceğı gibi tüm toplumu ilgilendiren kültürel bir olgu da olabilmektedir. Kültürel değerler çerçevesinden bakıldığında endüstriyel miras, endüstri uygarlığının somut ve soyut tüm değerlerini kapsamaktadır [Brangar, 2004]. TICCIH’in hazırladığı Nizhny Tagil Tüzüğü’nde endüstri miras şu şekilde tanımlanmıştır:

“Tarihi, teknolojik, sosyal, mimari veya bilimsel değeri olan endüstri kültürü kalıntılarından oluşur. Bu kalıntılar; binalar ve makineler, atölyeler, değirmenler ve fabrikalar, madenler ve işleme ve arıtma alanları, depolar ve mağazalar, enerjinin üretildiğı, iletildiğı ve kullanıldığı yerler, ulaşım ve tüm altyapısının yanı sıra konut, dini ibadet veya eğitim gibi sanayi ile ilgili sosyal faaliyetler için kullanılan yerlerden oluşur” [Web 2].

Endüstri mirası; endüstriyel geçmişten anladıklarımızın yorumlanması, endüstri yapılarının yeniden kullanılması, endüstri ürünlerinin müzelerde sergilenmesi, yapıların konservasyonu için modellerin üretilmesi, teknoloji ve ekonomi tarihi çalışmaları olarak tanımlanır [Köksal ve Ahunbay, 2006]. Endüstri mirasının temel ilgi alanının dayandığı tarihsel dönem, sadece endüstri devrimi ve sonrasındaki sürece ait kalıntıları değil hem ilkel hem de yakın geçmişe ait dönemin de köklerini incelemektedir [Web 2]. Bu bağlamda endüstri mirası kavramı, ilkel/basit teknik aletlerden, geniş endüstri mekanlarına kadar uzanan farklı ölçekte ve niteliklerdeki elemanları kapsayan genel bir kavram olarak değerlendirilir [Cengizkan, 2002]. Buchanan, endüstriyel mirasının tanımını modası geçmiş bir zamana ait endüstri sisteminin kalıntısı olarak açıklamaktadır. Burada sözü edilen modası geçmişin referans ettiğı, ilkel çağlardan kalan bir maden ocağı olabileceğı gibi, günümüzde

Üretilen ancak artık kullanılmayan uçak ya da bilgisayara kadar geniş bir alanı kapsamaktadır [Buchanan, 1977].

Endüstriyel miras yapılarının kapsamını; üretimin yapıldığı yapılar, üretim ve üretim sonrasında oluşturulan ek destek birimleri (hangar, depo, hal yapıları vb.) ile üretimin birinci derece ilişkili olduğu ulaşım yapıları (istasyon, köprüler, kanallar vb.) oluşturmaktadır. Bu kapsama; maden ocakları, değirmenler, buhar makineleri, tekstil, cam ve çömlek üreten tesisler, yol, köprü, kanal gibi ulaşım birimleri, tuğla atölyesi gibi yapı malzemesi üretim tesisleri girerken diğer yandan endüstriyel yaşamın parçası olan endüstri işçileri ve yöneticilerine ait yaşam alanları da girmektedir [Cossons, 1993]. Kıracı’a göre [2001] ise endüstri mirası kapsamını taşınır kültür varlıkları olarak nitelendiren objeler ile taşınmaz kültür varlıkları olarak nitelendirilen yapılar ve endüstriyel peyzaj alanları oluşturmaktadır. Tipolojik olarak birbirinden çok farklı olan bu objeler, yapılar ve peyzajlar endüstriyel mirasın kapsamı içinde yer almaktadır [Kıracı, 2001].

Endüstri mirası kavramı 28 Kasım 2011’de ICOMOS-TICCIH iş birliğiyle hazırlanan Dublin İlkeleri’nde yeniden tanımlanmıştır. Buna göre endüstri mirası; endüstri ile ilgili yapılar, kompleksler, yerleşkeler ve endüstriyel peyzajların yanında, onlarla ilgili makineler, eski veya devam eden endüstrileşme süreçleri, hammaddelerin çıkarılması, bu hammaddelerin ürüne dönüştürülmesi, ilgili enerji ve taşıma altyapıları hakkında bilgi veren nesneler veya belgelerden oluşmaktadır. Endüstri mirasının eski veya yeni endüstrileşme süreçlerini üretmenin yanı sıra, ürünleri daha fazla pazar alanına dağıtmak için hammadde sağlayan doğal kaynaklara, enerjiye ve taşıma ağlarına bağlı olduğundan kültürel ve doğal evre arasında derin bir ilişkisi bulunmaktadır. Endüstri mirası endüstri ile ilgili taşınır taşınmaz varlıkları kapsamakla birlikte; dönemin teknik bilgilerini, için/ çalışanların organizasyonlarını ve toplumların yaşamlarında büyük değişikliklere yol açan sosyal ve kültürel mirasla ilişkili soyut boyutları da ele almaktadır [Web 3].

2.3. Endüstri Mirasını Koruma Yaklaşımları

2.3.1. Avrupa’da Endüstri Mirasını Koruma Yaklaşımları

Endüstri yapı ve alanlarını tarihte bilinen ilk koruma hareketi Britanya’da, kişisel ve bağımsız bir tepki ile ortaya çıkmıştır. 1940’lı yıllarda mühendislik eğitimi

alan L.T.C. Rolt, kendisiyle aynı fikirleri paylaşan gönüllülerle birlikte, çevresel olarak olumsuz bir izlenime sahip olan endüstriyel peyzaj için çeşitli hareketlere öncülük etmiştir. Öncelikle İngiltere'deki su kanallarının bakımı ve korunması, daha sonra demiryollarının korunması ve ziyarete gelenler için tanıtımlarının yapılarak turizm kapsamında canlandırılması yönünde girişimlerde bulunmuştur. 1939'da hayatını yazarak kazanmaya karar vermiş ve bir kanal teknesinde evini kurmuştur. Rolt, Midlands'da yaptığı su kanalı yolculuklarını anlattığı ilk kitabı Narrow Boat'un başarısının ardından, 1945 yılında kanal sisteminin korunması amacıyla kurulan Inland Waterways Association'ın kurucularından biri olmuştur. Daha sonra 1951'de Talylyn Demiryolu ile demiryollarının korunmasında büyük etki yaratan çalışmalar yapmış, bu çalışmalar başka koruma projeleri için de örnek oluşturmuştur. Bu koruma hareketi, olumsuz izlenimlerinin aksine endüstri varlıklarının bir değer olarak görülmesi ve tehdit altında oldukları düşüncesine dayanmıştır. 1960'lı yıllarla beraber, kanalların ve demiryollarının korunmasının kapsamı genişletilmiş, maden ocağı, taş ocağı, demir döküm atölyesi, değirmen gibi eski endüstriyel tesisler de koruma altına alınmıştır. Michael Rix tarafından ilk kez 1955 yılında dile getirilen endüstri arkeolojisi teriminin kullanımı da yine bu yıllarda artmaya başlamıştır [Trinder, 1981]. Tanyeli [1998], bu dönemde ortaya atılan endüstri arkeolojisi kavramıyla eski endüstriyel tesislerin öneminin vurgulanmasındaki amacı, bilimsel olmaktan çok bu yapıların yok olmasından kaynaklanan kaygının dışı vurumu olarak değerlendirmektedir. Yeni yaşanan endüstriyel değişimlerin, eski endüstriyel döneme ait donanımları değerden düşürerek bu alanlarda tahribatı arttırdığını ve kimilerinin de bu durumdan rahatsızlık duyduğunu dile getirmiştir [Tanyeli, 1998].

1950'lerin sonlarına doğru eski endüstri yapılarına dair duyulan bu kaygının yayılması ve arkeologların endüstri arkeolojisi kavramını benimsemesi, Britanya'da bu kavramın gelişimine yeni bir boyut kazandırmıştır. 1959 yılında dünyada bir ilk gerçekleşmiş, Council for British Archaeology (İngiliz Arkeoloji Konseyi) tarafından bir endüstri arkeolojisi araştırma komitesi kurulmuştur [Nevell, 2006]. Kritik nokta ise, Londra'nın ilk ana hat demiryolu terminali olan Euston İstasyonu'nun girişini oluşturan Dorik Kemer'in 1962'de yıkılması olmuştur [Buchanan, 2014]. Bu durum tarihçilerden ve bilim insanlarından önemli tepkiler alınca Britanya endüstri mirasına yönelik popüler bir ilgi oluşmuştur. Bu ilgi kapsamında İngiliz Arkeoloji Konseyi ve Bayındırlık Bakanlığı ortaklığı ile 1963 yılında The Industrial Monument Survey (Endüstri Anıtları Araştırması) oluşturulmuş ve National Record of Industrial

Monuments (Ulusal Endüstri Anıtların Kayıtları) ile endüstri anıtları kayıt altına alınarak ulusal bir envanterin oluşturulmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır [Neaverson and Palmer, 1998]. Sahada yapılan çalışmalar bu alana ilgi duyan öğrenciler tarafından daha çok alan dokümantasyonu ve bazı kazılar şeklinde yürütülmüştür. Yürütülen çalışmalar, arkeolojiden ziyade İngiliz tarihi ya da teknoloji tarihine duyulan ilgiyle bağlantılı olmuş, 1960'lı yıllarla birlikte alana duyulan ilgi giderek artmıştır. 1966 yılında Bath Üniversitesi'nde endüstri arkeolojisi adı altında bölüm açılmıştır. Aynı yıllarda endüstri arkeolojisi dergilerde yayımlanmaya başlamış ve endüstri mirası konulu çeşitli dernekler kurulmuştur. Avrupa'da yaşanan bu bilinçlenme ve gelişmeler sonucunda, endüstri mirasının korunması çalışmalarının alt yapısı oluşmuştur. O dönemlerde Bristol bölgesi, Bath Üniversitesi teknoloji tarihi programı kapsamında temel bir gelişim bölgesidir ve önemli bir topluluk olan Bristol Industrial Archaeological Society (Bristol Endüstriyel Arkeoloji Topluluğu) da burada yer almaktadır. Bu topluluk, endüstriyel anıtların korunmasını teşvik eden önemli bir aktivist kuruluş olmasının yanı sıra, çok sayıda bilimsel kitap yayınlamış ve Bath Konferansları olarak adlandırılan birkaç konferansa da sponsorluk yapmıştır [Martin, 2009].

1964 yılında "Journal of Industrial Archaeology" dergisi yayınlanmaya başlamış, dergideki makaleler endüstriyel anıtların dikkatli bir şekilde incelenmesinden öğrenilecek çok şey olduğunu yavaş yavaş ortaya koymuştur [Trinder, 1981].

İngiliz Arkeoloji Konseyi tarafından ulusal ölçekte yerel ve bölgesel olarak düzenlenen endüstri arkeolojisi konferanslarından sonra, 1960'ların sonlarına doğru sınırlı sayıda da olsa uluslararası düzeyde katılım sağlanan Bath Konferansları düzenlenmiştir [Falconer, 2005]. Bath konferanslarındaki tartışmalar, Association for Industrial Archaeology (Endüstriyel Arkeoloji Derneği) kurulmasına zemin hazırlamış ve dernek 1973 yılında resmen kurulmuştur. Derneğin başına endüstri kalıntılarının korunmasına öncülük eden L.T.C. Rolt getirilmiştir [Martin, 2009; Trinder, 1981]. Günümüzde de çalışmalarını devam ettiren Endüstriyel Arkeoloji Derneği, endüstriyel arkeoloji ve endüstri mirasını hem ulusal hem de uluslararası düzeyde tanıtmak amacıyla yayınlar, konferanslar ve çalıştaylar düzenlemektedir. Konu ile ilgili bilgilerin araştırılmasını, geliştirilmesini ve paylaşılmasını sağlamak, restorasyon çalışmalarıyla endüstriyel miras varlıklarının korunmasını desteklemek, yerel planlama yetkilileriyle ilişki kurarak planlama kararlarında endüstriyel arkeoloji ve

miras değerinin tanıtılmasını sağlamaya çalışmak gibi amaçları bulunmaktadır [Web 4]. Britanya’da tüm bu yapılan girişimler ve çalışmalar, eski endüstri yapılarının korunması konusunun kurumsallaşması aşamalarıdır. Eski endüstri yapılarının korunmasının kurumsallaşması ilk olarak bireysel bir tepkiden yola çıkarak başlamış, yukarıda bahsedilen örgüt oluşumları, etkinlikler ve yayınlarla devam etmiştir. Bu kapsamda gerçekleştirilen koruma uygulamaları da önemli rol oynamıştır.

Koruma uygulamaları kapsamında özellikle Britanya’da endüstrinin doğduğu yer olarak kabul edilen Ironbridge Gorge bu bakımdan önemli bir yere sahiptir [şekil 2.1]. Ironbridge Gorge vadisi, maden ocaklarından demiryolu hatlarına; fabrikalardan, atölyeler, depolar, işçi konutları, kamu binaları, altyapı ve ulaşım sistemlerine kadar 18. Yüzyıldaki endüstri bölgelerinin ne çıkan tüm unsurlarını içermektedir. Bölgede Coalbrookdale kömür sahası içinde Severn Boğazı’nda yer alan, bugün Endüstri Devriminin anıtsal sembolü olarak nitelendirilen ve 1779’da Abraham Darby tarafından dünyada dökme demir kullanılarak inşa edilen ilk köprü olma zellini taşıyan Ironbridge endüstri arkeolojisi çalışmalarının odağında yer almış, alanda kurulan Ironbridge Gorge Müzesi Vakfı (Ironbridge Gorge Museum Trust) ise bu konu hakkında yürütülen çalışmaların merkezi haline gelmiştir [Trinder, 1980][Web 5; Web 6].

şekil 2.1: İronbridge ve yakın çevresine ait bir görünüş.

Ironbridge Gorge Müzesi ile öne çıkan koruma çalışmaları, 1960’ların son yarısında Durham’daki Beamish’te bulunan Kuzey İngiltere Açık Hava Müzesi,

Stoke-on-Trent'te bulunan Gladstone Çömlekçilik Müzesi'nin yanı sıra yel değirmenleri, su değirmenleri ve buhar makinelerini korumaya yönelik yürütülen çok sayıda proje ile devam etmiştir. 1970'lerde yaşanan ekonomik kriz, hedeflerin ölçeğini küçültmüş olsa da ilerleme devam etmiş ve endüstriyel anıtların korunmasının arzu edilirliliği İngiltere'de giderek daha geniş bir kabul görmüştür [Trinder, 1981].

Eski endüstri yapılarının korunması konusunun uluslararası bir boyut kazanmasında yine İngiliz ekolü öncü olmuştur. 1971-1983 yılları arasında Ironbridge Gorge Museum yönetim başkanlığını yapan ve endüstri arkeolojisi konusunda önemli bir uzman olan Neil Cossons'un teklifi üzerine 1973 yılında İngiltere Ironbridge'de 8 ülkeden 61 delegenin katılımı ile FICCIM – First International Congress on the Conservation of Industrial Monuments (Birinci Uluslararası Endüstri Anıtlarını Koruma Kongresi) gerçekleştirilmiştir. Bu kongre endüstri mirası konusunun uluslararası platformda görüşülmesi açısından önemlidir. İngiltere'nin katılımının yanı sıra, Doğu ve Batı Almanya, Kanada, İrlanda, Hollanda, İsveç ve Amerika Birleşik Devletleri'nin üniversitelerinden, devlet kurumlarından ve müzelerinden yetkilileri bir araya getirmiştir [Trinder, 2000]. FICCIM'in yarattığı olumlu havanın etkisiyle 1975 yılında aynı kapsamda yapılan toplantıların ikincisi olan SICCIM – Second International Conference on the Conservation of Industrial Monuments (İkinci Uluslararası Endüstri Anıtlarını Koruma Konferansı) Almanya'nın Bochum kentinde gerçekleştirilmiştir. Bu konferansların üçüncüsü ise 1978 yılında İsveç Stockholm'da gerçekleştirilmiştir [Web 4]. Burada dikkat çeken şey, konferansının adının Üçüncü Uluslararası Endüstri Anıtlarını Koruma Konferansı yerine Üçüncü Uluslararası Endüstri Mirasını Koruma Konferansı olarak değiştirilmesidir. Bu konferansta TICCIIH- The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage (Uluslararası Endüstriyel Mirasın Korunması Komitesi) kurulmuştur [Trinder, 2000]. Yaşanılan bu gelişmeler, yeni bir örgütlenmeyi de beraberinde getirmiştir. Bu yeni örgütlenmede, endüstri anıtları ifadesi yerine endüstri mirası ifadesi kullanılarak endüstri mirası kavramına odaklanılmıştır. Kongrede ilk defa endüstri mirası kavramının kullanılması, eski endüstri yapı ve alanlarının miras kavramı kapsamında düşünülmesinin ve bu alanda yapılacak olan etkinliklerin daha geniş alanlara yayılmasının önünü açtığı için önemlidir.

1970'lerle birlikte ulusal ve uluslararası kuruluşlar, koruma için çalışan kurullar, akademisyenler, uzmanlar, sivil kuruluşlar ve halk endüstri mirası konusuna dikkat çekmek, bu konu hakkında bilinç oluşturmak ve daha çok kitleye ulaşmak üzere

çalışmaya başlamıştır. Avrupa Konseyi, endüstri mirasının belirli bir plan kapsamında korunması ve bu konuya ilginin artırılması için 1981’de başlayıp 5 yıl süren bir araştırma yaptırmıştır. Yine bu amaçla, Avrupa’da bulunan endüstri mirasının durumunu tespit etmek üzere 1975-1985 yılları arasında iki çalışma gerçekleştirilmiştir. İlk çalışma, Avusturyalı mimar Manfred Wehdorn’un yürütücülüğünü yaptığı Kuzey Avrupa ülkelerinde (Almanya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İsveç, İsviçre, İzlanda, Liechtenstein, Lüksemburg ve Norveç) bulunan endüstri mirasının durumunun değerlendirilmesidir. İkinci çalışma İspanyol mühendis José Antonio Fernandez Ordonez tarafından yürütülmüş ve Güney Avrupa ülkelerindeki (Fransa, İspanya, İtalya, Kıbrıs, Malta, Portekiz, Türkiye ve Yunanistan) endüstri mirasının durumu araştırılmıştır [Council of Europe, 1985].

Wehdorn, yaptığı çalışma kapsamında değerlendirdiği ülkelerde; koruma kapsamında olan veya korunmaya değer endüstri anıt ve komplekslerinin sayısını, endüstri anıtlarının korunması üzerine özel bir yasanın olup olmadığını, 1975’ten bu yana açılmış olan endüstri müzelerinin ve müze fonksiyonu dışında yeniden işlevlendirilen endüstri yapılarının bilgilerini, işçi konutlarının varlığını ve koruma altına alınanların durumunu, son zamanlarda endüstri mirası üzerine yapılan çalışmaları sorgulayarak bir rapor hazırlamıştır. Bu raporun sonucuna göre çoğu Avrupa ülkesinde endüstri mirası alanlarının yasalar kapsamında koruma altında olduğu, hatta Danimarka, İngiltere ve Norveç gibi ülkelerde endüstri mirasının korunması konusunda özel yasalar bulunduğu tespit edilmiştir. Endüstri mirasının korunması uzun bir geçmişe sahip olmamasına rağmen, konuya olan merak gün geçtikçe artmakta ve endüstri mirası konusunda uzmanlaşma gerektiren birimlerin kurulmasına olanaklar sağlanmaktadır. Bununla birlikte turizm ve endüstri mirası arasında yeni bir bağlantı oluşturulmuştur. Öte yandan çoğu ülkede bölgesel çaplı çalışmalar yürütülmesine rağmen, endüstri mirasının genel durumu hakkında ayrıntılı bilgi sunulamaması merkezi organizasyon eksikliğini göstermektedir. Raporda endüstri mirasının korunmasındaki asıl sorunun, yasal korumadan ziyade idari ve ekonomik olarak yaşanan zorluklar olduğundan bahsedilmektedir. Wehdorn, çalışma kapsamında birtakım öneriler de geliştirmiştir. Yapıların tümünün korunamayacağını, bu nedenle sahip olduğu nitelikler göz önüne alınarak acilen korunması gerekli yapıların belirlenmesini, endüstri mirasının İngiltere’de olduğu gibi yasal bir belgeleme sistemiyle kayıt altına alınmasını, üniversitelerde bu konuda özel dersler

verilerek uzmanlar yetiştirilmesini önermiştir. Wehdorn'a göre, her ülkede organizasyonu sağlamak üzere bir merkez kurulmalı ve konuya ilişkin tüm bilgiler/kaynaklar bu merkezde toplanmalı, yapılacak uygulamaların uzmanlar tarafından yapılması ve kontrol edilmesi sağlanmalıdır. Her ülkedeki endüstri mirası yerinde sergilenmeli ve bu amaçla korunması için endüstri müzeleri kurulmalıdır. İşlevini yitirmiş müze olarak kullanılamayacak önemli endüstri yapıları ise yeniden işlevlendirilerek kente kazandırılmalıdır [Wehdorn, 1985].

Avrupa Konseyi için hazırlanan ikinci çalışma hem değerlendirilen ülkeler hem de çalışma yöntemi olarak farklılık göstermektedir. Bu çalışma kapsamına giren ülkeler ise (Fransa, İspanya, İtalya, Kıbrıs, Malta, Portekiz, Türkiye ve Yunanistan) Endüstri Devrimi'ni tam olarak yaşayamamış, endüstriyel üretim sürecine de İngiltere ve Almanya gibi ülkelere daha sonra ve yavaş girmiştir. Bu nedenle söz konusu ülkelerde endüstri mirası daha az sayıda ve farklı niteliktedir. Öte yandan 18. Ve 19. Yüzyıllara ait ve zaten az sayıda olan endüstri yapılarının büyük çoğunluğu bilgisizlik nedeniyle yıkılmıştır. Bu grupta yer alan ülkelerin koruma yasalarında endüstri mirasının korunmasına yönelik özel bir maddeye rastlanılmamıştır. Endüstri yapılarının yeniden işlevlendirilmesinde yapıların tarihi, kültürel veya simgesel değerlerinden ziyade ekonomik değerine ve yeniden kullanım potansiyeline odaklanıldığı tespit edilmiş, yapının korunması konusunun ikinci planda kaldığı gözlemlenmiştir. Çalışmada yer alan ülkelerdeki endüstri mirasının korunmasındaki temel sorunlar; endüstri yapılarının değerlerinin anlaşılamaması, kayıt altına alınması ve iyileştirme çalışmaları için bütçe eksikliği yapılar için özel koruma yasalarının olmayışı, endüstri mirası konusunda uzman olmayanların uygulama yapması ve yapılan uygulamaların belirli bir standart dahilinde gerçekleşmemesidir [Ordonez, 1985].

Uluslararası nitelikte endüstri mirası kaynağı olan Nizhny Tagil Tüzüğü'nde endüstriyel miras alanlarının korunması konusunda dikkat edilmesi gerekli ilkeler belirtilmiştir:

- Endüstriyel miras, kültürel mirasın ayrılmaz bir parçası olarak görülmelidir. Bununla birlikte yasal koruması, endüstriyel mirasın özel doğasını dikkate almalıdır. Makineleri, yer altı elemanlarını, bina topluluklarını ve endüstriyel peyzajı koruyabilecek kapasitede olmalıdır.

- Endüstriyel mirasın korunmasına yönelik programlar, ekonomik kalkınma politikalarına ve bölgesel ve ulusal planlamaya entegre edilmelidir.
- Hızlı yapısal değişimin tehdidi altındaki endüstriyel topluluklar, merkezi ve yerel hükümet yetkilileri tarafından desteklenmelidir. Bu tür değişikliklerden kaynaklanan endüstriyel mirasa yönelik potansiyel tehditler tahmin edilmeli ve acil durum eylemlerine ihtiyaç duyulmaması için planlar hazırlanmalıdır.
- Yetkili makamlar, tehdit altındaki alanları korumak için gerektiğinde müdahale etmek üzere yasal yetkilere sahip olmalıdır. Hükümet, endüstriyel mirasın korunması ve muhafazasına ilişkin sorularda bağımsız tavsiyelerde bulunabilecek uzman danışma organlarına sahip olmalı ve tüm önemli durumlarda onların görüşleri alınmalıdır.
- Endüstriyel mirasın korunmasında yerel toplulukların yardımını ve katılımını sağlamak için her türlü çaba gösterilmelidir. Sivil toplum kuruluşları, dernekler endüstriyel mirası korumaya halkın katılımını teşvik etmede önemli bir role sahiptirler [Web 2].

2.3.2. Endüstri Mirası ile İlgilenen Uluslararası Kuruluşlar ve Çalışmaları

Endüstri mirasının evrensel düzeyde tartışılması açısından uluslararası kuruluşların yaptıkları çalışmalar, yayınladıkları belgeler ve oluşturdukları ortaklıklar son derece önemlidir. Uluslararası kuruluşlar sayesinde endüstri mirası kavramının hem kurumsallaşması sağlanmış hem de bu konu hakkında evrensel platformda bir kamuoyu bilinci oluşmuştur. Özellikle 1980'lerden sonra endüstri mirası ile ilgilenen kuruluşlar ve yaptıkları çalışmalar aşağıdaki gibidir:

TICCIH -The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage
(Uluslararası Endüstriyel Mirasın Korunması Komitesi)

Endüstri mirasını koruma odaklı uluslararası alanda kurulan ilk ve en önemli kuruluş TICCIH'dir. TICCIH, endüstrileşme sürecinin insanlık tarihinde büyük ve önemli bir dönemi oluşturduğundan dolayı endüstri anıtları ve sitlerinin ulusal olduğu kadar uluslararası miras olduğu anlayışıyla 1978 yılında İsveç Stockholm'da gerçekleştirilen Üçüncü Uluslararası Endüstri Mirasını Koruma Konferansı sırasında

kurulmuştur. TICCIH'in hedefleri arasında; endüstriyel mirasın araştırılması, korunması, belgelenmesi ve yorumlanması gibi uluslararası iş birliğini teşvik edici politikalar yer almaktadır. Bu politikaların uygulanması amacıyla da belirli zaman aralıklarında uluslararası kongreler düzenlemekte ve çevrimiçi bültenler, kongre bildirileri, raporlar yayınlamaktadır. Genelde üç yılda bir tekrarlanan kongreleriyle endüstri mirası kavramını uluslararası platformda güncel tutmaya çalışan TICCH, en son kongresi olan 18. Uluslararası Endüstri Mirasını Koruma Konferansı'nı 2022 yılında Montreal Kanada'da gerçekleştirmiştir. TICCIH Bülteni, yılda dört kez olmak üzere kendi web sitesinde yayımlanmakta ve endüstri mirası konusunda güncel bilgiler elektronik ortamda ilgililer ile paylaşılmaktadır. TICCIH aynı zamanda "Industrial Heritage Re-tooled-Guide to Industrial Heritage Conservation" gibi yayın projelerini de koordine etmektedir. Bunlara ek olarak TICCIH, endüstri mirasının korunmasına ilişkin konularda hükümetler ve sivil toplum kuruluşları için özel araştırma ve eğitim projeleri de üstlenmektedir [Web 7].

TICCIH üyelerini dünyanın her yerinden tarihçiler, konservatörler, müze küratörleri, mimarlar, arkeologlar, öğrenciler, öğretmenler, endüstri ve endüstriyel toplumun gelişimine ilgi duyan kişiler oluşturur. TICCIH endüstri mirası kapsamında endüstriyel alanlar, peyzajlar, yapılar, konut alanlarıyla birlikte endüstriyel döneme ait altyapı, makine ve ekipmanlar, ürünler, bilgi- beceriler ile belgelere odaklanır. TICCIH, üyelerinin uzmanlıklarını ilgi alanları ve tematik sektörlere göre sınıflandırır. Komiteye kaydolurken, üyelerden birincil ilgi alanı ve birincil tematik sektör ile özdeşleşmeleri istenir. Böylece belirli ilgi alanlarına sahip üyelerin birbirleriyle tanışmasına, iletişim kurmasına ve iş birliği yapmasına yardımcı olur. Farklı ülkelerden de birçok temsilci bulunduran TICCIH, ülkemizde temsilci boyutundadır. Türkiye'nin de içinde bulunduğu 46 ülkenin endüstri mirası hakkında temsilcileri bulunmaktadır [Web 7].

2000 yılında TICCIH, ICOMOS -International Council On Monuments and Sites (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) ile imzaladığı iş birliği anlaşması sayesinde daha geniş ölçekte uluslararası örgütler ağına eklenmiştir. Anıtlar ve sitlerin korunmasıyla ilgili uluslararası çalışmalar yürüten ICOMOS, kültürel miras konusunda UNESCO- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)'nun özelleşmiş ortağıdır [Carman, 2002]. ICOMOS, kültürel miras konusunda UNESCO'ya danışmanlık yaparak özellikle UNESCO Dünya Mirası listesine eklenecek olan alan

ve yapılarla ilgili olarak bilgi vermektedir. TICCIH, ICOMOS ile yaptığı yukarıda bahsedilen iş birliği sayesinde ICOMOS'un endüstri mirası konusunda özelleşmiş uzman komitesi rolünü üstlenerek uluslararası örgütler ağına eklenmiş ve böylelikle endüstri mirası konusu daha evrensel hale gelmeye başlamıştır [Saner, 2012].

TICCIH, Dünya Mirası listesine girecek olan önemli endüstri miras alanlarının belirlenmesinde ICOMOS'a danışmanlık yaparak bilgiler vermekte, ICOMOS ise bu bilgileri UNESCO ile değerlendirmektedir. UNESCO tarafından düzenlenen Dünya Mirası Listesi'ne endüstri mirası olarak kabul edilen kültür varlıklarının da girmesi TICCIH'in uluslararası platformda prestijini arttırarak endüstri mirası çalışmalarının saygınlık kazanmasına ve bu alanlara yönelik finansal desteğin sağlanmasına katkı sağlamaktadır.

2003 yılında TICCIH tarafından endüstri mirası konusunda özelleşmiş ilk uluslararası belge olan Nizhny Tagil Tüzüğü yayınlanmıştır. Bu tüzüğün içeriğinde; endüstri mirası ve endüstri arkeolojisinin detaylı tanımı, endüstriyel mirasın eğitiminin uzmanlaşması, endüstri mirasının değerleri, endüstri mirasının araştırılması, teşhis edilmesi, belgelenmesi, yasal güvence altına alınmasının önemi, bakım-koruma işlemlerinin yürütülmesi ve tekrardan kent hayatına kazandırılması konuları yer almaktadır. Nizhny Tagil Tüzüğü'nde endüstri mirasının değerleri aşağıdaki şekilde belirtilmiştir [Web 2]:

- Endüstriyel miras, derin tarihsel sonuçları olan ve olmaya devam eden faaliyetlerin kanıtıdır. Endüstriyel mirasın korunmasına yönelik girişimler, endüstriyel miras alanlarının benzersiz ve tekilliğinden ziyade bu kanıtların evrensel değerine dayanmaktadır.
- Endüstriyel miras, sıradan erkek ve kadınların yaşam kayıtlarının bir parçası olarak toplumsal bir değere sahiptir ve bu haliyle önemli bir kimlik duygusu sağlar. Üretim, mühendislik, inşaat tarihinde teknolojik ve bilimsel değeri vardır ve mimarisinin, tasarımının veya planlamasının kalitesi açısından önemli estetik değeri bulunmaktadır.
- Bu değerler, endüstri mirasının yer aldığı alanın kendisi, dokusu, bileşenleri, makineleri, endüstriyel manzarası yanında insan belleğinde ve geleneklerinde yer alan endüstrinin somut olmayan kayıtları ile de ilişkilidir.
- Nadirlik, belirli süreçlerin, alan tipolojilerinin veya peyzajlarının hayatta kalması açısından miras alanına özel bir değer katar. Bu nedenle dikkatli bir

şekilde değerlendirilmelidir. Ayrıca erken veya öncü örnekler özel bir değere sahiptir.

ICOMOS- International Council On Monuments and Sites (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi):

Uluslararası ve hükümetler dışı bir konsey olan ICOMOS, 1965 yılında Varşova’da kurulmuştur. ICOMOS’un kuruluşunun arka planında Venedik’te 1964’de yapılan 2. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi’nin sonuç bildirgesi olan “Venedik Tüzüğü” nün, anıt ve sitlerin korunması konusunda çalışacak uluslararası bir konseyin kurulmasını önermesi yatmaktadır. 1965 yılında Varşova’da toplanan ICOMOS’un birinci genel kurulu niteliğindeki kongre, hem Venedik Tüzüğü’nü uluslararası düzeyde kabul etmiş hem de ICOMOS’un kuruluş kararını vermiştir [Web 8].

ICOMOS’un başlıca amaçları; tarihi anıtlar ve sitlerin koruma ilke, teknik ve siyasetleri üzerine bilgi toplamak, değerlendirmek ve yaymak, koruma alanında uzmanlaşmış belgeleme merkezlerinin kurulması için ulusal ve uluslararası otoritelerle işbirliği yapmak, mimarlık mirasının korunmasını ve geliştirilmesini amaçlayan uluslararası sözleşmelerin kabulü ve yürürlüğe sokulması için çalışmak, dünyadaki koruma uzmanlarını bir araya getirerek onlar için eğitim programlarının düzenlenmesine katkı sağlamak, mesleki diyalog ve fikir alışverişi oluşturmak, meslek insanlarının ve uzmanların bilgi ve birikimini uluslararası topluluğun hizmetine sunmaktır [Web 8].

2000 yılında endüstri mirası kavramının uluslararası düzeyde yaygınlaşmasında kilit rol oynayan TICCIH ve ICOMOS iş birliğinin en önemli ürünlerinden biri, 18 Nisan etkinliğidir. 18 Nisan, ICOMOS tarafından 1982 yılında “Uluslararası Anıtlar ve Sitler Günü” ilan edilmiş, 1983 yılında UNESCO tarafından onaylanmıştır. 18 Nisan etkinliklerinde, her yıl dünya miras alanlarına yönelik farklı bir tema belirlenerek bu konuda bir farkındalık yaratma amaçlanmaktadır. Bu kapsamda 2006 yılında TICCIH-ICOMOS iş birliği ile düzenlenen 18 Nisan Uluslararası Anıtlar ve Sitler Günü’nün teması “The Heritage of Production” (Üretim Mirası) olarak belirlenmiştir. 2006 yılındaki bu 18 Nisan etkinliğinin önemi, üretim mirası başlığı altında daha kapsayıcı bir şekilde ele alınan endüstri mirası kavramı, uluslararası

platformda kendine yer edinme ve küresel ölçekte yayılma imkânı elde etmiştir. Türkiye de bu etkinliğe katkı veren ülkeler arasında yer almıştır [Saner, 2012].

28 Kasım 2011’de ise Paris’te düzenlenen ICOMOS 17. Genel Kurulu’nda, ICOMOS-TICCIH iş birliğiyle endüstri mirası sitleri, yapıları, alanları ve peyzajlarının korunması için ICOMOS-TICCIH ortak ilkeleri olan Dublin İlkeleri belirlenmiştir. ICOMOS ve TICCIH, Dublin İlkeleri ile endüstri mirasının belgelenmesine, korunmasına, konservasyonuna, değerinin anlaşılmasına yardımcı olacak ilkeleri benimseyerek birliklerini geliştirmeyi amaçlamışlardır. Dublin ilkelerinde endüstri mirasının tanımı ve kapsamı yeniden ele alınmış, endüstri mirasını korumaya ve geliştirmeye yönelik belirlenen başlıklar ve her başlığın altında öneri ve tavsiyeler aşağıdaki gibi sıralanmıştır [Web 3]:

- Endüstri mirası yapılarının, sitelerinin, alanlarının, peyzajlarının belgelenmesi ve değerlerinin anlaşılması,
- Endüstri mirası yapılarının, sitelerinin, alanlarının ve peyzajlarının etkili korunmasının ve konservasyonunun sağlanması,
- Endüstri mirası yapılarının, sitelerinin, alanlarının ve peyzajlarının korunarak sürekli bakımlarının yapılması,
- Halkın bilincini yükseltmek, eğitim ve araştırmayı desteklemek amacıyla endüstri mirası yapılarının, sitelerinin, alanlarının ve peyzajlarının kültürel miras boyutunun ve değerlerinin sunumu ve anlatımıdır.

UNESCO- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
(Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü):

UNESCO, İkinci Dünya Savaşı’nın akıllarda bıraktığı olumsuz havanın değiştirilmesi, dünya barışı ve güvenliğinin yeniden yeşertilmesi kapsamında eğitim, bilim ve kültür aracılığıyla uluslararası iletişimi sağlamak ve geliştirmek amacıyla kurulmuş bir Birleşmiş Milletler örgütüdür. Bu kurumun yasası olan UNESCO Sözleşmesi, 1945 yılında Londra’da 44 ülkenin katıldığı toplantıda kabul edilmiştir. Türkiye de sözleşmeyi imzalayan ilk 10 devlet arasında yerini almıştır. UNESCO Sözleşmesi, Türkiye’de 20 Mayıs 1964 tarih ve 4895 sayılı yasa ile kabul edilmiştir [Web 9].

Tüm insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen evrensel değerlere sahip olan kültürel ve doğal varlıkları; dünyaya tanıtmak, koruma bilincini oluşturmak ve çeşitli nedenlerle bozulan ya da yok olan kültürel ve doğal değerlerin tekrardan yaşatılması için gerekli iş birliğini sağlamak amacıyla 1972 yılında Paris’te toplanan UNESCO 17. Genel Konferansı’nda “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme” kabul edilmiştir. Türkiye sözleşmeyi 23.05.1982 tarih ve 8/4788 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylamıştır. Bu sözleşmeyle birlikte, kültürel ve doğal miras alanlarının Dünya Miras Listesi adı altında belirlenmesine olanak sağlanmış, uluslararası önem taşıyan ve korunmaya değer varlıklara, anıtlara ve sitlere dünya mirası statüsü tanınmıştır [Web 10].

Dünya Miras Listesi’ne kültürel miras kategorisinde aday olabilme şartlarını sağlamanın ilk adımı, adaylığa konu olanın sözleşmede yer alan kültürel miras tanımına uyması gerektiğidir. Sözleşme kültürel mirası, “üstün evrensel değer” niteliğine sahip anıtlar, yapı toplulukları ve alanlar (siteler) olarak üç kategoride değerlendirmektedir [Web 11]. Bu tanımlamalarda yer alan üstün evrensel değer terimi ise kültürel ve doğal mirasın Dünya Miras Listesi’ne girebilmesi için belirleyici bir esastır. Üstün evrensel değer, uluslararası nitelikte, tüm insanlığın bugünkü ve gelecek kuşakları için ortak öneme sahip olan istisnai bir kültürel ve/veya doğal önemi olarak ifade edilmektedir. Bir miras alanının Dünya Miras Listesi’ne alınabilmesi için üstün evrensel değer niteliklerini taşıması ve komitenin belirlediği on kriterden en az bir kriteri karşılaması, özgünlük ve bütünlüğünün devam ediyor olması ve yönetim planına sahip olması gerekmektedir [Web 12]. Dünya Miras Listesi’ne seçim kriterleri:

“(i) İnsanoğlunun yaratıcı dehasını temsil eden bir başyapıt olması; (ii) Şehir planlaması veya peyzaj düzenlemesi, anıtsal sanatlar, mimari veya teknoloji alanlarındaki gelişmeler üzerinde, dünyanın belli bir kültür alanı veya zaman dilimi içerisinde, kayda değer bir insani değer etkileşimi sergilemesi; (iii) Eşsiz veya üstün özelliklere sahip, yaşayan veya yok olmuş bir medeniyete ya da bir kültürel geleneğe tanıklık etmesi; (iv) İnsanlık tarihinin belli bir dönemi veya dönemlerini gösteren, üstün bir bina çeşidi, mimari, teknoloji veya tabiat örneği olması; (v) Geleneksel insan yerleşiminin, bir kültür veya kültürlerle has kara veya deniz kullanımına veya özellikle de geri döndürülemez değişimlerin etkisi altında savunmasız hale gelen doğayla insan etkileşimine üstün bir örnek olması; (vi) Üstün evrensel değere sahip yaşayan gelenekler veya etkinliklerle, fikirler veya inançlarla, sanatsal veya edebi çalışmalarla

doğrudan veya somut bir şekilde bağlantılı olması (Komite bu kriterin tercihen başka bir kriterle birlikte kullanılmasını öngörmektedir)”; (vii) Üstün doğal fenomene veya üstün doğal güzelliğe ve estetik öneme sahip alanları içermesi; (viii) İlk yaşam kaydı, arazi şekillerinin gelişmesinde süregelen önemli jeolojik süreçler veya önemli jeomorfik veya fizyografik özellikler de dâhil olmak üzere, dünya tarihinin ana aşamalarını temsil edecek nitelikte üstün örnekler olması; (ix) Karada, tatlı suda, kıyasal ve denizsel ekosistemlerde, bitki ve hayvan topluluklarında süregelen ekolojik ve biyolojik sürece ve gelişimine üstün örnek teşkil etmesi; (x) Bilim açısından veya değerlendirmesinden üstün evrensel değere sahip olan ve tehdit altındaki türler de dâhil olmak üzere, biyolojik çeşitliliğin yerinde korunması için en önemli ve kayda değer doğal ortamları içermesi”, olarak belirlenmiştir [Web 13].

UNESCO ve endüstri miras alanları arasındaki ilişki UNESCO Dünya Miras Listesi ile yakından ilişkilidir. UNESCO’ya üye ülkeler de bu konunun benimsenmesi ve eski endüstri yapı ve alanlarının korunarak güvence altına alınması için çalışmalar yürütmeyi amaçlamıştır. 1978 yılında Polonya yer alan Wieliczka ve Bochnia Tuz Madenleri (Wieliczka and Bochnia Royal Salt Mines) Dünya Mirası Listesi’ne kabul edilen ilk endüstri mirası alanıdır [Şekil 2.2]. Alanın, Dünya Miras Listesi’ne seçilme kriteri; insanlık tarihinin belli bir dönemi veya dönemlerini gösteren, üstün bir bina çeşidi, mimari, teknoloji veya tabiat örneği olması şeklinde açıklanmıştır [Web 14].

Şekil 2.2: Wieliczka ve Bochnia Tuz Madenleri iç mekân görüntüsü.

Wieliczka ve Bochnia Tuz Madenleri'nin Dünya Miras Listesi'ne kabulünde direkt olarak endüstri mirası ifadesi kullanılmasa da 1970'lerin sonundan itibaren uluslararası platformda endüstri yapılarının korunmasına dair kaygının etkisiyle Dünya Miras Listesi'ne kabul edilme girişimlerinin olduğu görülmektedir. 1980'li yıllarla birlikte bu girişimler, tekil yapı ölçeğindeki koruma uygulamalarından endüstriyel alanların korunmasına doğru genişletilerek yeni bir boyut kazanmıştır. 1986'da İngiltere Ironbridge Gorge endüstriyel peyzaj olarak ilk kez Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır. Listedeki diğer endüstri miras alanları arasında Almanya Essen Zollverein Kömür Madeni Sanayi Kompleksi, Almanya Völklingen Demir Fabrikası ve Bolivya Potosi Kenti gibi örnekler yer almaktadır [Web 15][Şekil 2.3].

Şekil 2.3: Zollverein Kömür Madeni Sanayi Kompleksi dış mekân görüntüsü.

UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde Türkiye'den endüstri mirası örneği olmamasına karşın, Dünya Miras Geçici Listesi'nde endüstri mirası örnekleri bulunmaktadır. İzmir Tarihi Liman Kenti, Balıkesir- Ayvalık Endüstriyel Peyzajı, Gaziantep- Yeraltı Su Sistemleri: Kasteller ve Livaslar, Sakarya- Justinianus Köprüsü, Diyarbakır- Zerzevan Kalesi ve Mithraeum, Diyarbakır- Silvan Malabadi Köprüsü ve Edirne-Uzunköprü Dünya Miras Geçici Listesi'nde yer alan endüstri miras alanlarındandır [Web 16].

DOCOMOMO- International Working Party for Documentation and Conservation of Buildings, Sites and Neighborhoods of the Modern Movement (Uluslararası Modern Hareketin Binaları, Alanları ve Mahallelerinin Belgelenmesi ve Korunması için Uluslararası Komite):

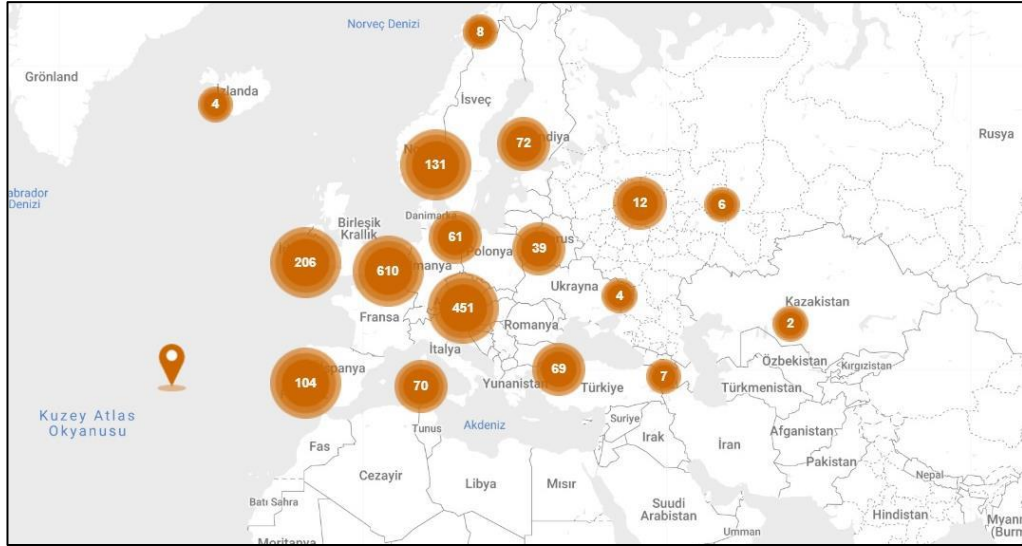
DOCOMOMO, 20. Yüzyılda öne çıkan bir akım olan modernizme dikkat çekmek ve modern mimarlık, şehir planlama ve tasarım ürünlerini belgelemek ve korumak amacıyla 1990 yılında oluşturulmuş bir girişimdir [Web 17]. Aslında örgütün ana ilgi alanında endüstri mirası olmadığı halde odaklanılan dönem nedeniyle çalışma alanları endüstri mirası alanı ile kesişmektedir. DOCOMOMO da TICCIH gibi ICOMOS'un iş birliği içinde olduğu uzman kuruluşlardan birisidir. DOCOMOMO'nun odaklandığı tarihsel dönem, endüstri mirası yapı ve alanların tarihlendiği döneme göre daha kısa olmakla birlikte, yapı türleri endüstri ya da üretim yapılarına kıyasla çok daha çeşitlidir. Bu nedenle endüstri mirası olarak tanımlanan bir yapının aynı zamanda modernizm akımı ile üretilmiş bir yapı olarak da tanımlanması son derece olağandır. Bu duruma en iyi örneklerden biri, UNESCO Dünya Miras Listesi'nde de yer alan 19. Ve 20. Yüzyılın endüstriyel unsurlarını içeren Almanya'nın Essen kentindeki Zollverein Kömür Madeni Sanayi Kompleksi'dir. Bu eski kömür madeni kompleksinin Dünya Miras Listesi'ne alınmasını sağlayan iki kriterden biri; alandaki yapılarda modern harekete ait mimari tasarım anlayışının izlerinin olması nedeniyle önemli ve istisnai bir endüstriyel anıt örneği olduğudur [Saner, 2012]. Bununla birlikte UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer alan Hollanda'da bulunan Van Nellefabriek ve Almanya'da bulunan Fagus Factory in Alfeld, 20. Yüzyıl modern mimari simgelerinden olan endüstri mirası örnekleri arasında yer almaktadır [Şekil 2.4].

Şekil 2.4: Fagus Factory in Alfeld dış mekân görüntüsü.

ERIH- The European Route of Industrial Heritage (Avrupa Endüstri Mirası Rotası):

ERIH Avrupa’da, endüstri mirasının sergilenmesi, endüstri mirası bilinci ve ilgisinin yaygınlaştırılması ve turizmin geliştirilmesi amacıyla endüstri mirası olarak değerlendirilen yapı ve kalıntılarının bulunduğu noktalar arasında çeşitli gezi rotaları oluşturmak için 1999 yılında ortaya atılan bir projedir [Web 18]. ERIH’in temelleri, Almanya Ruhr Havzası için tasarlanmış olan bölgesel rota ile atılmıştır. 2001 yılında Almanya Ruhr Havzası için başlayan rota planlama çalışmaları, şu an Avrupa’dan çok sayıda farklı durak noktasının eklenmesiyle birlikte Avrupa Endüstri Mirası Rotası adı altında genişletilmiş ve Avrupa endüstri mirası ile ilgilenen turistler için geniş bir bilgi ağı haline gelmiştir [Falconer, 2005][Şekil 2.5].

Şekil 2.5: Avrupa Endüstri Mirası Rotası.

Bir endüstri yapısının ERIH'in endüstri mirası rotasına kabul edilmesi için Avrupa'nın endüstri tarihinde önemli bir yere sahip olması, endüstri mirası olarak özgün tanıklık değerinin olması, tarihi değerinin yüksek olması, gelişim potansiyelinin olması, ziyaretçilerin tarihi bilgi edinebilecekleri bir yer olması, çalışan görevlilerin yetkin nitelikte olması ve çevresinde nitelikli turistik bir altyapının olması gerekmektedir. Bu koşulların sağlanmasının yanı sıra, bazı seçim ölçütleri de belirlenerek karar verme işlemleri daha sistematik bir hale getirilmiştir. Belirlenen bu seçim ölçütleri;

- Çekicilik değeri,
- Tarihi değeri,
- Sembolik değeri,
- Özgünlük değeri,
- Turistik alt yapı,
- Yeni perspektifler sunma olanağı,
- Toplu ulaşım ağı ve özel ulaşım ağıdır [Köksal, 2005].

Türkiye'nin bu oluşuma resmi bir üyeliği bulunmamaktadır. Ancak Avrupa Endüstri Mirası Rotası durak noktaları altında İstanbul Sirkeci Garı, İstanbul Hava Kuvvetleri Müzesi, İstanbul Rahmi Koç Sanayi Müzesi, Santralistanbul, İstanbul Müzegazhane, İzmit Seka Kâğıt Fabrikası, Bursa Merinos Enerji Müzesi, Bursa Merinos Tekstil Sanayi Müzesi, Bursa Tofaş Anadolu Arabaları Müzesi, Zonguldak

Maden Müzesi ve İzmir amlık Buharlı Lokomotif Müzesi'nin adı geçmektedir [Web 18].

2.3.3. Türkiye’de Endüstri Mirasını Koruma Yaklaşımları

Endüstri mirası ve endüstri arkeolojisi kavramları Türkiye’de yaklaşık son yirmi yıldır bilinmekle beraber, günümüzde artan sıklıkla gündemde kalmaya devam etmektedir. Söz konusu kavramların Türkiye’de gündeme gelişı ve farkındalık yaratması 1990’lı yılların başına dayanmaktadır. Bu dönemde, doğrudan endüstri mirası ya da endüstri arkeolojisi kavramları kullanılmadan eski endüstri yapılarına ilişkin koruma yaklaşımları oluşturulmaya başlanmış, daha sonraları endüstri mirası kavramı altında geliştirilecek koruma bilinci de bu yaklaşımlardan beslenmiştir. Bu yaklaşımları ve koruma uygulamalarını, yeniden işlevlendirilebilen yapılar ve anıtsal ölçekli yapılar şeklinde iki başlık altında incelemek mümkündür [Saner, 2012].

Türkiye’de eski endüstri yapılarının korunması sorunu çok uzun bir geçmişe sahip olmadığından bu yönde yapılan ilk uygulamalar, İstanbul’da Haliç kıyılarının temizlenmesi ve iyileştirilmesi projeleriyle ilişkilidir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan 1985 Haliç Master Planı kararları doğrultusunda Osmanlı Dönemine ait birçok endüstri yapısı yıkılmıştır. Yıkım kararı verilen yapılardan bazılarının tescil edilerek yasal güvence altına alınması, yıkım kararı yerine yeniden işlevlendirme projelerinin hazırlanmasına zemin hazırlamıştır. Haliç’te bu kapsamda uygulamaya konulan ilk yeniden işlevlendirme projelerinden biri Sötlüce Mezbahası’nın kültür merkezi olarak işlevlendirilmesidir [İncirlioğlu, 1991]. Sötlüce Mezbahası yeniden işlevlendirilen yapılara ilk örnek olup, günümüzde Haliç Kongre Merkezi olarak kullanılmaktadır [Şekil 2.6]. Benzer bir diğerk örnek ise, Osmanlı’nın fes üretmek amacıyla kurduğı ilk tekstil endüstrisi yapısı olarak tanımlanan Feshane-i Amire’nin kültür merkezi olarak yeniden işlevlendirilmesidir.

Şekil 2.6: Haliç Kongre Merkezi'nin kıyıdan görünümü.

Haliç çevresinde gerçekleştirilen diğer yeniden işlevlendirme projeleri arasında Cibali Tütün Fabrikası'nın Kadir Has Üniversitesi'ne, Hasköy Lengerhane ve Şirket-i Hayriye Tersanesi'nin Rahmi Koç Müzesi'ne dönüştürülmesi de bulunmaktadır. Ayrıca Haliç kıyısında yer almamasına rağmen, ait oldukları tarihsel dönem ve ölçekleri açısından Haliç örnekleri ile benzer özellikler barındıran farklı uygulamalar da bulunmaktadır. Bunlar; Tophane-i Amire'nin Mimar Sinan Üniversitesi Kültür ve Sanat Merkezi'ne, Bakırköy Baruthane-i Amire'nin Yunus Emre Kültür Merkezi'ne, Bakırköy İspirtohanesi'nin İstanbul Teknik Üniversitesi İspirtohane Konservatuvarı ve Kültür Merkezi'ne dönüştürülmesi uygulamalarıdır. Söz konusu bu yeniden işlevlendirme uygulamalarında, alandaki yapılar endüstri mirası kavramı altında değerlendirilmemiş, daha genel bir bakış açısıyla Haliç silüetinin ve kültürel tabakalarının korunması düşüncesiyle hareket edilmiştir [İncirlioğlu, 1991]. Bu yapıların yeniden işlevlendirilmesi, eski endüstri yapılarının korunması konusunda önemli bir adım olmuştur. Türkiye'de eski endüstri yapılarını korumanın diğer önemli adımı ise anıtsal ölçekli eski endüstri yapılarının korunmasıdır. 1990'ların başında yaşanan bazı gelişmelerin sonucunda daha farklı koruma girişimleri ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler içinde en öne çıkan sonuçlar ülkede doğalgazın kullanılmaya başlaması ile yaşanmıştır. Yeni enerji olan doğalgaz havagazının yerini almış, dolayısıyla havagazı fabrikaları atıl hale gelmeye başlamıştır. Haliç'te yaşanan olaylara benzer bir şekilde işlevsiz kalan bu fabrikaların yıkılması gündeme gelmiş, ancak koruma kurulu kararlarıyla bu yıkımların önüne geçilmiştir. Ancak Haliç'te ilerleyen süreçten farklı olarak, bu yapıların korunması yönünde sivil girişimlerde bulunulmuş ve kitlesel

koruma kampanyaları oluşturulmuştur. Anıtsal bir görünüme sahip olan Ankara Maltepe ve İstanbul Yedikule Havagazı Fabrikası bu bağlamda simgesel hale gelmiştir. Yürütülen koruma kampanyalarının dayanağı, bu yapıların fiziksel varlıkları ve kent içindeki konumları ile kent kimliğinin ve belleğinin önemli bileşenlerinden biri olduğudur. Havagazı fabrikaları üzerine yoğunlaşan koruma kampanyalarından sonra, endüstri arkeolojisi teriminin kullanımı yayılmaya başlamıştır. Özellikle Ankara Maltepe Havagazı ve Elektrik Fabrikası'nın koruma altına alınması süreci bu duruma kanıt niteliğindedir [Saner, 2012][Şekil 2.7].

Şekil 2.7: Ankara Maltepe Havagazı ve Elektrik Fabrikası'na ait bir görünüm.

1989 yılında üretimi duran fabrika, Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı bir kuruluş olan ve aynı zamanda fabrikanın mülkiyetine sahip EGO (Elektrik Gaz Otobüs Genel Müdürlüğü) tarafından yıkılmak istenmiştir. Meslek odaları öncülüğünde yürütülen koruma kampanyaları sonucunda, Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, 1991 yılında fabrika alanı ve yapılarının korunmasına karar vermiştir [Saner ve Severcan, 2009].

EGO'nun koruma kararına itirazı ile başlayan hukuki süreçte mahkeme tarafından istenen bilirkişi raporlarında fabrika alanın endüstri arkeolojisi kapsamında olduğu ve bu sebeple korunması gerektiği belirtilmiştir. Endüstri arkeolojisi teriminin Türkiye'de 1993 yılında ilk defa resmi olarak kullanıldığı ve kayıtlara geçtiği durumun bu olduğu bilinmektedir. Endüstri arkeolojisi teriminin anıtsal ölçekteki Ankara Maltepe Havagazı ve Elektrik Fabrikası örneğiyle gündeme gelmesinin ardından,

endüstri arkeolojisi ve endüstri mirası kavramları akademide, özellikle mimarlık, şehir planlama ve restorasyon bölümlerinde ele alınmaya başlanmış, yüksek lisans ve doktora çalışmalarında konu edilmiş ve bu alanda yapılan çalışmalarda artış yaşanmıştır. Bunların yanı sıra bu sadece ilgili meslek alanları yayınlarında değil, popüler dergiler, gazeteler ve uluslararası etkinliklerde yer almaya başlamıştır [Saner, 2012].

Başlarda endüstri mirası başlığı altında değerlendirilmemiş olsa da daha sonrasında Haliç ve çevresindeki yeniden işlevlendirme projelerinin de katkısıyla endüstri mirası kavramı kendine önemli bir kamuoyu oluşturmuş ve yaygınlaşmaya başlamıştır. Kavramların yaygınlaşmaya başlaması, endüstri mirası konusunun kurumsallaşması çalışmalarını beraberinde getirmiştir [Saner, 2012]. 2002 yılında ICOMOS Türkiye tarafından İstanbul'da endüstri mirası hakkında uluslararası bir buluşma gerçekleşmiştir. Düzenlenen bu buluşmada, endüstri mirası, 20. Yüzyıl mimari mirasının korunması, sürdürülebilirliği, ekonomik boyutu ve UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde bu döneme ait daha fazla yapının yer alması gerektiği üzerinde durulmuştur [Ahunbay, 2002].

Türkiye'de endüstri mirasının neden korunması gerektiği hakkında yeterli bilgi birikimi mevcutken, nasıl korunacağı konusu ikinci planda kalmış, başarılı sayılan uygulamalar da belirli örneklerden öteye geçememiştir. Yukarıda bahsedilen Türkiye'deki ilk yeniden işlevlendirme çalışmalarında yapıların yeni bir işlevle yeniden kullanılabilir bir hale getirilmiş olması belirli bir yapma bilgisinin sonucudur. Ancak bu bilgi, endüstri mirasına özel olmaktan ziyade daha çok tarihi yapılara müdahaleye ilişkindir. Özellikle yakın döneme ait yapılar incelendiğinde Türkiye'de belirli bir sisteme oturmuş, birçok koruma ve yeniden işlevlendirme uygulamasıyla kanıtlanmış bir pratikten söz etmek mümkündür. Bu yapıların belirli bir ölçekte olmaları, bilinen teknikler ve kolayca müdahale edilebilir malzemelerle inşa edilmiş olmaları, sahip oldukları donanım ve basit mekân kurguları bu yapılara endüstri mirasından önce tarihi yapılar olarak yaklaşılmaya olanak sağlamıştır. Bu nedenle bu uygulamalar, endüstri mirası ve endüstri arkeolojisi kavramlarına başvuru ihtiyacı hissetmeden gerçekleştirilebilmiştir. Ancak söz konusu anıtsal ölçekli yapılar olduğunda yeniden işlevlendirme örnekleri sınırlı sayıda kalmaktadır. Anıtsal ölçekli yapıların korunması söz konusu olduğunda mevcut bilgiler yeterli düzeyde olmadığından endüstri mirası ve endüstri arkeolojisi gibi uluslararası geçerliliği olan kavramlarda cevaplar aranmaya başlanmıştır. Böylece bu yapıların neden korunması

gerektiği arayışı, Türkiye’de endüstri mirası kavramının kurumsallaşmasının temelini oluşturmuştur [Saner, 2012].

Endüstri mirası kavramının kurumsallaşması kapsamında yapıların yasal olarak güvence altına alınması da diğer bir konudur. Türkiye’de endüstri mirasının korunmasına yönelik içeriğinde endüstri mirası ifadesi geçen bir kanun ya da yönetmelik bulunmamaktadır. Endüstri mirası olarak nitelendirilen taşınmazlar, 1983 yılında yürürlüğe giren 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile tescil edilerek yasal güvence altına alınmakta ve bu varlıklara ilişkin yapılacak her türlü eylemler bu kanun kapsamında yürütülmektedir. Bu bağlamda mevzuatta yer alan kültür varlıklarına ilişkin tanımlamaların, endüstri mirası tanımı, kapsamı ve kriterlerine genel bir çerçevede uyduğu sonucuna varılmaktadır. Kanun’da tanımı yapılan ve kapsamı belirtilen kültür varlıklarının tespit ve tesciline ilişkin çalışmalar ise 2012 yılından beri yürürlükte olan Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik çerçevesinde yapılmaktadır. Yönetmeliğin 4. Maddesinde taşınmaz kültür varlıklarının tespitinde;

“19. Yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlardan olması, 19. Yüzyıl sonrasında yapılmış olmasına rağmen önem ve özellikleri bakımından korunmalarına gerek görülmesi veya bu yapıların ait oldukları dönemin kendine özgü niteliklerini anlatan belge niteliğinde olması ya da var olan bir geleneğin hala sürdüğünün göstergesi olan ve bir bütünün parçası olarak çevreye katkıda bulunan taşınmazlardan olması, Tek yapılar için; taşınmazın sanat, mimari, tarihi, estetik, mahalli, dekoratif, simgesel, belgesel, işlevsel, maddi, hatıra, izlenim, özgünlük, teklik, nadirlik, homojenlik, onarılabilirlik değerlerinin yanı sıra, yapısal durum, malzeme, yapım tekniği, biçim bakımından özellik göstermesi, kent ve çevre kimliğine, dokusuna katkıda bulunması, yöresel yaşam biçimini yansıtması” özellikleri göz önünde bulundurulur [Web 19].

Türkiye’de endüstri mirası hakkında konunun uzmanları haricinde genel bir koruma bilincinin olduğu söylenememektedir. Türkiye’de hala kültür varlığı olarak koruma altına alınmamış endüstri miras alanları mevcuttur. Koruma anlayışının mimari ve sanat değeri taşıdığı düşünülen yapılarla sınırlı kalmasından dolayı endüstri mirası yapıları daha az önemsenmekte, bilinçsizlik ve yapılan yanlış müdahaleler nedeniyle tahrip edilerek kaybolmaktadır. Bu sebeple ilk olarak Türkiye’de endüstri mirasıyla ilgili bir envanter çalışması yapılmalı, veritabanı oluşturulmalı ve endüstri mirası yapı/ alanları belgelenerek kayıt altına alınmalıdır [Tolga, 2006].

3. ENDÜSTRİ MİRASINA MÜDAHALE BİÇİMİ OLARAK YENİDEN İŞLEVLENDİRME

3.1. Endüstri Miras Alanlarının Yeniden İşlevlendirilmesi

Son yıllarda küreselleşmenin de etkisiyle yaşanan teknolojik gelişmeler, kentleri fiziksel, ekonomik ve sosyal olarak önemli ölçüde dönüştürmüştür. Modern kentten postmodern kente geçiş sürecinde, endüstrinin birincil derecede ekonomik bir faaliyet olma özelliğini yitirmesi ve üretim biçimlerinin farklılaşması kent mekânında birçok değişimi beraberinde getirmiştir. Bu değişime uğrayan yapı gruplarından birisi de endüstri yapılarıdır.

Yapıldıkları dönemde kent dışında kalacak şekilde planlanan endüstri alanları, hızlı kentleşmenin sonucu olarak kent çeperinin genişlemesiyle birlikte kent merkezinde kalmıştır. Zamanla gelişen teknolojiye ayak uydurulamaması, üretim biçimlerinin farklılaşması, hammadde temininin zorlaşması, çevresine zarar verir hale gelmesi, artan rant değerleri ve kent merkezlerine yüklenen misyonların değişmesi gibi nedenlerle endüstri alanları kent merkezinde tutunamamış ve kent merkezi dışına taşınmıştır. 1970’li yıllarda endüstri kuruluşlarının üretim alanlarını kent dışına kaydırmasıyla işlevsiz kalan endüstri alanları, bir süre sonra kapanmış ve atıl alanlar haline gelmiştir. Kent merkezlerinin finans, ticaret, hizmet, kültür odaklı yeni bir dönüşüm içine girmesi ve bulundukları geniş arazilerin rant değerlerinin artması nedeniyle işlevsiz endüstri alanlarının dönüşümü de hızlanmıştır.

Endüstri yapılarının terkedilerek atıl durumda kalmaları bu alanlar için büyük tehlike oluşturmaktadır. Bu süreçte yapılar hem fiziksel olarak yıpranmakta hem de makine tesisatlarının sökülerek ekipmanlarının yok edilmesi nedeniyle konstrüksiyonları zarar görmektedir. Bu bağlamda endüstri yapılarının yeniden korunması önem kazanmaktadır. Föhl’e [1995] göre, endüstri yapılarının teknolojik gelişmelere karşı yetersiz kalmasından ötürü verimli işletilememeleri, kent içinde kirlilik oluşturmaları nedeniyle kapatılmaları veya işlevsiz kalmaları tüm dünyada karşılaşılan bir durumdur. Fakat endüstri yapılarını bilinçli bir şekilde tahrip edip kaderine terk etmek kabul edilebilir bir durum değildir. Bu endüstri yapıları kentin endüstri tarihinin temsilcileri olarak sadece teknolojik olarak değil, aynı zamanda kültürel, sosyal, mimari ve ekonomik yaşamın da izlerini taşımaktadır.

Höhmnn endüstri yapılarını korumada uygulanan yöntemleri 4 başlık altında ele almıştır:

- Birincisi; herhangi bir müdahalede bulunmadan veya en az müdahaleyle yeni bir işlev kazandırmadan özgün hali ile olduğu gibi korumadır.
- İkincisi; eski işlevine yakın bir işlevle korumadır. Bu yöntem işlevini yitirmemiş yapılar için tercih edilmektedir.
- Üçüncüsü; yapıyı müze işleviyle korumadır. Ancak müze işlevi her yapı için uygun değildir. Özgün donanımı korunmuş, müdahale geçirmemiş ve sahip olduğu yeterli teknik bilgiyi sunacak nitelikte bir yapının müze olarak işlevlendirilmesi daha başarılı sonuçlar vermektedir.
- Dördüncüsü ise; yeniden işlevlendirmedir. Yeniden işlevlendirmede işlevsiz endüstri yapıları yıkılmak yerine gerekli müdahalelerle yeniden kullanılmaktadır [Höhmnn, 1992].

Son yıllarda endüstri mirası koruma yöntemlerinden en öne çıkanı yeniden işlevlendirmedir. Endüstri mirasının yeniden işlevlendirilmesi kavramının arka planını, yukarıda da belirtildiği gibi koruma bilincinin ortaya çıkması, bu bilincin ulusal/uluslararası düzeyde kurumsallaşması için çalışmalar yürütülmesi ve yaygınlaşması oluşturmaktadır. Bir diğer tetikleyici unsur ise, 1980'li yıllarda kentlerdeki çöküntü alanlarının (endüstri, konut vb.) yeniden ele alınması ve kente tekrardan kazandırılması çalışmalarıdır. Çoğu neoliberal politikaların etkisiyle gerçekleştirilen, ekonomi temelli kaygılarla oluşturulan ve tamamen korumacı olmayan bu uygulamalar, sonraları yapı ve çevresinin sahip oldukları kimlik ve fonksiyonlarının köklü bir biçimde dönüşmesine ve daha çok yüksek gelirli gruplar tarafından kullanılmasına neden olan soylulaştırma girişimlerine zemin hazırlamıştır.

Yeniden işlevlendirme, özgün fonksiyonunu kaybetmiş fiziksel olarak ayakta duran yapının; işlevsel ve yapısal sorunlarının çözülerek, kendisine yüklenen yeni misyonuyla dönemin güncel ihtiyaçlarına uygun bir şekilde kent dokusuna uyum sağlayarak yeniden hayata geçirilmesidir [Burden, 2004; Kıraç, 2001]. Tarihi yapıları korumanın en etkili yolu onları toplumun kullanımına sunmaktır. Bu durumun gerekliliği ve sınırları Venedik Tüzüğü'nün [1964] 5. Maddesinde şu şekilde belirtilmiştir:

“Anıtların herhangi bir yararlı sosyal amaç için kullanılarak korunması teşvik edilebilir. Bu nedenle bu tür bir kullanım arzu edilir, ancak yapının özgün planı değiştirilmemelidir. Ancak bu sınırlar içinde yeni işlevin getirdiği değişikliklere izin vermek ve tasarlamak mümkündür” [Web 20].

Yeniden işlevlendirme, tarihi yapıları yıkılıp yok olmaktan koruyan odağında koruma olan bir müdahale biçimi olarak görülmektedir. Artık kullanım amacını yitirmiş, fiziksel olarak sağlam, estetik-mimari değere sahip ve belge niteliğindeki yapıların varlıklarını sürdürmelerine fırsat veren bir uygulamadır. Yapının kendine özgü sahip olduğu yapı değerleri, yakın çevresi ve kentle kurduğu ilişkiler göz önünde bulundurularak çağdaş bir işlevle toplumun kullanımına yeniden kazandırılır. Bu müdahale biçimi yapının sadece fiziki varlığının sürdürülüp yıkılmaktan kurtarılması anlamına indirgenemez. Yapının sahip olduğu tarihi, sosyal, kültürel izlerinin gelecek kuşaklara aktarılması, toplumun kentin bir dönemi hakkında bilgi veren bu yapılarla etkileşim kurabilmesi adına çok değerlidir. Burada önemli olan; yapının/alanın kimliğinin önüne geçecek işlemlerden kaçınılması, alanın iyi değerlendirilmesi ve tarihi, teknik, mimari, sosyo-kültürel ve mekânsal özelliklerine uygun yeni işlev atamasının yapılmasıdır. Yeni işlev kazanmış mekânda, yapının/alanın özgün halinin sahip olduğu özelliklerinin okunabilirliğinin yüksek olması hem kent belleğine hem de kent kimliğine önemli katkı sağlamaktadır.

Endüstri yapıları, hem sahip olduğu mimari ve teknik özellikleri hem de bir döneme tanıklık eden kentin tarihi, sosyo-kültürel ve ekonomik yapısını yansıtıcı özellikleriyle yeniden işlevlendirme için zengin bir kaynaktır. Bu endüstri yapılarının gelecek kuşaklara aktarılabilmesi, özgün kimliklerinin korunarak uygun bir işlevle insanların kullanıma kazandırılması ile sağlanmaktadır. Her endüstri mirası taşıdığı değerleriyle biriciktir ve verilecek yeni işlev de her biri için değişken ve kendine has özellikler barındırmaktadır. Yeniden işlevlendirilen endüstri yapılarında çoğunlukla kültür-sanat odaklı kullanımlar ön plana çıkarken, eğitim, konut ya da karma kullanımların da tercih edildiği görülmektedir. Endüstri miras alanlarının yeniden işlevlendirilmesinin nedenleri tarihsel ve kültürel, ekonomik, çevresel ve yapısal nedenler başlıkları altında incelenmiştir.

Tarihsel ve Kültürel Nedenler: Endüstri yapıları, bulunduğu döneminin kent tarihi, ekonomisi ve sosyo-kültürel yaşantısı, mimari ve teknik özelliklerine ait birçok bilgiyi

barındıklarından toplum için bir anlam ifade ederler. Bu anlam, geçmişe olan saygının ötesinde yaşanan zamana ait deneyimlerin de ifadesidir [Özdemir, 2015]. Kentlerde yaşanan dönüşümlere ayak uyduramayıp çürümeye terk edilmiş korunmaya değer endüstri yapılarının bir çözüm olarak yıkılması, yapının hem kent tarihindeki yerinden hem de kamusal bellekten silinmesine neden olur [Asatekin, 2004]. Tarihi bir çevreye ve öneme sahip olan bu yapılar, zaman içinde yaşanan bu dönüşümlere tarihi ve kültürel kimliklerini koruyabildikleri ve bunları kentin çağdaş gereksinimlerine adapte edip sürdürebildikleri sürece önem kazanırlar [Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007]. Bir endüstri yapısı için koruma pratikleri geliştirilirken sadece yapısal ve mekânsal değerler üzerine yoğunlaşilmamalıdır. Yapının kentle kurduğu ilişkiler ve kente kattığı değerlerin temelinde tarihsel dinamikler de yer almaktadır. Tarihsel dinamikler, ekonomik, sosyal ve kültürel birçok unsuru kapsamaktadır. Tarihsel sürdürülebilirliğin devam etmesi ve kent belleğine ışık tutması adına endüstri yapıları yeniden işlevlendirilmelidir.

Ekonomik Nedenler: Özgün işlevlerinin gerekliliği nedeniyle alansal olarak büyük boyutlu olan ve konum açısından da merkezi yerlerde bulunan endüstri yapılarının yıkılıp yeniden yapılması maliyeti arttıracaktır. Yapı stoğunda var olanın kullanılması; altyapı, malzeme, enerji ve işgücü tasarrufu açısından daha ekonomik bir seçenektir. Bu nedenle yapıların yeniden işlevlendirilmesi ekonomik olarak rasyonel bir karar olacaktır [Karıptaş ve Karıptaş, 2020; Büyükarıslan ve Güney, 2015]. Yeniden işlevlendirilmiş endüstri mirası alanları bulundukları bölgeleri kalkındırıp canlandıracak aktif mekanlar yaratmaktadır. Bu durum kentin prestijini arttırmakla beraber kente ekonomik bir girdi de sağlamaktadır [Altınoluk, 2000]. İşlev atanmış endüstri mirası, çevresine istihdam olanakları yaratmakla birlikte kullanıcı yoğunluğunun artmasıyla çevresini ekonomik yönden de geliştirmektedir.

Çevresel Nedenler: Endüstri yapılarının yeni işlev seçiminde sahip olduğu yapısal özellikleriyle birlikte kentle ve yakın çevresi olan ilişkileri de belirleyici olmaktadır. Endüstri yapılarının inşa edildiği zamandan itibaren etkileşime girdiği tüm çevresel ve toplumsal nitelikler, seçilecek yeni işlev için önemli girdi oluşturmaktadır. Yapının çevresiyle birlikte ele alınması ve çevresinin ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte işlevlendirilmesi gerekmektedir. Bu bakımdan halkın kullanımını arttıracak ve sosyal yaşantısına katkı sağlayacak işlevlerin seçilmesi ve yaşayan mekanların oluşması

önemlidir [Uğursal, 2011]. Endüstri miras alanlarına bulunduğu çevrenin toplumsal, sosyal ve ekonomik yapısının ihtiyaçlarına uymayacak işlevlerin verilmesi, bu yapıların kentten soyutlanmasına ve kent belleğindeki yerinin zedelenmesine neden olur.

Yapısal Nedenler: Endüstri yapıları, alansal olarak büyük olmaları nedeniyle çeşitli kullanımlara rahatlıkla uyarlanabilmektedir. Çevresel algıyı etkilemede ve kentsel mekânda işaret ögesi olma özelliği taşımada önemli rol oynamaktadırlar. İçerdikleri yapı stoğu nedeniyle farklı birçok işlev için uygun olmakla beraber genellikle kültürel aktiviteler için iyi bir potansiyel oluşturmaktadırlar [Severcan ve Barlas, 2007]. Bunun yanı sıra doluluk-boşluk, aydınlık-karanlık ilişkileri bakımından belirli mimari orana sahip olmaları, iç mekân düzenlemelerinde daha rahat değişiklik yapmaya olanak sağlamaktadır [Marcus, 1990]. Kat yüksekliklerinin fazla oluşu, iç mekân strüktürü ve kolonlar arası mesafeler tasarım sürecinde esneklik sağlamaktadır [Stratton, 2000].

Nizhny Tagil Tüzüğü'nde, endüstri miras alanlarının yeniden işlevlendirilmesinde dikkat edilmesi gerekenler belirtilmiştir:

- Endüstriyel mirasın korunması, işlevsel bütünlüğünün korunmasına bağlıdır. Bu nedenle endüstriyel alana yapılacak müdahaleler mümkün olduğu kadar alanı korumaya yönelik olmalıdır. Bir endüstriyel alanın değeri ve orijinalliği, makine veya bileşenlerinin çıkarılması, yardımcı elemanlarının yok edilmesi durumunda büyük ölçüde azalabilir.
- Endüstri alanlarının hangi amaçlarla kurulmuş olduğunun bilinmesi endüstriyel süreçler hakkında kapsamlı bilgi gerektirir. Bu nedenle endüstri alanlarının önceki tüm kullanımları incelenmeli ve değerlendirilmelidir.
- Yerinde korumaya her zaman öncelik verilmelidir.
- Endüstri miras alanları yeniden işlevlendirilirken yapının malzemesine ve orijinalliğine saygı gösterilmelidir. Eski kullanımını yeniden yorumlayan bir işlev önerilmelidir.
- Endüstriyel miras alanlarını yeniden işlevlendirerek kullanmaya devam etmek sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlar. Böylece kente atıl halde çürümeye yüz tutmuş alanların ekonomik olarak yenilenmesinde önemli bir role sahip olurlar. Yeniden işlevlendirme endüstriyel binaların hayatta kalmasını sağlamanın

uygun maliyetli bir yolu olabilir, uygun yasal kontroller, teknik tavsiye, vergi ve hibelerle teşvik edilmelidir.

- Yapılan müdahaleler geriye dönülebilir ve minimum etkiye sahip olmalıdır. Kaçınılmaz değişiklikler belgelenmeli, ortadan kaldırılan önemli unsurlar kaydedilmeli ve güvenli bir şekilde saklanmalıdır.
- Yeniden inşa etme durumu veya önceki duruma geri dönme, istisna bir müdahale biçimi olarak kabul edilmeli, alanın büyük çoğunluğunun yok olduğu durumlarda yalnızca tüm alanın bütününe fayda sağlıyorsa uygulanmalıdır.
- Endüstriyel süreçlerin bir parçası olan insan becerileri, belgesel kayıtlar, şirket arşivleri, bina planları ve endüstriyel ürün numunelerinin korunması teşvik edilmelidir [Web 2].

Eski endüstri yapısının yeniden işlevlendirilmesi, sadece bir mimari mirası koruma işi olarak değil, kentin sosyo-kültürel değerlerinin ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi açısından da ele alınması gerekli hassas bir konudur. Günümüzde yapının sanki boş bir kutu gibi düşünülüp sadece cephelerinin dikkate alınarak içinin boşaltıldığı örneklerle çok sık karşılaşmaktadır [Föhl, 1995]. Bu nedenle endüstri yapılarının mekânsal ve strüktürel niteliklerinin doğru analiz edilmesi, gerektiğinde geri dönülebilir değişiklikler yapılması, sahip olduğu teknik donanımın yerinde sunulması, yapıların konumlandığı bölgenin ihtiyacının anket veya piyasa analizi yapılarak araştırılması başarılı uygulamalara olanak sağlayacaktır. Burada başarı olarak gösterilen ölçüt, endüstri yapılarının kendine özgü niteliklerinin korunması, sergilenmesi, okunabilmesi ve uzun vadede kamu yararı gözetilerek bulunduğu bölgede soyutlanmadan kent hayatına entegre edilmesidir [Köksal, 2012].

3.2. Endüstri Miras Alanlarının Yeniden İşlevlendirilmesine Yönelik Dünya Örneklerinin İncelenmesi

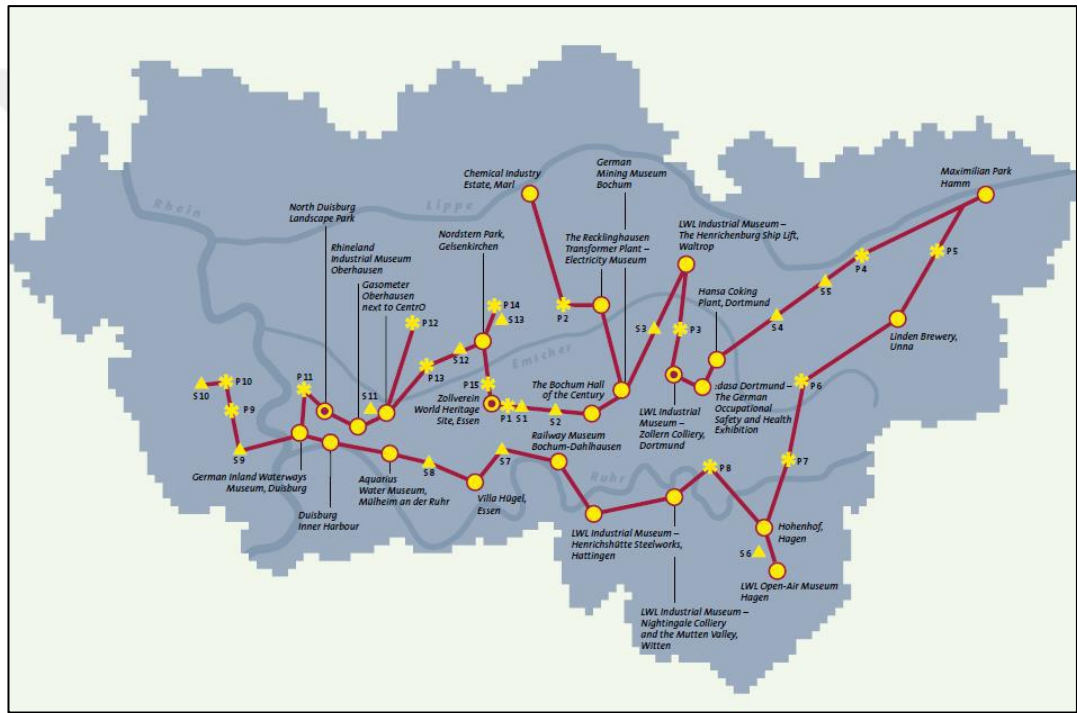
3.2.1. Ruhr Bölgesi, Almanya

Ruhr, Lippe ve Ren nehirleriyle çevrili olan Almanya'nın Essen, Dortmund, Duisburg, Oberhausen, Bochum gibi 17 kenti içine alan bölge; Ruhr Bölgesi veya Ruhr Metropoliten Alanı olarak adlandırılmaktadır [Haznedar, 2008]. 1900'lerin başına

kadar tarıma elverişli fakat düşük nüfuslu bir bölge olan Ruhr, zengin kömür madeni yatakları ve çelik üretimi için doğal kaynaklara sahip bir alandı [Goch, 2002]. Endüstri Devrimi'ne kadar tarımsal ekonomiye dayalı olan bölgenin ekonomisi, Endüstri Devrimi'yle beraber yerini endüstriye dayalı ekonomiye bırakmıştır. Bu durum kömür yataklarının kullanımını, demir ve çelik üretimini arttırmış ve bölge Avrupa'nın en büyük endüstri bölgesi haline gelerek hızlı bir nüfus artışı yaşamıştır. 1970'lerde yaşanan ekonomik kriz ve üretim sistemlerinin değişmesiyle beraber bölgedeki fabrikalar kapanmaya başlamış, sanayisizleşme beraberinde işsizlik, göç ve çevre kirliliği gibi durumların yaşanmasına neden olmuştur. 1980'li yıllara gelindiğinde alanda işlevini yitirmiş atıl halde fabrikalar, kömür ve maden işletmeleri, gaz depoları, fırınlar, su kuleleri, limanlar, tersaneler ve büyük endüstri alanları kalmıştır. Bu durum, Ruhr Bölgesi'nin ekonomik olarak yeniden yapılanmasına odaklanan çeşitli girişimleri beraberinde getirmiş, alanda yer alan endüstri yapı ve alanları kültür odaklı dönüşümlerin yaşandığı mekân haline dönüşmüştür. Endüstriyel alanların yeniden işlevlendirilmesine yönelik nitelikli örneklerden kabul edilen Ruhr Bölgesi, 2010 yılında İstanbul ve Pecs ile birlikte Avrupa Kültür Başkenti seçilmiştir [Hospers, 2002; Ganser, 1992].

Bölgenin merkezinde yer alan Emscher Park, Ruhr Bölgesi'nin kültürel markalaşması ve dönüşüm projesi kapsamında IBA- International Building Exhibition (Uluslararası Yapı Sergisi) tarafından yeniden değerlendirilmiştir. IBA'nın temel amacı, bölgenin çevresel ve kültürel müdahalelerle kademeli olarak yeniden inşasını sağlamak olmuştur. 8000 km²'lik alanda 1989-1999 yılları arasında IBA desteğiyle hayata geçirilen 120 projeden 60 tanesi, yapılan ulusal ya da uluslararası yarışmalarla seçilmiş ve uygulanmıştır. Bu projeler ile bölge, ekonomik ve sosyal yönden gelişme sağlayarak kentte bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Emscher Park projesinin temel hedefleri; bölgenin ekoloji-kültür eksenli ekonomik kalkınmasını sağlamak ve bölgeyi endüstri miras alanlarının rekreatif ve kültür odaklı kullanılmasına imkân sağlayan mekânsal bir ağa dönüştürmektir. Emscher Park projesi kapsamında; bölgeye ait ekolojik unsurları iyileştirmek amacıyla endüstriyel peyzaj alanları, yeşil alan ve orman düzenlemeleri yapılmış, yeni rekreasyon alanları oluşturulmuş, fabrika atıklarından dolayı sadece endüstri alanlarında rastlanılan bitki örtüleri koruma altına alınmış ve tanıtılmış, Emscher Nehri temizlenmiş, 500 ha büyüklüğündeki alan kamunun kullanıma açılmış, yaklaşık 2.000 işçi konutu restore edilmiş, endüstri yapı ve alanları koruma altına alınarak teknik endüstri müzeleri, kültür merkezleri, eğlence

ve dinlenme alanları, kamusal alanlar ve eğitim alanları olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Yapılan çalışmalar kent ölçeğinde bir bütün olarak ele alınmış ve tarihi- teknolojik- mimari sürekliliğin devam edilmesine özen gösterilmiştir [Labelle, 2001; Ganser 1992]. IBA'nın 1999'da bölgeden çekilmesiyle birlikte harekete geçen Ruhr Bölgesel Derneği, bölgede yer alan endüstri miras alanlarını tematik rotalarla ziyaretçilere tanıtmak amacıyla bir Endüstri Kültürü Rotası (Route Industriekultur) planlamış, bu kapsamda bölgenin nehirler ve kanallar boyunca küçük gemi ve motorlarla gezilebileceği güzergâhlar, bisiklet ve yaya yolları tasarlanmıştır [Labelle, 2001][Şekil 3.1].

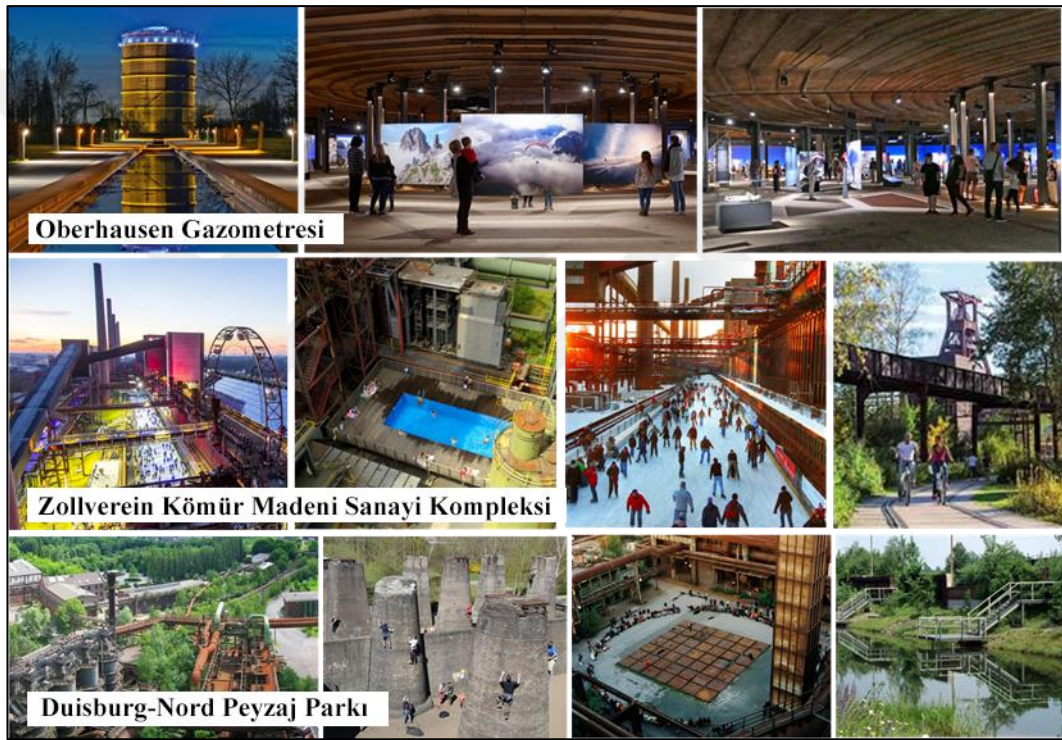

Şekil 3.1: Ruhr Endüstri Kültürü Rotası.

Proje aşamasında iş birliklerinin oluşturulması ve yerel topluluklar ile birlikte hareket edilmesi projenin en ayırt edici özelliklerindendir. IBA'nın hayata geçirdiği proje, klasik arazi kullanımı planlama politikalarından daha çok stratejik politikalara yer veren ileriye dönük bir gelişme olarak kabul edilmektedir [Knapp, Kunzmann and Schmitt, 2004]. Projenin finansmanı ise kamu desteğiyle oluşturulmuştur. Eylem planları, işletmeler ve konutlar için yardım içeren programlar, eğitim programları vb. oluşumlar bu finansman desteğinden yararlanmıştır [Erbek ve Sağ, 2019]. Proje bazı olumsuz eleştiriler de almıştır. IBA'nın proje odaklı olması, belirli bir plan dahilinde ilerlememesi, projelerin daha elitist bir kesime hitap etmesi ve temel hedeflerinin

aksine bölgede sınırlı sayıda yeni iş imkânı yaratılması eleştirilmiştir [Kunzmann, 2013; Kunzmann, 2004; Shaw, 2002].

Ruhr Bölgesi'nde endüstri mirasının yeniden işlevlendirilmesi çalışmalarında öne çıkan projeler arasında, endüstri müzesi, kültür, eğlence, rekreasyon merkezine dönüştürülen ve UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer alan Essen Zollverein Kömür Madeni Sanayi Kompleksi, sergi alanına dönüştürülen Oberhausen Gazometresi; kültürel faaliyetler için kullanılan Duisburg-Nord Peyzaj Parkı vb. örnekler yer almaktadır. Bu alanlar ziyaretçilere zengin bir kültürel deneyim sunmanın yanında bölge içinde önemli kentsel odak noktalarıdır [Şekil 3.2].

Şekil 3.2: Ruhr Bölgesi'nde yeniden işlevlendirilmiş endüstri mirası örnekleri.

3.2.2. Docklands Bölgesi, İngiltere

Docklands, Londra'nın Thames Nehri doğrultusunda 13 km boyunca uzanan pek çok tersane, depo, imalathane, tamirhaneyi içinde bulunduran endüstriyel bir liman bölgesidir. II. Dünya Savaşı sırasında bölge büyük ölçüde hasar görmüş ve 1950'li yılların sonuna doğru kentsel yenileme çalışmaları başlatılmıştır. Endüstriyel malların konteynerler aracılığıyla taşınması ve daha büyük alanlara ihtiyaç duyulması Docklands limanlarının zamanla işlevini kaybetmesine neden olmuş, özellikle 1960-

80 yılları arasında alanda sosyal ve fiziksel bir çöküntü yaşanmış, işsizlik artmış ve birçok kentsel sorun ortaya çıkmaya başlamıştır [Basatemur, 2001].

Eski işlevini yitiren ve tamamen boşalan Docklands Bölgesi'ni yeniden canlandırmak ve kentsel bir cazibe merkezi oluşturmak için 1981 yılında Londra Dockları Geliştirme Ortaklığı tarafından bir dönüşüm projesi geliştirilmiştir [Colenutt, 1991]. Dönüşüm projesi kapsamında bölge; Surrey Docks, Isle of Dogs, Wapping ve Limehouse ve Royal Docks bölgeleri olarak ayrılmış ve her bölge için farklı işlevler önerilmiştir. Bu işlevler genellikle konut, ticaret, havalimanı, sanayi, kültür-sanat ve karma kullanım odaklıdır. Liman ve iskelelerin bir kısmı da marina ve su sporları alanı olarak yeniden işlevlendirilmiştir [Basatemur, 2001]. Surrey Dokları daha çok konut bölgesi olarak planlanırken, Isle of Dogs ofis ve ticaret alanlarının yoğunlaştığı bir finans merkezi olarak planlanmıştır. Bu doğrultuda teknoloji üretimi yapan büyük yatırımcıların bu bölgede yer seçmelerini teşvik edici politikalar geliştirilmiş ve bir girişim bölgesi oluşturulmuştur. Girişim bölgesinde yer alan en önemli proje Canary Wharf'dır [Şekil 3.3]. Bölge zamanla gökdelenlerin yükseldiği uluslararası bir finans merkezi haline gelmiştir [Crosbie, 2005]. Wapping ve Limehouse bölgesinde yoğunluklu olarak el sanatları atölyeleri, stüdyolar ve imalathaneler bulunurken, Royal Docks bölgesi ise en fazla yeşil alan ve suyun bulunduğu bölge olduğundan rekreasyon odaklı bir dönüşüm yaşamıştır.

Londra Dock alanlarındaki dönüşüm projelerine ilişkin birçok eleştiri de olmuştur. Özellikle Canary Wharf bölgesinde mevcutta yer alan iskele ve depo alanlarının çoğunun yıkılmış olması, endüstriyel yapıların çoğunun yıkılması, lüks projelere yer verilerek yerele özgü ihtiyaçların karşılanamaması, altyapı ve donatı alanları yetersizliği, halkın yeni mekâna uyum sağlayamaması, yükselen kira değerleri ve kamu yararı kavramının gözetilememesidir [Tanış, 2015].

Şekil 3.3: Canary Wharf bölgesi genel görünüm.

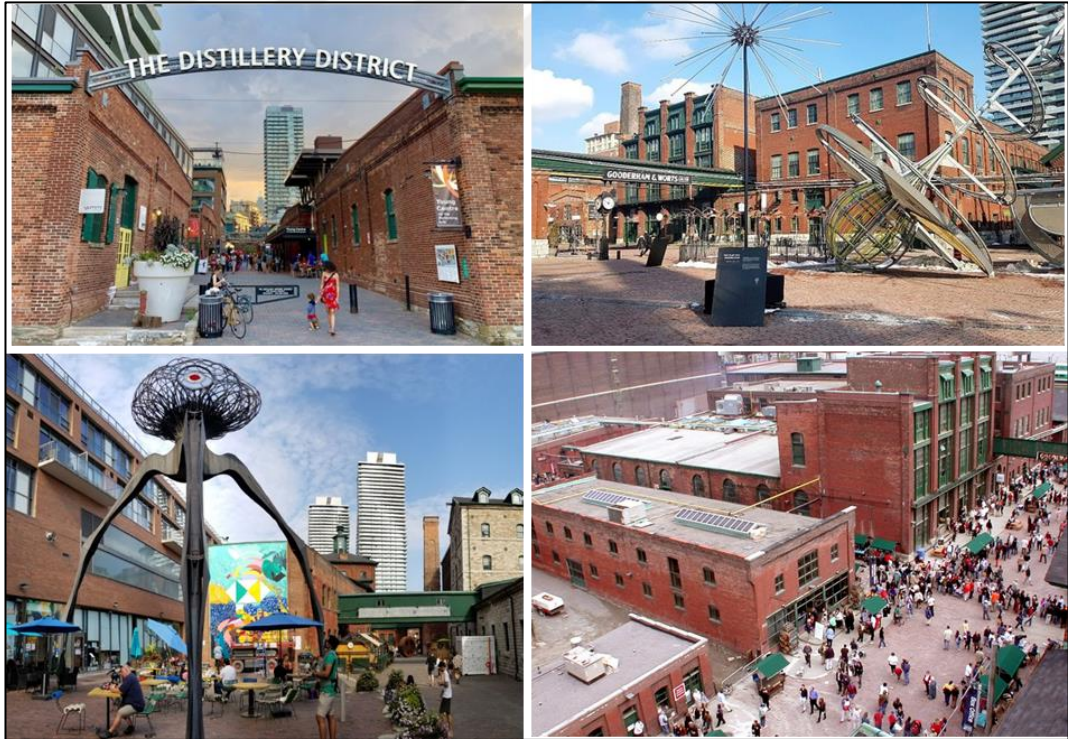
3.2.3. Toronto Distillery District, Kanada

1830'lu yıllarda Kanada'ya göç eden genç Worts, Ontorio Körfezi kıyısında yel değirmeni inşa ederek öğütme işine başlamıştır. O yıllarda Toronto'da değirmeni çiftliklere bağlayan zamanla kentin en önemli caddesi olan Değirmen Önü Caddesi açılmış ve kent bu yönde gelişme göstermiştir. Değirmende öğütme süreci sonucu oluşan atıkları değerlendirmek üzere değirmenin etrafında hayvan çiftlikleri, süt ve et tesisleri kurulmaya başlanmış, konut alanları inşa edilmiş ve kentin gelişmesi bu yönde ilerlemiştir. Değirmen, kentin sınırını belirlemiş, özellikle güney sınırı yel değirmeni hattı olarak ifade edilmiştir [Boulton, 1858; Careless, 1984; Shuttleworth, 1924].

Öğütme işlemlerinden kalanlar alkole dönüştürülüp satmaya karar verilmiş, zamanla yapılan işler tutmuş, değirmen önünde satış ofisleri ve bir bar açılarak bu bölge kentin en önemli toplanma mekânı haline gelmiştir. Kurulan içki şirketi, Kanada'nın en önemli şirketlerinden biri haline gelerek liman kentlerine ithalat yapılmaya başlamıştır. Şirket, 1850'li yıllarda İngiltere kıyılarının en büyük içki üreticisi ve satıcısı olma özelliği göstermektedir. Üretim artınca içki üretimi yapılan alana dayanıklı yapılar inşa edilmesi kararı alınarak Distillery inşasına başlanmış ve hizmete açılmıştır. İçki üretimi için gerekli olan tüm yapı ve üretim ekipmanlarının alana eklenmesiyle birlikte alan kompleks bir yapı haline almıştır. Alandaki endüstriyel binalar, kentteki diğer binalardan farklı olarak Viktorian tarzı kırmızı tuğlalardan inşa edilmiş ve yeni üretim biçimleriyle birlikte gelişen teknolojiyi yansıtmıştır. Kentin en önemli ticari ve idari binaları, alan etrafına konumlanmış ve kent endüstri alanının etrafında gelişme göstererek büyümüştür. İkinci Dünya Savaşı ve getirilen içki yasağı üretimde durma sürecinin başlamasına neden olmuştur. 1990'a gelindiğinde Distillery'de fabrikalar kapatılarak üretime sona verilmiş, zamanla işlevsiz ve atıl hale gelen bölge tarihi sit bölgesi olarak tescil edilmiştir [Torlak, 2013].

1990'lı yıllarda Distillery bölgesi dünyada Hollywood'dan sonra ikinci büyük film seti olarak keşfedilmiş ve kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum kentin bir film kenti olarak öne çıkmasına neden olmuş ve dünyanın en önemli festivallerinden olan Toronto Film Festivali'nin oluşmasında büyük rol oynamıştır. Kentin kültür ve sanat odaklı gelişimi hızlanmış ve kent mekanındaki kullanımlar bu yönde gelişme göstermiştir. Hollywood sanatçılarının kente gelmesi ve uzun süre kalması, onların yaşam standartlarına uygun yerleşim alanlarının, lüks konut projelerinin ve konaklama alanlarının yapılmasına neden olmuştur [Goddard, 2002; Torlak, 2013].

2000’li yıllara gelindiğinde alan önemini kaybetmiş ve tekrardan kent hayatına kazandırılmak adına öneriler geliştirilmeye başlanmıştır. Alanın bir dönem plato olarak kullanılması, film endüstrisi ile ilgilenen kişilerin ziyaretini arttırmıştır. Alanın yeni sahipleri, bölgenin potansiyelini fark ederek burayı kentin sanat ve kültür merkezi olarak dönüştürme kararı almışlardır. Bu kapsamda Viktorian tarzının en önemli örnekleri olan yapılar restore edilmiş, sokaklar ve bir meydan yaya alanı olarak yeniden düzenlenmiştir. Alanda yeme içme mekanları, sanat galerileri, dans merkezleri, konser alanları, tiyatrolar ve tasarım atölyeleri gibi farklı bölümler tasarlanmıştır. Distillery; bugün Kanada’nın sanat, kültür, eğlence odaklı önemli merkezlerinden biri olup, festivallere ve pek çok kültürel içerikli faaliyetlere ev sahipliği yapmaktadır [Şekil 3.4]. Ayrıca bölgenin kültür-sanat ekseninde dönüşüm sürecine girmesi ve çekim gücünün artması, yakın çevresindeki arsa- arazi değerlerini arttırmış ve rant odaklı girişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Prestijli şirketler konut üretimine başlamış ve alan yakın çevresi yeni konut inşaatlarıyla çevrilmiş, bu durum kentin şekillenmesinde yeniden rol oynamıştır [Torlak, 2013].

Şekil 3.4: Yeniden işlevlendirilen Toronto Distillery District dış mekân görüntüleri.

3.2.4. Tate Modern, İngiltere

Bankside Elektrik Santrali, Londra'da kent merkezinde yer alan Thames Nehri'nin güney kıyısında 1947'de Sir Giles Gilbert Scott tarafından tasarlanmış ve 1965 yılında inşa edilmiştir. 1981 yılında teknolojik gelişmelere uyum sağlayamadığı ve elektrik üretim maliyetlerinin arttığı gerekçesiyle kapatılmıştır [Doğan 2015; Steiner, 2000]. Kapatıldıktan bir süre sonra İngiltere Ulusal Miras Listesi'ne alınmıştır [Moore et al., 2000]. İngiltere'nin varlıklı ailelerinden olan Tate ailesi, kendisine ait sanat eserlerini sergilemek amacıyla bir galeriye ihtiyaç duymuş ve bu durum Bankside Enerji Santrali'nin bir sanat galerisi olarak yeniden işlevlendirilmesini gündeme taşımıştır. İngiliz Milenyum Komisyonu kararıyla elektrik santrali için sanat merkezine dönüşüm kararı verilmiş, komisyon ve yerel yönetim tarafından uluslararası bir yarışma düzenlemiştir. Yarışma sonunda, Pritzker ödüllü mimar Jacques Herzog ve Pierre de Meuron tarafından önerilen Çağdaş Sanat Müzesi Projesi kabul edilmiş ve 2000 yılında ziyaretçilerin kullanımına açılmıştır. Yapının bacası, pencereleri ve tuğla dokusu muhafaza edilmiştir [Doğan, 2015; Moore, vd., 2000]. Yapının özgün plan ve strüktürüne yönelik radikal bir müdahaleler yapılmayıp, ana karakteri, sembolik öğeleri ve cephe özellikleri korunmuştur. Fakat yapı içindeki donatıların bazıları mekânsal boşluğu sağlayabilmek amacıyla kaldırılmıştır. Yeniden işlevlendirme kapsamında müze işlevinin yanı sıra çok amaçlı salonlar, eğitim ve workshop alanları, sahne sanatları odası, seminer ve atölye salonları, oditoryum, bilgilendirme merkezi ile yeme-içe mekanları, satış ofisi gibi birimler de oluşturulmuştur [Doğan, 2015][Şekil 3.5].

Şekil 3.5: Tate Modern iç ve dış mekân görüntüleri.

Tate Modern'in uygulamaya konulmasıyla birlikte yapının bulunduğu Southwark bölgesinde, idarenin yapmış olduğu parçacıl planlar nedeniyle Tate Modern yakın çevresinde farklı kullanım alanlarını ortaya çıkarmıştır. Rant ve kâr amacı taşıyan yeni projeler ile bölgede özellikle yüksek katlı ofis yapıları ve konut sayısında artış yaşanmış, kentsel silüette dikkat çeken değişimler görülmüştür. Tate Modern'in Southwark bölgesinin sosyal, ekonomik ve fiziki mekân dönüşümünde önemli rol oynadığı görülmekle birlikte dönüşüm süreci günümüzde hala devam etmektedir [Southwark Council, 2013].

3.2.5. Viyana Gazometreleri, Avusturya

Viyana Gazometreleri, şehrin gaz ihtiyacını karşılamak üzere Alman Mühendis Schimming tarafından 1886 ve 1899 yılları arasında uluslararası bir yarışma sonucunda dört adet olarak inşa edilmiştir. İnşa edilen dört gazometrenin yapısı demir strüktürden ve bu strüktürü saran tuğlalardan oluşmaktadır. 1970'li yılların sonuna kadar işlevine devam etmiş olan gazometreler, enerji üretim biçimlerinin değişmesiyle birlikte işlevini yitirmiş ve 1981 yılında yasal koruma altına alınmıştır [Wehdorn, 2002].

1981 yılında atıl durumda bulunan yapılar için kentin altyapı gelişiminin sembolü olarak korunması ve yeniden işlevlendirilmesi kararı alınmış, 1995 yılında yeniden işlevlendirme için atölye çalışmaları yapılmıştır. Bu kapsamda gazometreler için oluşturulan projelerden ünlü mimarlar Wilhelm Holzbauer, Jean Nouvel, Manfred Wehdorn ve Coop Himmelblau'nun önerdiği projeler seçilerek 1999-2001 yılları arasında uygulanmaya koyulmuştur. Projeler kapsamında gazometrelerin sadece dış cepheleri korunmuş ve konut, öğrenci evleri, ofisler, otopark, alışveriş ve eğlence merkezi olarak yeniden işlevlendirilmesine karar verilmiştir. Giriş kotunda yer alan Rudiger Lainer'in tasarladığı eğlence ve alışveriş merkezi ile yaya yolları gazometre binalarını birbirine bağlamıştır [Wehdorn, 2002][Şekil 3.6].

Şekil 3.6: Yeniden işlevlendirilen Viyana Gazometreleri iç ve dış mekân görüntüleri.

3.3. Endüstri Miras Alanlarının Yeniden İşlevlendirilmesine Yönelik Türkiye Örneklerinin İncelenmesi

3.3.1. Seka Selüloz ve Kâğıt Fabrikası (Sekapark), İzmit

Cumhuriyet döneminin endüstrileşme politikaları kapsamında öncü kuruluşlarından olan Seka Selüloz ve Kâğıt Fabrikası, Kozluk ve Yenidoğan

Mahalleleri'nde İzmit merkez kıyı şeridi boyunca içinde barındırdığı üretim yapılarıyla birlikte konut ve diğer yapı birimlerini de kapsayan 1.200.000 m² alan üzerine kurulmuştur. Fabrikanın konumlandığı bölgenin kuzeyinde D-100 karayolu, güneyinde ise Marmara Denizi yer alırken, fabrika alanı doğu-batı doğrultusunda uzanan demiryolu güzergahı ile ikiye ayrılmaktadır. Fabrikaya ait üretim ve servis mekânları, demiryolu hattı ve D-100 karayolu arasında kalan kısımda bulunurken; demiryolu ile deniz kıyısı arasında kalan kısım ise tomruk sahası olarak kullanılmıştır. Ayrıca alanda fabrikaya ait iki adet iskele de bulunmaktadır [Kartal, 2009].

Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkenin endüstrileşme düzeyi kapsamında teknolojik altyapı ve üretim biçimleri ilkel bir konumda olduğundan kâğıt endüstrisi de bu çerçevede ağırlıklı olarak ithalata dayanmaktadır. Bu doğrultuda 1920'li yılların sonundan itibaren yerli kâğıt üretim fikri düşüncesi gündeme alınmış ve çalışmalar yürütülmüştür. 1934 yılında yapılan incelemeler sonucu hazırlanan raporlarda Birinci Sanayi Planı'nda üzerinde durulan su temini, arazi topografyası ve nakliye olanakları gibi kriterler açısından kurulacak kâğıt fabrikasının yeri İzmit olarak kararlaştırılmıştır. Fabrikadaki üretim sürecini geliştirmek üzere Almanya'dan gelen uzmanların Türk uzmanlara bilgi ve tecrübelerini aktardığı eğitim faaliyetleri başlamış, 1939 yılında açılan kurslarla devam etmiştir. Bu kapsamda 1944 yılında fabrika alanında Selüloz Sanayi Müessesesi Çırak Okulu ve 1945 yılında Sümer Okulu açılmıştır. Fabrikada örgütlenme faaliyetleri ise 1937 yılında kurulan kooperatif, 1941'de kullanıma açılan revir ile 1943 yılında fabrika yerleşkesi içinde inşasına başlanan işçi evleri ile devam etmiştir. Ayrıca alana çalışanların sosyal ihtiyaçlarını gidermesine yönelik yemekhane, kantin, lokal, sinema salonu ve çocuk bahçesi gibi farklı kullanımların getirilmesiyle birlikte fabrika alanı hızla gelişen bir komplekse dönüşmüştür. 1956 yılında yayınlanmaya başlayan Seka Postası aracılığıyla kurum içi iletişim hizmetleri 1984 yılına kadar devam etmiş ve kentin sosyal yaşamıyla ilgili önemli bir referans oluşturmuştur. Yine 1937 yılında kurulan Seka Kâğıtspor Kulübü bünyesinde bulundurduğu futbol, boks, güreş, basketbol, atletizm, kürek ve yelken gibi farklı branşlarda başarılar sağlamış ve kentin spor yaşamına önemli katkılar sunmuştur. Tüm bu unsurlar değerlendirildiğinde fabrikanın yerli üretim endüstrisini geliştiren bir üretim mekânı olmasının yanında, fabrika çalışanları ve İzmit halkının sosyal ve kültürel yaşamında önemli faaliyetlere yer veren ve kent belleğinde kendine yer edinen bir mekân olduğu görülmektedir. Kısacası fabrika, üretim yaptığı süre boyunca hem yerel ve ulusal ekonomiye sağladığı katkılar hem de sahip olduğu sosyal,

kültürel ve toplumsal nitelikler nedeniyle endüstri mirası niteliği taşımaktadır [Kocabaşoğlu vd., 1996].

Seka Selüloz ve Kağıt Fabrikası, en parlak dönemini 1960-1980 yılları arasında yaşamış, 1980 yılı sonrasında fabrikada kullanılan makinelerin yeni teknolojiye uyum sağlayamaması, yetersiz üretim kapasitesi, işçi fazlalığı, yatırım eksiklikleri nedenleriyle birlikte özel sektörle yarışamaz hale gelmiş ve küçülmeye başlamıştır [Oğuz vd., 2010]. 1998 yılında Özelleştirme Yüksek Kurulu tarafından fabrikanın kapatılması kararı verilmiş, fakat halkın ve çalışanların yoğun tepkisiyle karşılaşılınca bu karar bir ay sonra iptal edilmiştir. 2005 yılında ise hükümet ve sendika arasında yapılan protokol sonucunda fabrika alanı Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'ne devredilmiştir. 2005 yılında ise Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun kararıyla "Koruma Amaçlı İmar Planı ve İmar Revizyonu Yapılacak Alan" olarak belirlenmiştir [Aydın ve Kartal 2010]. Seka Kent Parkı olarak tasarlanan proje üç etap olarak kurgulanmıştır. İlk etapta kıyıda bulunan liman bölgesinde İzmit Körfezi boyunca yeşil alan sürekliliğini koruma amacına yönelik olarak çok amaçlı park düzenlemesi yapılmıştır. İkinci etap ise, alandaki endüstriyel yapıların yoğun olarak bulunduğu bölgede gerçekleşmiş, koruma, yeniden işlevlendirme ve envanter çalışmaları yürütülmüştür. Proje kapsamında ikinci etapta yer alan 1 Numaralı Kâğıt Fabrikası Seka Kâğıt Müzesi ve Bilim Merkezi olarak yeniden işlevlendirilmekle birlikte atölyelerin, galerilerin, eğitim merkezinin ve interaktif bölümlerin de yer aldığı düzenlemeler yapılmıştır. Taşlı Değirmen yapısı Kâğıt Müzesi ek yapısı, Mekanik Atölye ise bilim merkezi ek yapısı olarak yeniden kurgulanmıştır. İkinci etapta sanat atölyeleri, çocuk atölyeleri, konferans, toplantı ve seminer salonları, sergi, konser salonu, kütüphane, sahne sanatları gösteri merkezi ve yeme-içme mekanları kullanımlarını kapsayacak şekilde kullanımlar önerilmiştir. Fabrika alanında yer alan selüloz kulesi kentsel bir nirengi noktası olarak anıt değerinin yanında seyir kulesi olarak işlevlendirilmiştir [Şekil 3.7] Üçüncü etap çalışmalarında ise, mülkiyet sorunlarının yaşandığı Devlet Malzeme Ofisi arazisinin ve Mannesmann Boru Fabrikası alanının proje dâhil edilerek kamusal alan kullanımının arttırılması planlanmıştır [Oğuz vd., 2010]. Bununla birlikte Sekapark günümüzde plato alanı olarak da kullanılmakta olup, birçok dizi ve film çekimine de ev sahipliği yapmaktadır.

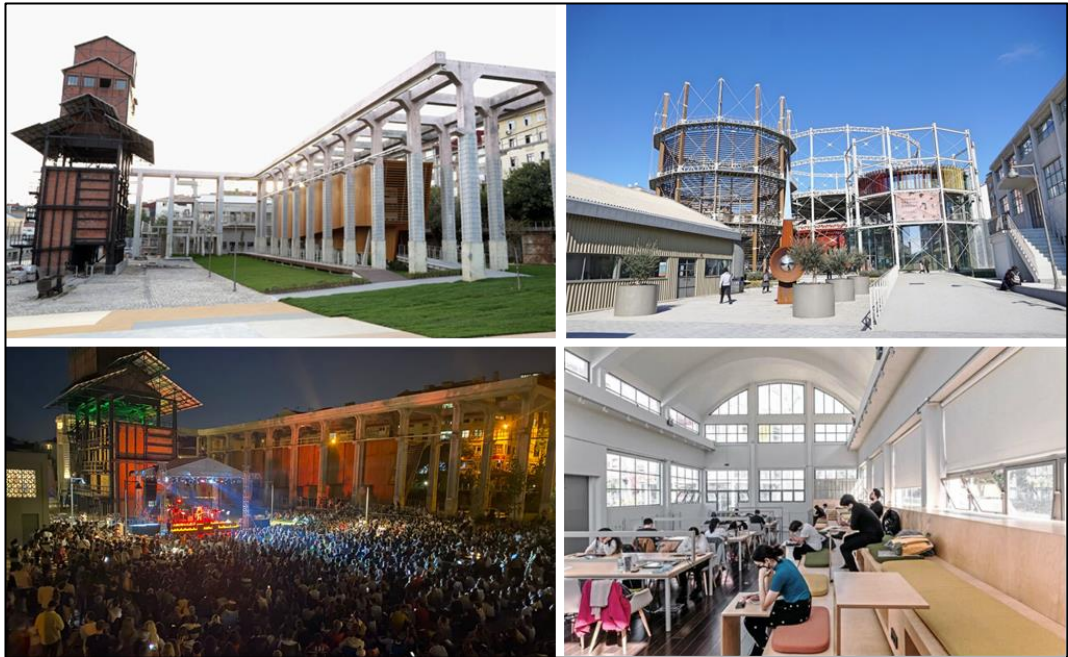
Şekil 3.7: İzmit Sekapark iç ve dış mekân görüntüleri.

3.3.2. Hasanpaşa Gazhanesi, İstanbul

Kadıköy Hasanpaşa semtinde bulunan Hasanpaşa Gazhanesi, 1892 yılında İstanbul Anadolu Yakası'nın gaz ihtiyacını sağlamak ve sokaklarını aydınlatmak için inşa edilmiştir. İstanbul'da bulunan diğer gazhanelerle birlikte Hasanpaşa Gazhanesi'nde aydınlatma üretimi, 1993 yılında teknolojik gelişmelere uyum sağlayamaması, yaydığı koku ve salgılanan dumanının hem çalışanları hem de gazhane çevresinde oturan insanların sağlığı tehdit ettiği gerekçesiyle durdurulmuştur [Mazbaşı Berktaş, 2012; Ercivan, 2004]. Gazhanede üretim durdurulduktan sonra yapıların işlevsiz kalmasının bir diğer nedeni ise kentte doğal gaz kullanımına başlanılmış olmasıdır. Bu tarihten sonra Hasanpaşa Gazhanesi kendi kaderine terk edilmiş, gazometreler yerinden sökülmüş ve satılmış, sahip olduğu teknik unsurlar ortadan kaldırılmış ve bazı endüstriyel yapılar kısmen yıkılmıştır. 1994 yılında kalan son parçalar da satılmak üzereyken alandaki yapılar İstanbul Teknik Üniversitesi ortaklığıyla İstanbul II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından tescil edilmiştir [Şengüralp, 2017; Ercivan, 2004].

Hasanpaşa Gazhanesi'nin inşa edildiği dönemin üretim biçimleri, 19. Yüzyıl toplumsal yapısı ve yaşam şekli hakkında bilgi sunması ve kenti yeniden tanımlamada önemli rol oynaması nedeniyle endüstri mirası olarak ifade edilmektedir. Gazhane için, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yatırım Planlama Müdürlüğü ve İstanbul Teknik Üniversitesi Restorasyon Anabilim Dalı ortaklığında bir yeniden işlevlendirme projesi geliştirilmiştir. Proje kapsamında Prof. Dr. Afife Batur'un başkanlığında alanda incelemeler yapılmış ve rölöveler çıkarılmıştır. 2000 yılında, gazhanenin sosyal ve

kültürel tesis olarak yeniden işlevlendirilmesine karar verilmiştir [Şengüralp, 2017]. 2001 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi ekibi tarafından Hasanpaşa Gazhanesi'ne ilişkin hazırlanan rölöve, restitüsyon, restorasyon, yeniden kullanım ve çevre düzenlenmesi projeleri aynı kurul tarafından onaylanmıştır. Gazhane Çevre Gönüllüleri de gazhane adına alınan tüm kararları takip etmiş ve süreçte önemli rol oynamıştır. 2015 yılında restorasyon süreci resmen başlamış, 2021 yılında sona ermiş ve gazhane Müze Gazhane adıyla kamunun kullanımına sunulmuştur. Kültür, sanat ve bilimi herkes için ulaşılabilir kılmayı ilke edinen, kente dair hafızayı birlikte besleyen ve katılımcılığı benimseyen kültür-sanat odaklı aktif bir kamusal alan oluşturulması amaçlanmış ve yapılar yeniden işlevlendirilmiştir. Bu kapsamda alanda ücretsiz olarak birçok kültür-sanat etkinlikleri, konserler, çocuk etkinlikleri, sergiler, söyleşiler ve atölyeler düzenlenmektedir. Hasanpaşa Gazhanesi'nde; İklim Müzesi, Çocuk Bilim Merkezi, Karikatür ve Mizah Müzesi, Afife Batur Kütüphanesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatroları'na ait iki tiyatro- konser salonu, Gazhane Galerisi, geçici sergi alanı, sesli-sessiz çalışma alanları ve İstanbul Kitapçısı bulunmaktadır. Ayrıca yeme içme mekanları, pazaryeri ve kapalı otopark gibi farklı ihtiyaçlara da cevap veren kullanımlar da mevcuttur. Alanın belirli noktalarında Haliç Tersanesi'ndeki atık metallere üretilen farklı tasarımlarıyla ön plana çıkan heykeller de yer almaktadır [Web 22][Şekil 3.8].

Şekil 3.8: Yeniden işlevlendirilen Hasanpaşa Gazhanesi görüntüleri.

4. ENDÜSTRİ MİRAS ALANLARININ YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİNDE KENTSEL İLİŞKİLERİNİ DEĞERLENDİRME ÇERÇEVESİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Endüstri mirası alanlarının kentle kurduğu ilişki çok katmanlı ve birbirini besleyen bir yapıya sahiptir. Bu çok katmanlılık, zengin bir ilişkiler ağının oluşmasına neden olmuştur. Bu ilişkiler sayesinde, kurulduklarından bu yana kent yaşantısına dair birçok şeyi değiştirmiş/dönüştürmüş ve katkı sağlamışlardır. Tez çalışmasının bu bölümünde; kentin bir dönemine tanıklık edip bilgiler sunan bu alanların yeniden işlevlendirilmesi uygulamalarında tek yapı ölçeğindeki uygulamalardan ziyade daha bütüncül bir bakış açısıyla kentle kurduğu ilişkileri göz önünde bulunduran değerlendirmeler için boyutlar ve bu boyutlara bağlı göstergeler belirlenecek, belirlenen boyut ve göstergeler ağırlıklandırılarak bir değerlendirme çerçevesi geliştirilecektir. Boyut ve göstergeler belirlenirken nitel veri analiz yöntemlerinden biri olan içerik analizi yöntemine, ağırlıklandırma için Analytical Hierarchy Process (AHP) yöntemine başvurulacaktır.

4.1. Kentsel İlişkilere Yönelik Boyut ve Göstergelerin Belirlenmesi

4.1.1. İçerik Analizi Yöntemi ve Kullanılan Materyaller

İçerik analizi yöntemi, nesnel ve sistematik bir şekilde bir sosyal gerçekliği araştıran; metinlerden, sözlü veya yazılı diğer materyallerden anlamlar çıkarmayı amaçlayan metodolojik bir araçtır [Tavşancıl ve Aslan, 2001]. İçeriğin, görünen boyutlarından ziyade görünmeyen gizil, üstü örtülü mesajlarına ulaşmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle nitel içerik analizi çalışmalarında, betimleyici (nasıl, ne vs.) ve açıklayıcı (neden, niçin gibi) karakterdeki araştırma problemlerine cevap bulmaya çalışılır [Yüksel, 2019]. Buradaki amaç öznel ifadelerin altında yatan anlamları genelleyerek daha nesnel ve bilimsel bir ifadeye dönüştürmektir.

İçerik analizi, birbirine benzeyen verileri, belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde sistematik bir şekilde bir araya getirmek ve yorumlamaktır. İçerik analizi yapılırken yazılı, sözlü, işitsel, görsel vb. materyallerden yararlanılmaktadır. Farklı türlerde ve niteliklerdeki verilerin bir arada kullanılması içerik analizinin güvenilirliğini ve geçerliğini arttırmakta ve çalışmaya daha bütüncül bir bakış açısı kazandırmaktadır [Creswell, 2016].

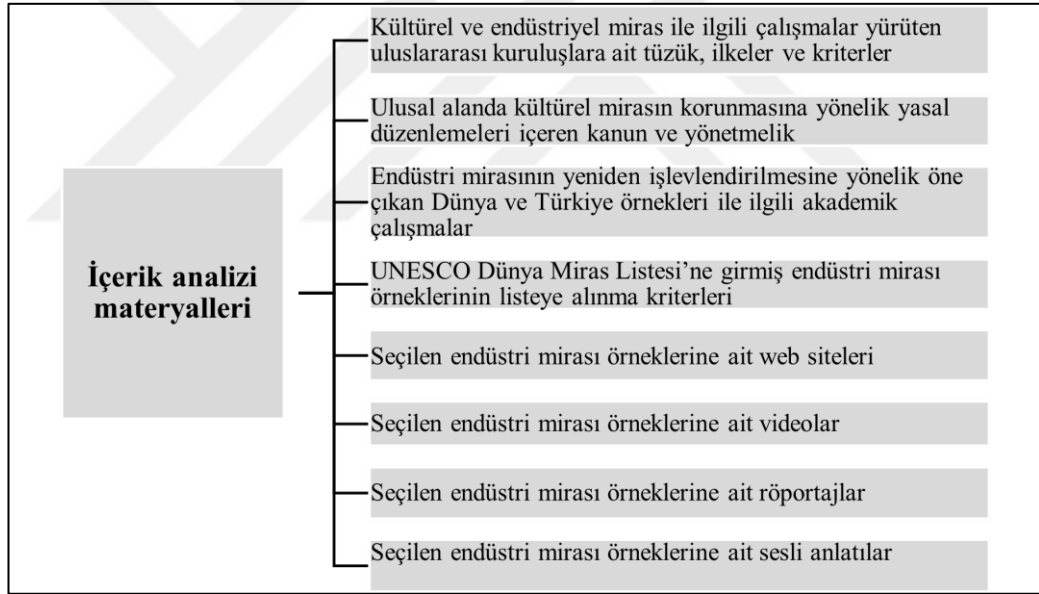
İçerik analizi; verilerin kodlanması, temaların bulunması, verilerin kodlara ve temalara göre düzenlenmesi ve bulguların tanımlanması ve yorumlanması olmak üzere dört aşamada gerçekleştirilir. Verilerin kodlanması aşaması ilk aşamadır. Bu aşamada metinlerde yer alan anlam ve kavramlar daha küçük anlamlı bölümlere ayrılarak isimlendirilir, diğer bir ifadeyle kodlanır. Yoğun bir veri seti ile çalışan araştırmacı, araştırmanın amacı kapsamında seçici bir şekilde kodlamalarını yapar. Kodlamada kullanılan kavramlar araştırmacının kendisinden, literatürden ya da verinin içinden gelebilmektedir. İkinci aşama temaların bulunmasıdır. Temaların bulunması için kodlar bir araya getirilerek daha üst düzeyde genel bir ifadeyle anlamsal ortak özellikler bulunmaya çalışılır. Bu aşama başka bir deyişle tematik kodlama işlemidir ve anlamsal olarak birbiri ile ilişkili olan kodların bir araya getirilerek sınıflandırılmasıdır. Üçüncü aşama, verilerin kodlara ve temalara göre düzenlenmesi aşamasıdır. Araştırmacı topladığı verileri düzenleyebileceği bir sistem oluşturur, bu sistem sayesinde veriler tanımlanır ve yorumlanır. Dördüncü aşama ise bulguların tanımlanması ve yorumlanmasıdır. Araştırmacı bu son aşamada elde ettiği verilere yönelik bulguları tanımlar, bulgular arasındaki ilişkileri değerlendirir ve birtakım sonuçlara ulaşır [Yıldırım ve Şimşek, 2011].

Çok sayıda materyal arasından ortak veriler elde etmek, metnin içeriğini anlamlandırabilmek ve yorumlayabilmek için içerik analizinin temel ilkelerine bağlı kalınması gerekir. Bu ilkelere ve araştırmanın amacına bağlı kalındığı sürece metnin altında yatan gizil anlamlar daha sistematik şekilde tespit edilir. Kodlama veya sınıflama yapılırken metnin bütününden kopmamak gerekir, aksi takdirde anlam bütünlüğünde bozulmalar meydana gelir [Gökçe, 2006]. Bu bağlamda içerik analizinin avantajı çeşitli materyaller arasından detaylı veriler elde edilmesi ve karmaşık durumların anlaşılmasının kolaylaşmasıdır. Dezavantajı ise, araştırmacının yorumlama yeteneğine bağlı olmasıdır, bu aynı zamanda yöntemin sınırlılığını da ortaya koymaktadır. Ayrıca çalışmanın nesnelliği için araştırmacının tarafsız bir yorum yapabilmesi de gerekmektedir.

İçerik analizi çalışmalarından ele alınan konuyla ilgili genel eğilimlerin ne olduğunun belirlenmesi ve konu ile ilgili gelecekte yapılacak olan çalışmalara yol göstermesi beklenmektedir [Miles and Huberman, 1994; Lune ve Berg, 2017].

4.1.2. İçerik Analizi Yönteminin Uygulanması ve Değerlendirmesi

Tez çalışması kapsamında endüstri mirası alanlarının yeniden işlevlendirilmesi çalışmalarında kentsel ilişkilerinin değerlendirilmesine yönelik boyut ve göstergelerin belirlenmesi için yapılacak olan içerik analizinde öncelikle kullanılacak materyaller tanımlanmıştır. Analizin kapsamını genişletmek üzere materyallerin yazılı, görsel, işitsel olarak farklı türlerde seçilmesine dikkat edilmiştir. Böylece elde edilen verilerin geçerliliği ve güvenilirliği arttırılmaya çalışılmıştır. Kullanılan materyaller Şekil 4.1’de görülmektedir:

Şekil 4.1: İçerik analizinde kullanılan materyaller.

Endüstri mirasının yeniden işlevlendirilmesi önceki bölümlerde de aktarıldığı gibi bir koruma yöntemidir. Bu nedenle uluslararası ve ulusal alanda geçerliliği olan, endüstri mirası alanlarına yönelik koruma politikalarının belirlendiği ve yasal olarak güvence altına alındığı tüzük, kanun, yönetmelik, ilkeler ve kriterler, içerik analizinin önemli materyalleri arasında yerini almıştır. Kültürel ve endüstriyel miras ile ilgili çalışmalar yürüten uluslararası kuruluşlara ait tüzük, ilkeler ve kriterler kapsamında Nizhny Tagil Tüzüğü (2003), Dublin İlkeleri (2011) ve UNESCO- Dünya Mirası

Listesine Alınma Kriterleri incelenmiştir. TICCIH'in hazırladığı Nizhny Tagil Tüzüğü (2003), endüstri miras alanlarının korunmasına yönelik politikaların geliştirildiği uluslararası alanda geçerliliği olan ilk ve en önemli belgelerden biri olma özelliği taşıması yanında, içeriğinde endüstri mirasının korunması gerekli değerlerinin tanımlanması, endüstri mirasının araştırılması, yasal güvence altına alınması, bakım-koruma işlemlerinin yürütülmesi ve tekrardan kent hayatına kazandırılması konuları yer aldığından dolayı seçilmiştir. Uluslararası alanda öne çıkan ICOMOS-TICCIH iş birliğiyle hazırlanan Dublin İlkeleri (2011) ise, endüstri mirasının belgelenmesi, korunması, konservasyonunun sağlanması, sergilenmesi ve halkın koruma bilincinin arttırılmasına yönelik ilkeler kapsamında endüstri mirasının korunması kavramını daha da geliştirmesi, detaylandırması ve özelleşmiş birtakım öneriler getirmesi nedeniyle seçilmiştir. UNESCO- Dünya Mirası Listesi'ne alınma kriterlerinin içerik analizi kapsamında ele alınmasının nedeni ise, uluslararası platformda bu listeye giren kültürel miras alanları içerisinde endüstri miras alanlarının da bulunmasıdır. Söz konusu listeye alınma kriterlerinin içeriğinde neler üzerinde durulduğu, hangi değerlerin benimsendiği ve hangi niteliklerin öne çıktığının belirlenmesi için UNESCO- Dünya Mirası Listesi'ne alınma kriterleri de içerik analizine dahil edilmiştir.

Ulusal alanda kültürel mirasın korunmasına yönelik yasal düzenlemeleri içeren kanun ve yönetmelikler kapsamında ise Türkiye'de yürürlükte olan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve 28232 sayılı Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik seçilmiştir. Türkiye'de endüstri mirasının korunmasına yönelik özelleşmiş bir yasal mevzuat olmadığından, endüstri miras alanları kültürel miras kapsamında değerlendirilmektir. Bu nedenle ülkemizde kültürel mirasın tespit, tescil ve korunması konusunda ilk başvuru kaynağı olan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile kültür varlıklarının tespit ve tesciline ilişkilerin detaylandırıldığı 28232 sayılı Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik içerik analizine dahil edilmiştir.

Uluslararası alanda yapılan koruma çalışmalarına referans olması bağlamında, UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girmiş endüstri miras alanları arasında yer alan İngiltere'deki Ironbridge Gorge ile Almanya'daki Zollverin Kömür Madeni Sanayi Kompleksi seçilmiş ve bu örneklerin listeye girmesini sağlayan üstün evrensel değer niteliği taşıyan seçilme kriterleri içerik analizi kapsamında incelenecektir. Dünya

Miras Listesi'ne seçilme kriterleri kapsamında İngiltere'deki Ironbridge Gorge örneğinin ele alınmasının nedenleri; bu bölgenin Endüstri Devrimi'nin simgesi olarak görülmesi, ilk demir köprünün burada inşa edilmesi, maden ocaklarından demiryolu hatlarına, endüstri yapılarından konut alanlarına kadar 18. Yüzyılın endüstri kentlerine dair birçok ögeyi içinde barındırması, kentin gelişimine katkıda bulunan tüm ilerleme unsurlarını içermesi ve uluslararası alanda endüstri mirası koruma ve kurumsallaşma çalışmalarının başladığı yer olmasıdır. Almanya'daki Zollverin Kömür Madeni Sanayi Kompleksi'nin seçilme nedenleri ise; 19. ve 20. Yüzyıl Avrupa geleneksel endüstrisinin önemli bir örneği olması, maden ocakları, kok fabrikaları, demiryolu hatları, madenci konutları ve barındırdığı sosyal tesisler ile üretim yanında yaşam alanına yönelik unsurları da içermesi, komplekste yer alan yapıların modern mimarlık hareketinin tasarım anlayışının izlerini barındırması nedeniyle istisnai bir örnek olması ve alanın özgün halinin büyük oranda korunarak müze olarak kullanılmasıdır.

İçerik analizinde endüstri mirasının yeniden işlevlendirilmesine yönelik öne çıkan Dünya ve Türkiye örnekleri ile ilgili yayınlanan akademik çalışmalar, web siteleri, videolar, röportajlar ve sesli anlatılar incelenen diğer materyallerdendir. Akademik çalışmaların incelenmesinin nedeni, endüstri mirası alanlarının özgün ve işlevlendirildikten sonraki durumlarıyla ilgili bilgiler içeriyor olmasıdır. Endüstri mirasının yeniden işlevlendirilmesi çalışmalarında öne çıkan Dünya örnekleri kapsamında önceki bölümde de ele alınan Almanya- Ruhr Bölgesi, İngiltere- Londra'nın Eski Liman Alanları (Docklands), Kanada- Toronto Distillery District, İngiltere- Tate Modern ve Avusturya- Viyana Gazometreleri incelenecektir. Almanya Ruhr Bölgesi'nin seçilme nedeni; Almanya'nın en büyük endüstriyel alanı olması, bölgesel ölçekte birden fazla kenti içine alan bir masterplanının olması ve bu planda alt bölgeler ve kentsel yeşil koridorla farklı kentsel işlevlerin birbiriyle olan bağlantılarının bütün olarak ele alınması, daha kapsamlı yeniden işlevlendirme çalışmalarına yer vermesiyle yapılan çalışmalara öncü olması ve örnek teşkil etmesidir. İngiltere-Londra'nın Eski Liman Alanları'nın (Docklands) seçilmesinin nedeni; 1960'lı yıllar öncesinde dünyanın en büyük liman bölgesi olarak görülerek Avrupa endüstri tarihinde önemli bir yere sahip olması, özellikle kıyı alanlarını kapsaması ve ulaşım, yerleşim, ticaret, eğitim, sağlık vb. kentsel fonksiyonlara yönelik uygulama çalışmalarının bölgesel ölçekte gerçekleşmesidir. Kanada'da bulunan Toronto Distillery District örneğinin seçilmesinde ise, yeniden işlevlendirme çalışmalarının daha kentsel ölçekte gerçekleşmiş olması, tez çalışması kapsamında

örnek alan olarak seçilen Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası gibi bir dönem film platosu olarak kullanılması, alanının tanınırlığının bu işlev sayesinde dünyaca ünlü filmlerin çekilmesine olanak sağlayarak artması ve yakın çevresi ile kentin bu bağlamda değişim /dönüşüm süreci içine girmesi etkili olmuştur. Tate Modern ise; ulusal ve uluslararası birçok kültür/sanat etkinliğine ev sahipliği yapması, yurt içinden ve yurt dışından çok sayıda kişi tarafından ziyaret edilmesi nedeniyle bulunduğu bölgede önemli bir kentsel odak noktası olması, yapının bulunduğu Southwark Bölgesi'nin belediye tarafından kültürel gelişim zonu ilan kararının ardından Tate Modern ve yakın çevresine yönelik girişimlerin, bölgenin özellikle fiziksel ve ekonomik olarak dönüşümünde tetikleyici bir unsur olması nedenlerinden dolayı seçilmiştir. Viyana Gazometreleri ise, inşa edildiği dönemde Viyana'nın elektrik ihtiyacını karşılamasından dolayı kentin endüstri tarihiyle ilgili önemli bilgiler sunması, yapıların büyüklükleri sebebiyle kentin önemli imgelerinden biri olması ve karma kullanımları içinde barındıran yeni işlevi sayesinde kentin önemli odak noktalarından biri olması nedenlerinden dolayı seçilmiştir.

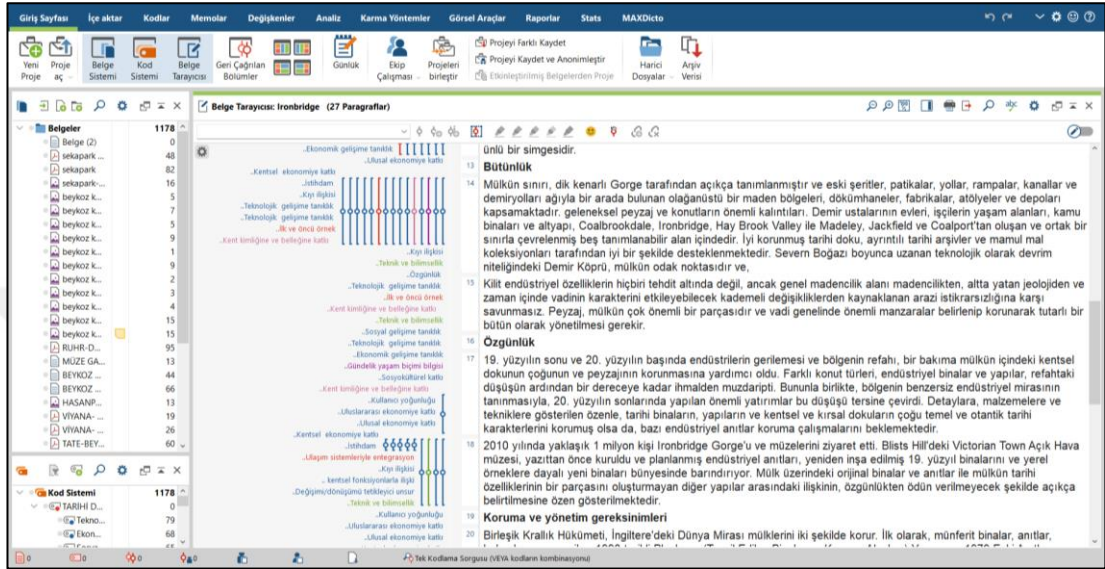
Endüstri mirasının yeniden işlevlendirilmesi çalışmalarında öne çıkan Türkiye örnekleri kapsamında ise yine önceki bölümde de ele alınan ele alınan İzmit- Seka Selüloz ve Kâğıt Fabrikası (Sekapark) ve İstanbul- Hasanpaşa Gazhanesi seçilmiştir. Ayrıca gelecek bölümde yer verilecek olan Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası da incelenen örnekler arasındadır. Seka Selüloz ve Kâğıt Fabrikası (Sekapark)'nın incelenen örnekler arasına alınmasının nedenleri ise; Cumhuriyet Dönemi endüstrileşme politikaları kapsamında inşa edilmesinden dolayı ülkenin tarihine ışık tutması, Türkiye'nin ilk modern kağıt üretiminin yapıldığı yer olması nedeniyle döneminin simge yapılarından biri olması, yeniden işlevlendirilme çalışmaları kapsamında Türkiye'de ulaşım, yeşil alan, sosyal- kültürel alanlar ve kıyı kullanımı gibi fonksiyonların birlikte ele alındığı, kıyı boyunca uzanan kentsel ölçekte yapılmış en büyük endüstriyel peyzaj düzenlenmelerinden biri olmasıdır. Hasanpaşa Gazhanesi ise; inşa edildiği dönemde özellikle İstanbul Anadolu yakasının elektrik ihtiyacını karşılamasından dolayı kentin endüstrileşme tarihi hakkında bilgi sunarak kentsel bellekte önemli bir yer tutması, yeniden işlevlendirme çalışmalarından sonra birçok kültür/sanat etkinliğine ev sahipliği yapması, kentin önemli odak noktalarından biri olarak yükselişe geçmesi ve ERIH'in Avrupa Endüstri Mirası Rotası durak noktaları arasında gösterilmesi nedenlerinden dolayı seçilmiştir. Tez çalışması kapsamında örnek alan olarak seçilen Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası ise; Cumhuriyet Dönemi

endüstrileşme politikaları kapsamında dericilik sektöründe gerçekleştirdiği ilklerle birlikte diğer endüstri yapılarına örnek teşkil etmesi, fabrika alanında üretim yapılarının yanı sıra yaşam alanlarına yönelik unsurların da bulunması, inşa edilmesiyle birlikte Beykoz'un bir işçi semti olarak gelişmesinde büyük rol oynayarak bölgede başka fabrikaların da kurulmasına olanak sağlaması, Beykoz'da kentleşme hareketlerini hızlandırması, Beykoz'un ve fabrika alanı yakın çevresinin sosyal, kültürel, ekonomik, mekânsal olarak dönüşümünü tetikleyici bir unsur olarak öne çıkmasının yanı sıra, yeniden işlevlendirme çalışmaları sonrasında Türkiye'nin en önemli plato alanlarından biri olarak birçok film/dizi/reklam çekimlerine ev sahipliği yapması, yeni işlevinin gerekliliği neticesinde kentten kopuk kendi içinde kapalı bir gelişme göstermesi, başta kıyı kullanımı olmak üzere çevresindeki diğer kentsel fonksiyon alanlarıyla güçlü bir ilişkinin olmaması, alanın ulaşım sistemlerine erişiminin yetersiz olması ve kullanımında kamu yararı kavramının tam olarak gözetilememesi nedenlerinden dolayı seçilmiştir.

Endüstri miras alanlarının özgün ve yeniden işlevlendirilmiş durumlarıyla ilgili bilgiler içeren ve içerik analizinde kullanılan diğer materyaller ise, yukarıda bahsedilen örneklere ait web siteleri, videolar, röportajlar ve sesli anlatılardır. Seçilen endüstri mirası örneklerine ait web siteleri ve röportajlar kapsamında Hasanpaşa Gazhanesi ile Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası ele alınmıştır. Her iki endüstri mirası alanına ait web siteleri ve alanlara ait yapılan iki adet röportaj, diğer örnekler arasında daha kapsamlı bilgileri içerdiği için seçilmiştir. Ayrıca Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası tez çalışması kapsamında örnek alan olarak ele alındığı için web sayfası ve yapılan röportaj özel olarak incelenmiştir. Seçilen endüstri mirası örneklerine ait videolar kapsamında; Sekapark ile Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'na ait Youtube'da yer alan üç adet video incelenmiştir. Bu videolar, diğer örnekler arasında alanların özgün ve yeniden işlevlendirilmiş durumlarına yönelik daha öğretici ve nitelikli bilgileri içerdiği için seçilmiştir. Seçilen endüstri mirası örneklerine ait sesli anlatılar kapsamında ise tez çalışması kapsamında örnek alan olarak incelenen Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası seçilmiştir. Bunun nedeni geçmiş zamanda burada çalışan ve alanı birebir deneyimleyen kişilerden fabrika hayatına yönelik anıların izlerinin sürülmek istenmesidir. Sesli anlatılara alana ait web sitesinden ulaşılmıştır.

Seçilen materyallerin içerik analizinde MAXQDA programı kullanılmıştır. MAXQDA, 1989'da piyasaya sürülmüş nitel veri analizinde kullanılan bilgisayar destekli bir yazılımdır. Programa yazılı ve sözlü metinler, mülakatlar, anketler, web

sayfaları, video, ses ve hatta sosyal medya verileri gibi farklı nitelikte dosyalar aktarılabilmektedir [Şekil 4.2]. MAXQDA, araştırmanın amacı doğrultusuna farklı nitelikte olan dosyalara ait verileri kodlama, sınıflandırma, kapsamlı bir şekilde analiz etme, kodlar arası ilişkileri belirleme ve sonuçları görselleştirme imkânı sunmaktadır [Web 23].

Şekil 4.2: MAXQDA programı arayüzü görünümü.

Yapılacak içerik analizi için Şekil 4.1’de gösterilen ve yukarıda da detaylı bir şekilde açıklanan materyaller MAXQDA programına aktarılmış, programa aktarılan materyaller kapsamlı bir şekilde incelenmiş ve kodlamalar yapılmıştır. Yapılan kodlamaların içeriği, metin altında yatan anlamı yorumlamak ve kavramsal olarak ortaya çıkarmaktır. Bu doğrultuda oluşturulan kodlar, metinlere yönelik kısa ve özü yansıtan kelime veya kelime gruplarından seçilmiştir. Tez kapsamında materyal türlerine göre yapılan kodlama örneklerine aşağıda yer verilmektedir.

Kültürel ve endüstriyel miras ile ilgili çalışmalar yürüten uluslararası kuruluşlara ait tüzük, ilkeler ve kriterler: Endüstri miras alanlarının korunmasına yönelik politikaların geliştirildiği uluslararası belge niteliği taşıyan TICCIH-Nizhny Tagil Tüzüğü (2003), ICOMOS-TICCIH iş birliğiyle hazırlanan Dublin İlkeleri (2011) ve UNESCO- Dünya Mirası Listesine Alınma Kriterleri MAXQDA programına aktarılmış ve incelenmiştir. Örneğin, Nizhny Tagil Tüzüğü’nde endüstri mirası değerlerinin anlatıldığı bölümden bir parçaya ait kodlama aşağıda gösterilmiştir [Şekil 4.3].

..Tecnolojik gelişime tanıklık ..Sosyal gelişime tanıklık ..Ekonomik gelişime tanıklık	8	2. Endüstriyel mirasın değerleri
..Gündelik yaşam biçimi bilgisi ..Kent kimliğine ve belleğine katkı ..Teknik ve bilimsellik ..mimari ve estetik ..Teknik ve bilimsellik ..Kent kimliğine ve belleğine katkı ..İlk ve öncü örnek	9	I. Endüstriyel miras, derin tarihsel sonuçları olan ve olmaya devam eden faaliyetlerin kanıtıdır. Endüstriyel mirasın korunmasına yönelik güdüler, benzersiz sitelerin tekilliğinden ziyade bu kanıtın evrensel değerine dayanmaktadır.
	10	II. Endüstriyel miras, sıradan erkek ve kadınların yaşam kayıtlarının bir parçası olarak toplumsal bir değere sahiptir ve bu haliyle önemli bir kimlik duygusu sağlar. Üretim, mühendislik, inşaat tarihinde teknolojik ve bilimsel değeri vardır ve mimarisinin, tasarımının veya planlamasının kalitesi açısından önemli estetik değeri olabilir.
	11	III. Bu değerler, sitenin kendisine, dokusuna, bileşenlerine, makinelerine ve ortamına, endüstriyel manzaraya, yazılı belgelere ve ayrıca insan hafızaları ve geleneklerinde yer alan endüstrinin somut olmayan kayıtlarına içkindir.
	12	IV. Nadirlik, belirli süreçlerin, alan tipolojilerinin veya peyzajların hayatta kalması açısından özel bir değer katar ve dikkatli bir şekilde değerlendirilmelidir. Erken veya öncü örnekler özel bir değere sahiptir.

Şekil 4.3: Nizhny Tagil Tüzüğü’nden bir bölüme ait kodlama örneği.

“Endüstriyel miras, sıradan erkek ve kadınların yaşam kayıtlarının bir parçası olarak toplumsal bir değere sahiptir ve bu haliyle önemli bir kimlik duygusu sağlar. Üretim, mühendislik, inşaat tarihinde teknolojik ve bilimsel değeri vardır ve mimarisinin, tasarımının veya planlamasının kalitesi açısından önemli estetik değeri olabilir” şeklinde belirtilen kısım, “teknik ve bilimsellik”, “mimari ve estetik”, “gündelik yaşam biçimi bilgisi” ve “kent kimliği ve belleğine katkı” şeklinde yorumlanarak kodlanmıştır.

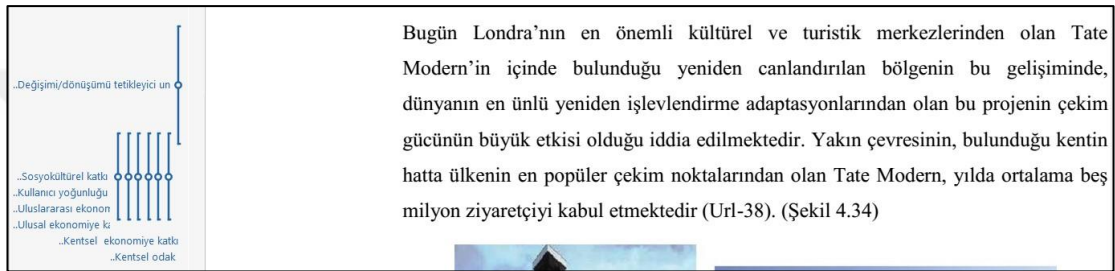
Ulusal alanda kültürel mirasın korunmasına yönelik yasal düzenlemeleri içeren kanun ve yönetmelik: Türkiye’de endüstri mirasını koruma özelinde yasal bir mevzuat olmadığından, endüstri miras alanları kültürel miras kapsamında değerlendirilmektedir. Bu bağlamda kültürel miras alanlarının korunmasına yönelik yasal mevzuat olan 2863 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu” ve kültür varlıklarının tespit ve tesciline ilişkin 28232 sayılı “Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitelerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik”, MAXQDA programına aktarılmış ve incelenmiştir. Örneğin, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu birinci bölüme ait bir kesit aşağıdaki gibi kodlanmıştır [Şekil 4.4].

..Sosyal gelişime tanıklık ..Tecnolojik gelişime tanıklık ..Ekonomik gelişime tanıklık ..Özgünlük ..mimari ve estetik ..Teknik ve bilimsellik ..Özgünlük ..Teknik ve bilimsellik	Maddesi 3 – Bu Kanunda geçen tanımlar ve kısaltmalar şunlardır. a) Tanımlar: (1) (Değişik: 14/7/2004 – 5226/1 md.) "Kültür varlıkları"; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır. (2) "Tabiat varlıkları"; jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerlerdir. (1) 17/6/1987 tarih ve 3386 sayılı Kanunun 16 ncı maddesiyle bu Kanuna eklenen ve teselsül sebebiyle Ek
---	---

Şekil 4.4: 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’ndan bir bölüme ait kodlama örneği.

Şekil 4.4’te görülen kültür varlıkları tanımı kısmı, “teknik ve bilimsellik”, “mimari ve estetik”, “özgünlük”, “sosyal gelişime tanıklık”, “teknolojik gelişime tanıklık” ve “ekonomik gelişime tanıklık” olarak kodlanmıştır.

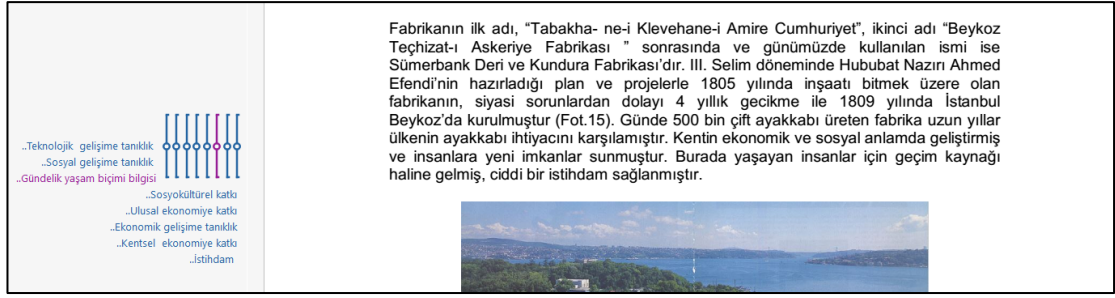
Endüstri mirasının yeniden işlevlendirilmesine yönelik öne çıkan Dünya ve Türkiye örnekleri ile ilgili akademik çalışmalar: Dünya örnekleri arasından Almanya- Ruhr Bölgesi, İngiltere- Londra'nın Eski Liman Alanları (Docklands), Kanada- Toronto Distillery District, İngiltere- Tate Modern ve Viyana Gazometreleri incelenmiştir. Yeniden işlevlendirilerek kent hayatına aktarılan bu yapıların özgün hali, işlevlendirildikten sonraki durumları ve kentle olan ilişkilerine ait bilgilerin yer aldığı akademik çalışmaların ilgili bölümleri MAXQDA programında yorumlanarak kodlanmıştır. Örneğin, İngiltere Tate Modern'e ait bilgilerin yer aldığı bir çalışmadan bir bölüm aşağıdaki gibi kodlanmıştır [Şekil 4.5].

Şekil 4.5: Tate Modern'e ait kodlama örneği.

Şekil 4.5'te görülen paragraf; “değişimi/dönüşümü tetikleyici unsur”, “kentsel odak” “sosyokültürel katkı”, “kullanıcı yoğunluğu”, “uluslararası ekonomiye katkı”, “ulusal ekonomiye katkı” ve “kentsel ekonomiye katkı” olarak kodlanmıştır.

Yeniden işlevlendirilmiş endüstri mirası Türkiye örnekleri arasından ise yine önceki bölümde ele alınan İzmit- Seka Selüloz ve Kâğıt Fabrikası (Sekapark) ve İstanbul- Hasanpaşa Gazhanesi seçilmiştir. Ayrıca gelecek bölümde yer verilecek olan Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası da incelenen örnekler arasına alınmıştır. Yeniden işlevlendirilerek kent hayatına aktarılan bu yapıların işlevlendirilmeden önceki özgün durumları, işlevlendirildikten sonraki durumları ve kentle olan ilişkilerine ait bilgilerin yer aldığı akademik çalışmaların ilgili bölümleri MAXQDA programına aktararak kodlanmıştır. Örneğin, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'na ait bilgilerin yer aldığı bir çalışmadan bir bölüm aşağıdaki gibi kodlanmıştır [Şekil 4.6].

Şekil 4.6: Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'na ait bir kodlama örneği.

Şekil 4.6'te görülen paragraf; “sosyal gelişime tanıklık”, “teknolojik gelişime tanıklık”, “ekonomik gelişime tanıklık”, “sosyokültürel katkı”, “istihdam”, “ulusal ekonomiye katkı”, “kentsel ekonomiye katkı” ve “gündelik yaşam biçimi bilgisi” olarak kodlanmıştır.

UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girmiş endüstri mirası örneklerinin listeye alınma kriterleri: Bulundukları dönemin öne çıkan ve yeniliği temsil eden endüstri mirası alanlarından olan İngiltere'deki Ironbridge Gorge ve Almanya'daki Zollverin Kömür Madeni Sanayi Kompleksi örnek olarak seçilmiştir. Bu endüstri miras alanlarının Dünya Miras Listesi'ne girmesini sağlayan kriterleri MAXQDA programında incelenerek kodlanmıştır. Örneğin, Ironbridge Gorge örneğinin Dünya Miras Listesi'ne girmesini sağlayan kriterlerinden bir bölüm aşağıdaki gibi kodlanmıştır [Şekil 4.7].

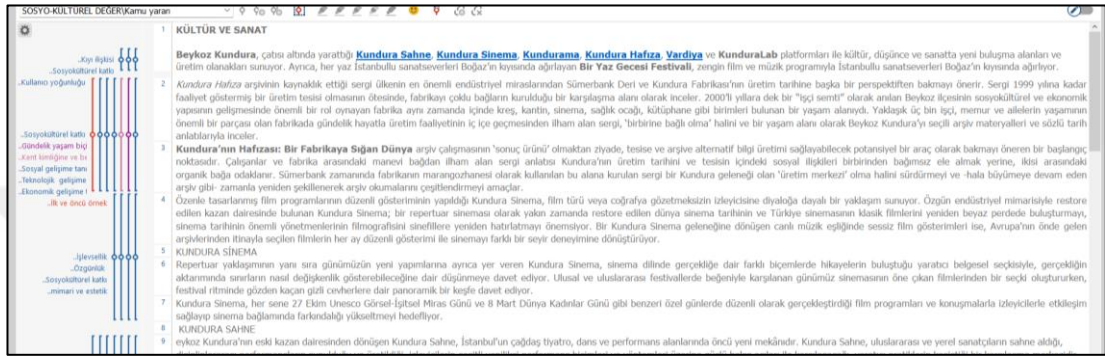
Ulusal ekonomiye katkı Kentsel ekonomiye katkı İstihdam Kentsel katkı Kullanıcı yoğunluğu Uluslararası ekonomiye katkı Sosyokültürel katkı Teknik ve bilimsellik Kamu yararı İlk ve öncü örnek Teknik ve bilimsellik Teknolojik gelişime tanıklık Değişim/dönüşümü tetikleyici unsur İstihdam Teknolojik gelişime tanıklık Sosyokültürel katkı Teknik ve bilimsellik Ekonomik gelişime tanıklık Ulusal ekonomiye katkı Kentsel ekonomiye katkı İstihdam	Coalport'a sanayileşme 18. yüzyılın sonlarında geldi ve bölge esas olarak Coalport China works ile anılıyor. 9 Kriter (i): Coalbrookdale yüksek fırını, 1709'da kömür yerine kok kullanarak demir eritme üretim teknolojisini keşfeden I. Abraham Darby'nin yaratıcı çabası burada sürdürüyor. Bilinen ilk metal köprü olan köprü, 1779 yılında Abraham Darby III tarafından mimar Thomas Farnolls Pritchard'ın çizimlerinden inşa edilmiştir. 10 Kriter (ii): Coalbrookdale yüksek fırını ve Demir Köprü, tekniklerin ve mimarinin geliştirilmesinde büyük etki yaptı. 11 Kriter (iv): Ironbridge Gorge, modern zamanlarda bir sanayi bölgesinin gelişiminin büyüleyici bir özeti sunar. Madencilik merkezleri, dönüştürme endüstrileri, üretim tesisleri, işçi mahalleleri ve ulaşım ağıları, eğitim potansiyeli dikkate değer olan tarihi bir topluluk oluşturmak için yeterince iyi korunmuştur. 12 Kriter (vi): Yılda 600.000'den fazla ziyaretçiye kapılarını açan Ironbridge Gorge, 18. yüzyıl Sanayi Devrimi'nin dünyaca ünlü bir simgesidir. 13 Bütünlük 14 Mülkün sınırı, dik kenarlı Gorge tarafından açıkça tanımlanmıştır ve eski şeritler, patikalar, yollar, rampalar, kanallar ve demiryolları ağıyla bir arada bulunan olağanüstü bir maden bölgesi, dökümhaneler, fabrikalar, atölyeler ve depoları kapsamaktadır. Geleneksel peyzaj ve konutların önemli kalıntıları. Demir ustalarının evleri, işçilerin yaşam alanları, kamu binaları ve altyapı, Coalbrookdale, Ironbridge, Hay Brook Valley ile Madeley, Jackfield ve Coalport'tan oluşan ve ortak bir sınırla çevrelenmiş beş tanımlanabilir alan içindedir. İyi korunmuş tarihi dokü, ayrıntılı tarihi arşivler ve mamul mal koleksiyonları tarafından iyi bir şekilde desteklenmektedir. Severn Boğazı boyunca uzanan teknolojik olarak devrim niteliğindeki Demir Köprü, mülkün odak noktasıdır ve, Kilit endüstriyel özelliklerin hiçbir tehdit altında değil, ancak genel madencilik alanı madencilikten, altına yatan jeolojiden ve zaman içinde vadinin karakterini
--	--

Şekil 4.7: Ironbridge Gorge örneğine ait bir kodlama örneği.

Şekil 4.7'de görülen paragraf “teknolojik gelişime tanıklık”, “sosyal gelişime tanıklık”, “ekonomik gelişime tanıklık”, “ilk ve öncü örnek” “kent kimliğine ve belleğine katkı”, “sosyokültürel katkı”, “kıyı ilişkisi”, “teknik ve bilimsellik”, “özgünlük”, “gündelik yaşam biçimi bilgisi”, “kullanıcı yoğunluğu”, “uluslararası ekonomiye katkı”, “ulusal ekonomiye katkı”, “kentsel ekonomiye katkı”, “istihdam”,

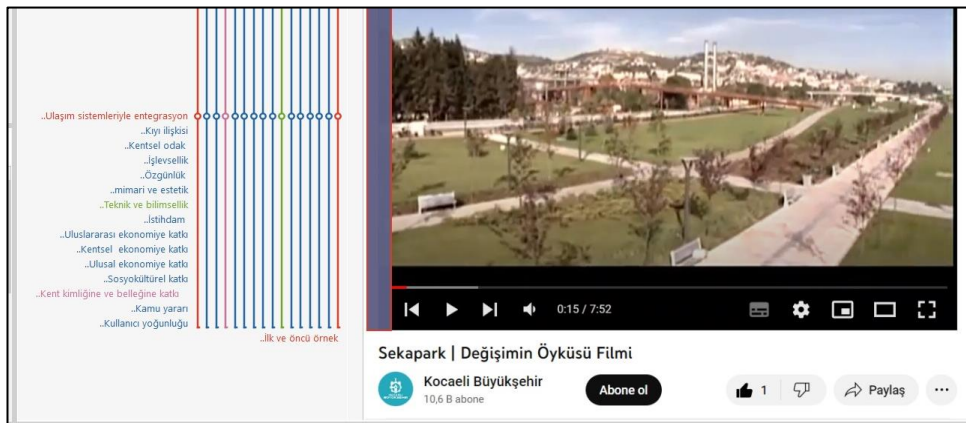
“ulaşım sistemleriyle entegrasyon”, “değişimi/dönüşümü tetikleyici unsur”, “kentsel fonksiyonlarla ilişki” ve “kentsel odak” olarak kodlanmıştır.

Seçilen endüstri mirası örneklerine ait web siteleri: Hasanpaşa Gazhanesi ile Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası’nın web siteleri MAXQDA programına aktarılmış ve kodlanmıştır. Örneğin, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası’nın web sitesinde bir bölüm aşağıdaki gibi kodlanmıştır [Şekil 4.8].

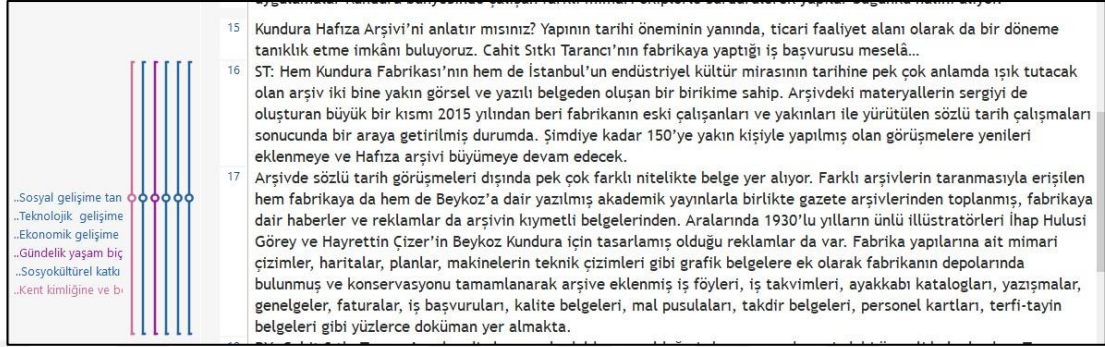
Şekil 4.8: Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası’nın web sitesine ait bir kodlama örneği.

Seçilen endüstri mirası örneklerine ait videolar: Youtube’da yer alan “Sekapark-Değişimin Öyküsü Filmi”, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası’na ait “Kundura’nın Hafızası: Bir Fabrika’ya Sığın Dünya” ve “Beykoz Kundura: Yenilikçi Bir Sanat Merkezi” videoları MAXQDA programına aktarılmış ve kodlanmıştır. Örneğin, “Sekapark- Değişimin Öyküsü Filmi” videosu aşağıdaki gibi kodlanmıştır [Şekil 4.9].

Şekil 4.9: “Sekapark- Değişimin Öyküsü Filmi” videosuna ait bir kodlama örneği.

Seçilen endüstri mirası örneklerine ait röportajlar: Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası ve Hasanpaşa Gazhanesi'ne ait uzman kişilerle yapılmış iki adet röportaj MAXQDA programına aktarılmış ve kodlanmıştır. Örneğin, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'na ait bir röportajdan bir bölüm aşağıdaki gibi kodlanmıştır [Şekil 4.10].

Şekil 4.10: Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'na ait bir röportajdan kodlama örneği.

Seçilen endüstri mirası örneklerine ait sesli anlatılar: Geçmiş zamanda Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nda çalışan kişiler tarafından fabrika hayatına yönelik anıların anlatıldığı sesli anlatılar MAXQDA programına aktarılmış ve kodlanmıştır [Şekil 4.11].

Şekil 4.11: Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'na ait sesli anlatılardan kodlama örneği.

Uygulama kapsamında içerik analizi materyallerinin incelenmesiyle oluşturulan kodlardan, frekansı 15'in altında kalan kodlar elenmiş ve toplam 22 adet kod elde edilmiştir. Kelime veya kelime gruplarından seçilerek oluşturulan bu kodlar, endüstri miras alanlarının kentle olan ilişkilerinin değerlendirilmesi kapsamında anlamlı cümleler oluşturulacak şekilde düzenlenip “göstergeler” olarak yeniden tanımlanmıştır. Bu göstergeler arasından birbirleriyle anlam ilişkisi bakımından

benzer olanların belirli başlıklar altında sistematik bir şekilde sınıflandırılmasıyla da “boyutlar (temalar)” oluşturulmuştur. Tarihi, sosyo-kültürel, ekonomik ve mekânsal değer olmak üzere 4 boyut belirlenmiştir. Tarihi değer boyutu altında 4, sosyo-kültürel değer boyutu altında 5, ekonomik değer boyutu altında 4 ve mekânsal değer boyutu altında ise 9 olmak üzere toplam 22 gösterge tanımlanmıştır [Tablo 4.1]. Belirlenen bu boyut ve göstergeler, kullanılan materyaller kapsamında endüstriyel miras alanlarının hem özgün hem de yeniden işlevlendirildikten sonraki durumlarına ilişkin nitelikleri içermektedir. Böylece endüstri miras alanlarının kentle kurduğu ilişkiye hem geçmiş hem de şimdiki zamandan bakılarak bir değerlendirme çerçevesi oluşturulmuştur.

Tablo 4.1: Endüstri Miras Alanlarının Yeniden İşlevlendirme Çalışmalarında Kentle İlişkilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Boyut ve Göstergeler.

BOYUTLAR	GÖSTERGELER	
TARİHİ DEĞER (4)	Kentin ekonomik gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi	
	Kentin sosyal gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi	
	Kentin teknolojik gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi	
	Bulunduğu dönemin öncü ve yeniliği temsil eden sembolik yapılarından biri olması	
SOSYO-KÜLTÜREL DEĞER (5)	Bulunduğu dönemin gündelik yaşam biçimi hakkında bilgi vermesi	
	Kentin sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlayacak faaliyetlere yer vermesi	
	Kent kimliğine ve belleğine katkı sağlaması	
	Kullanımında kamu yararı gözetilmesi	
	Aktif kullanıcı yoğunluğuna sahip olması	
EKONOMİK DEĞER (4)	Uluslararası alanda ekonomik ilişkileri geliştirici faaliyetlere yer vermesi	
	Ulusal alanda kentin ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi	
	Kentsel alanda ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi	
	Farklı iş kollarına istihdam yaratabilmesi	
MEKANSAL DEĞER (9)	Kentsel ölçekte	Alanın ulaşım sistemlerine entegre olması
		Kıyı ile güçlü bir ilişkisi olması
		Yakın çevresinde değişimi/dönüşümü tetikleyici unsur olması
		Yakın çevresindeki kentsel fonksiyonlarla (yeşil alan, ticaret vs.) güçlü bir ilişkisinin olması
		Kentsel odak noktası olması
	Yapısal ölçekte	Mimari/ estetik değerinin güçlü olması
		Teknik/bilimsel değerinin güçlü
		Özgünlük değerinin yüksek olması
		İşlevsellik değerinin yüksek olması

Tarihi Değer Boyutu

Kentin ekonomik gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi: Endüstri yapıları üretim yaptıkları süre boyunca sundukları ürün, ticaret, hizmet, sermaye, istihdam, işgücü vb. konularda kente katma değer katmış ve kalkındırmışlardır. Yeniden işlevlendirildikten sonra, kentin ekonomik gelişimine günümüz döneminde de yeni misyonuyla tanıklık etmeye devam etmelidir. Bu gösterge kentin ekonomik yapısının anlaşılması, eğilimlerinin belirlenmesi ve ilişkilerinin ortaya konulması açısından önemlidir.

Kentin sosyal gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi: Endüstri yapıları üretim mekanları olmanın yanında sosyal yaşamın devam ettiği alanlar olmuşlardır. Çalışanların hayatı, yaşam şekilleri, işçilerin yaşamı ve işçi hareketleri, sendikalar, dernekler, sosyal yardımlar, düzenlenen etkinlikler ile bir dönem hakkında belge niteliği taşımaktadırlar. Yeniden işlevlendirilen endüstri miras alanları da yeni işlevleri ile kentin sosyal gelişiminde büyük rol oynamaya devam etmelidir.

Kentin teknolojik gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi: Endüstri yapıları, bulundukları dönemin üretim biçimleri hakkında önemli bir referanstır. Kullanılan makineler, iç donanımlar, araç-gereçlerin yanı sıra üretim teknikleri, mühendislik gelişmeleri, hammaddenin hazırlanışı, yenilikçi/farklı teknikler kullanılarak işlenişi ve kente sunulması teknolojik gelişmelerin bir ürünüdür. Yeniden işlevlendirilen endüstri miras alanları döneminin teknolojisini barındırmalıdır.

Bulunduğu dönemin öncü ve yeniliği temsil eden sembolik yapılarından biri olması: Bazı endüstri miras alanları kentin endüstrileşme sürecinde daha çok ön plana çıkar ve sürecin en önemli temsilcisi konumunda olurlar. Kurulduğu dönemin ilk ve en büyük endüstri yapılarından biri olması, yeni bir teknolojik gelişimi başlatması, yüksek nitelikli teknikler uygulanması, ülkenin ekonomik/teknolojik gelişiminde önemli rol oynaması bakımından herhangi bir endüstri kolunun ilk ve öncü örneği olması gibi birçok özelliğe sahip olmaktadır. Yapılar işlevlendirildikten sonra da yüklendiği yeni misyonuyla hem kentte hem de uluslararası alanda sembolik yapı niteliğinde olmalıdır.

Sosyo-kültürel Değer Boyutu:

Bulunduğu dönemin gündelik yaşam biçimi hakkında bilgi vermesi: Üretim yaptığı süre boyunca bir endüstri yapısında kendine has bir yaşam devam etmektedir. Üretim, yeme-içme alanları, dinlenme alanları, yaşam alanları, eğlence alanları gibi fonksiyonların bir arada olması ve kişilerin burada harcadıkları zaman, birbiriyle kurdukları ilişkiler ve biriktirdiği anılar gündelik hayat pratikleri hakkında bilgi sunmaktadır. Yapılar işlevlendirildikten sonra, yeni kullanımları ile de dönemin gündelik yaşam biçimleri hakkında sunmaya devam etmektedir. Böylece yaşanan değişimler ya da gelişimler hakkında yorumlar yapılabilmektedir.

Kentin sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlayacak faaliyetlere yer vermesi:

Endüstri yapılarında devam eden sosyal yaşantı, gündelik hayat pratikleri içinde kendine farklı sosyal-kültürel etkinlikler bulur. Böylece hem kullanıcılar hem de kent bu faaliyetlerden beslenmiş olur. Bu bazen fabrikanın bahçesinde kutlanan özel bir gün iken, bazen sanat merkezine dönüştürülmüş endüstri yapısında düzenlenen sergi olabilmektedir. Endüstri miras alanları yeniden işlevlendirildikten sonra da kente bu katkıyı sunabilmelidir.

Kent kimliğine ve belleğine katkı sağlaması: Endüstri yapıları tarihi, sosyal, kültürel, mimari, teknolojik ve ekonomik birçok niteliği içinde barındırır. Yapıların özgün durumlarında sahip oldukları bu nitelikler kentin sembolik yapılarından biri olmalarına olanak sağlar. Kolektif hafızada önemli yer tutan sembolik yapılar, kent kimliği ve belleğine katkı sağlamaktadırlar. Yeniden işlevlendirilen bir endüstri yapısında da bu niteliklerin korunması ve günümüze aktarılması beklenmektedir.

Kullanımında kamu yararı gözetilmesi: Endüstri yapıları üretim yaptıkları dönem boyunca kamu yararı gözeterek hizmetlerini gerçekleştirir, halka sunar ve ulusal/uluslararası platformlarda kendine yer edinmeye çalışır. Yeniden işlevlendirilen bir endüstri yapısının da kamunun kullanımına açık, kentten soyutlanmamış ve kentle entegre olmuş olması gerekmektedir.

Aktif kullanıcı yoğunluğuna sahip olması: Endüstri yapıları üretim yaptıkları dönemde sadece çalışanlar tarafından kullanımdayken, kamu yararı gözetilerek yeniden işlevlendirilen bir endüstri yapısının da toplumun her kesiminden insanın ziyaret

edebildiği ve yeri deneyimleyebildiği kentin yaşayan mekânları arasında olması beklenir.

Ekonomik Değer Boyutu:

Uluslararası alanda ekonomik ilişkileri geliştirici faaliyetlere yer vermesi: Endüstri yapıları üretim politikaları gereğince farklı ülkeler ile üretim-satış hacimlerini geliştirici ekonomik ilişkileri düzenleyen faaliyetlere yer verebilmektedirler. Yeniden işlevlendirilen endüstri yapıları da uluslararası nitelikli faaliyetlere ev sahipliği yaparak uluslararası platformda tanınırlığını arttırmalı ve ekonomik ilişkileri geliştirmelidir.

Ulusal alanda kentin ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi: Üretim yaptıkları dönemde endüstri yapıları, bir ülkenin ekonomik anlamda gelişmişliğinin göstergesi olup ulusal alanda ekonomiye girdi sağlamaktadır. Hizmet ağını sadece bulunduğu kente değil, ülkeye kadar genişleten birçok örnek de mevcuttur. Yeniden işlevlendirilen endüstri yapıları da kazandığı yeni misyonu ile ulusal alanda ekonomiye katma değer katacak etkinlikleri içinde barındırmalıdır.

Kentsel alanda ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi: Endüstri yapıları daha yerel ölçekte bulunduğu kentin hem ekonomik anlamda gelişmesine ve kalkınmasına katkı sağlamakta hem de istihdam alanı yaratmaktadır. Yeniden işlevlendirilen endüstri yapıları da düzenlediği faaliyetlerle birlikte kentin ekonomik gelişimine katkı sağlamaktadır.

Farklı iş kollarına istihdam yaratabilmesi: Hem özgün hem de işlevlendirilmiş haliyle endüstri yapıları farklı iş kollarına istihdam yaratmalıdır.

Mekânsal Değer Boyutu (Kentsel Ölçekte):

Alanın ulaşım sistemlerine entegre olması: Endüstri yapıları ürettiği mal ve hizmetlerini sunabilmek adına kentte ulaşım sistemlerine yakın ve bu sistemlerin geliştiği yerlerde kurulurlar. Yeniden işlevlendirilen endüstri yapılarının da yaşayan ve aktif olarak kullanılabilen mekanlar olması için kentteki ulaşım sistemlerine entegre olacak şekilde erişilebilirliğinin yüksek olması beklenmektedir.

Kıyı ile güçlü bir ilişkisi olması: Endüstri yapıları kuruldukları dönemde enerji, ulaşım vb. gereklilikler nedeniyle genellikle kıyı alanlarında konumlanmıştır. Bunun yanı sıra çalışan kişiler için dinlenme ve eğlenme gibi imkanlar da sunmuştur. Yeniden işlevlendirilen endüstri yapısının da eğer kıyıya yakın bir yerde konumlandığıysa günümüz koşullarına uygun olarak kıyı kullanımını destekleyici nitelikte düzenlemeleri içinde barındırması önemlidir.

Yakın çevresinde değişimi/dönüşümü tetikleyici unsur olması: Endüstri yapıları kuruldukları yerlerde kentlerin oluşmasında ve gelişip büyümesinde önemli rol oynamışlardır. Yeniden işlevlendirilen endüstri yapıları da yakın çevresini fiziksel, sosyokültürel ve ekonomik anlamda etkileyerek mekânın dönüşümünde tetikleyici bir unsur olmalıdır.

Yakın çevresindeki kentsel fonksiyonlarla (yeşil alan, ticaret vs.) güçlü bir ilişkisinin olması: Endüstri yapıları kuruldukları alanın yakın çevresinde kentsel fonksiyonların oluşmasına (konut, ticaret, eğitim, sağlık vs.) ve halkın da bu fonksiyonlardan yararlanmasına imkân sağlayarak güçlü bir ilişkiler ağının oluşmasına neden olurlar. Yeniden işlevlendirilmiş endüstri yapıları da yeni işlevleri gereğince yakın çevresindeki kentsel fonksiyonlarla birlikte (ticaret, yeşil alanlar, kıyı alanları, ulaşım gibi) kentsel doku içinde birbirini destekleyici güçlü bir ilişkiler ağı sunabilmelidir.

Kentsel odak noktası olması: Endüstri yapıları, üretim yaptıkları dönemde hem bulundukları kentin hem de yakın çevresinin önemli kentsel odak noktalarından olan sembolik yapılarından olmuşlardır. Yeniden işlevlendirilen endüstri yapıları da yeni işlevleri ile kullanıcılarının kent yaşamına dahil olduğu, gün içinde birçok kişi tarafından ziyaret edilen ve önemli buluşma noktalarından olan toplanma ve dağılma mekanlarından biri haline gelmelidir.

Mekânsal Değer Boyutu (Yapısal Ölçekte):

Mimari/ estetik değerinin güçlü olması: Endüstri yapıları bulundurduğu mimari niteliklerle sanat/estetik değeri taşımaktadır. Yeniden işlevlendirilirken sahip oldukları mimari üslup, mimari benzersizlik, mimari sembolik öğeler vb. niteliklerin korunması gerekmektedir.

Teknik/bilimsel değerinin güçlü olması: Endüstri yapıları; üretiminde kullanılan yapım tekniği ve etkileyciliği, mühendislik bilgisini yansıtan özellikleri (kütle, cephe, pencerelerin düzenleri ve oranları gibi) yanı sıra dönemin üretim teknolojisini yansıtan iç donanımı, kullanılan makineler, araç ve gereçleriyle de teknik ve bilimsel değer taşımaktadır. Yapıya karakter kazandıran bu niteliklerin yeniden işlevlendirme çalışmalarında korunması çok önemlidir.

Özgünlük değerinin yüksek olması: Endüstri yapıları, mimari tasarımı, yapı malzemesi, yapım tekniği, iç mekân özellikleri ve donanımları yanı sıra bulundukları konum ile de özgün nitelikler taşırlar. Yapıya karakter kazandıran bu niteliklerin korunması, yeniden işlevlendirme çalışmalarında müdahale edilmemesi büyük önem taşımaktadır.

İşlevsellik değerinin yüksek olması: Endüstri yapıları, kentin ihtiyaçlarına göre inşa edilmiş, endüstri üretimi işlevine uygun kentsel ve yapısal ölçekte nitelikler taşımaktadır. Buna göre, kentsel ölçekte bulunduğu bölgenin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak yeni işlev ataması yapılması, yapısal ölçekte ise atanacak yeni işlevin endüstri mirasının yapısal özelliklerine uygun olması gerekmektedir.

Belirlenen bu boyut ve göstergelerin sıklıklarını ve materyallere göre dağılımlarını değerlendirmek üzere frekans analizleri yapılmıştır. Boyutların frekans analizinde, ekonomik değer boyutu 220 frekans ve %18,68 oran ile en az tekrarlanan boyut olurken, onu 250 frekans ve %21.22 oran ile tarihi değer boyutu ve 304 frekans ve % 25.81 oran ile sosyo-kültürel değer boyutu izlemiştir. Mekânsal değer boyutu ise 404 frekans ve %34,29 oran ile en çok tekrarlan ve ön plana çıkan değer boyutu olmuştur [Tablo 4.2].

Tablo 4.2: Boyutlara ait frekans analizi dağılımı.

BOYUTLAR	Frekans	Yüzde
Ekonomik Değer	220	18.68
Tarihi Değer	250	21.22
Sosyo-kültürel Değer	304	25.81
Mekansal Değer	404	34.29
TOPLAM	1178	100.00

Boyut frekanslarının içerik analizinde kullanılan materyaller özelinde gösterdiği dağılım Tablo 4.3'te görülmektedir. Endüstri mirasının korunmasına yönelik çalışmalar yürüten uluslararası kuruluşlara ait tüzük ve ilkelerin içeriği incelendiğinde (Nizhny Tagil Tüzüğü, Dublin İlkeleri ve Dünya Miras Listesi'ne alınma kriterleri) tarihi değer ve mekânsal değer boyutları en çok öne çıkan boyutlar olmuştur. Mekânsal değer boyutunda ise yapısal ölçekte belirlenen göstergelere (özgünlük değerinin yüksek olması, mimari-estetik değerinin güçlü olması, teknik-bilimsel değerinin güçlü olması, işlevsellik değerinin yüksek olması) daha çok vurgu yapıldığı gözlenmiştir. Ulusal alanda kültürel mirasın korunmasına yönelik kanun ve yönetmelikte (2863 sayılı Kanun ve 28232 sayılı Yönetmelik) de aynı şekilde tarihi değer ve mekânsal değer boyutları ön plana çıkmıştır. Korumaya ilişkin mevzuatlarda tarihi ve mekânsal değer boyutlarının ön plana çıkmasının nedeni yapıların özgün hallerindeki korunmaya değer niteliklerinin daha çok vurgulanmasıdır. Endüstri mirasının yeniden işlevlendirilmesine yönelik seçilen Dünya ve Türkiye örnekleriyle ilgili makale ve tezler, web siteleri, videolar, röportajlar ve sesli anlatılarda ise daha çok sosyo-kültürel ve ekonomik değer boyutları vurgulanmıştır.

Tablo 4.3: İçerik analizi materyallerinin boyutlara göre analizi dağılımı.

	TARİHİ DEĞER		SOSYO-KÜLTÜREL DEĞER		EKONOMİK DEĞER		MEKANSAL DEĞER	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Kültürel ve endüstriyel miras ile ilgili çalışmalar yürüten uluslararası kuruluşlara ait tüzük ve ilkeler	58	23.2	42	13.81	19	8.64	61	15.10
Ulusal alanda kültürel mirasın korunmasına yönelik yasal düzenlemeleri içeren kanun ve yönetmelik	42	16.8	19	6.25			40	9.90
Endüstri mirasının yeniden işlevlendirilmesine yönelik öne çıkan Dünya ve Türkiye ile ilgili yayınlanan akademik çalışmalar	60	24	126	41.45	118	53.64	176	43.56
UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girmiş öne çıkan endüstri mirası örneklerinin listeye alınma kriterleri	43	17.2	36	11.84	46	20.91	65	16.09
Seçilen endüstri mirası örneklerine ait web siteleri	5	2	18	5.92	16	7.27	18	4.45
Seçilen endüstri mirası örneklerine ait videolar	8	3.2	13	4.28	10	4.54	15	3.71

Tablo 4.3: Devam.

Seçilen endüstri mirası örneklerine ait röportajlar	24	9.6	28	9.21	7	3.18	20	4.95
Seçilen endüstri mirası örneklerine ait sesli anlatılar	10	4	22	7.24	4	1.82	9	2.23
TOPLAM	250	100	304	100	220	100	404	100

Boyutlara bağlı göstergelerin frekans analizine bakıldığında ise tarihi değer boyutu altında yer alan “kentnin teknolojik gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi” göstergesi, 79 frekans ve %31.60 oranla çok tekrarlanan ve ön plana çıkan gösterge olmuştur. Bu bağlamda, sık sık dile getirilen endüstri yapı ve alanlarının kentnin endüstri tarihini yansıtan değerler olduğu düşüncesi de onaylanmış olmaktadır. “Bulunduğu dönemin öncü ve yeniliği temsil eden sembolik yapılarından biri olması” göstergesi ise 38 frekans ve % 15.20 oranla en az tekrarlanan gösterge olmuştur [Tablo 4.4].

Tablo 4.4: Tarihi değer göstergelerine ait frekans dağılımı.

TARİHİ DEğER GÖSTERGELERİ	Frekans	Yüzde
Kentin teknolojik gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi	79	31.60
Kentin ekonomik gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi	68	27.20
Kentin sosyal gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi	65	26.00
Bulunduğu dönemin öncü ve yeniliği temsil eden sembolik yapılarından biri olması	38	15.20
TOPLAM	250	100.00

Sosyokültürel değer boyutu altında yer alan “kent kimliğine ve belleğine katkı sağlaması” göstergesi 86 frekans ve % 28.29 oranla en çok öne çıkan gösterge olmuştur. Bunu 79 frekans ve % 25.99 oranla “kentnin sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlayacak faaliyetlere yer vermesi” göstergesi takip etmektedir. “Kullanımında kamu yararı gözetilmesi göstergesi” ise 35 frekans ve % 11.51 oranla en az öne çıkan gösterge olmuştur [Tablo 4.5].

Tablo 4.5: Sosyo-kültürel değer göstergelerine ait frekans dağılımı.

SOSYO-KÜLTÜREL DEğER GÖSTERGELERİ	Frekans	Yüzde
Kent kimliğine ve belleğine katkı sağlaması	86	28.29
Kentin sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlayacak faaliyetlere yer vermesi	79	25.99
Aktif kullanıcı yoğunluğuna sahip olması	59	19.41

Tablo 4.5: Devam.

Bulunduğu dönemin gündelik yaşam biçimi hakkında bilgi vermesi	45	14.80
Kullanımında kamu yararı gözetilmesi	35	11.51
TOPLAM	304	100.00

Ekonomik değer boyutu altında yer alan “kentsel alanda ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi” göstergesi 67 frekans ve % 30.45 oranla en çok öne çıkan göstergedir. “Uluslararası alanda ekonomik ilişkileri geliştirici faaliyetlere yer vermesi” göstergesi ise 42 frekans ve % 19.09 oranla en az öne çıkan gösterge olmuştur [Tablo 4.6].

Tablo 4.6: Ekonomik değer göstergelerine ait frekans dağılımı.

EKONOMİK DEĞER GÖSTERGELERİ	Frekans	Yüzde
Kentsel alanda ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi	67	30.45
Farklı iş kollarına istihdam yaratabilmesi	56	25.45
Ulusal alanda kentin ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi	55	25.00
Uluslararası alanda ekonomik ilişkileri geliştirici faaliyetlere yer vermesi	42	19.09
TOPLAM	220	100.00

Mekânsal değer boyutu altında yer alan yapısal ölçekte ele alınan “teknik/bilimsel değerinin güçlü olması” göstergesi 91 frekans ve % 22.52 oranla en çok öne çıkan gösterge olmuştur. “Mimari/estetik değerinin güçlü olması” ve “özgünlük değerinin yüksek olması” göstergeleri ise, 62 frekans ve % 15.35 oranla aynı değere sahip çıkmıştır. Kentsel ölçekte ele alınan “Kentsel odak noktası olması” göstergesi ise 36 frekans ve % 8.91 oranla en sık tekrarlanan gösterge olurken, bunu “yakın çevresindeki kentsel fonksiyonlarla güçlü bir ilişkisinin olması” ve “yakın çevresinde değişimi/dönüşümü tetikleyici unsur olması” göstergeleri takip etmiştir [Tablo 4.7].

Tablo 4.7: Mekânsal değer göstergelerine ait frekans dağılımı.

MEKANSAL DEĞER GÖSTERGELERİ		Frekans	Yüzde
Yapısal ölçekte	Teknik/bilimsel değerinin güçlü olması	91	22.52
	Mimari/ estetik değerinin güçlü olması	62	15.35
	Özgünlük değerinin yüksek olması	62	15.35
	İşlevsellik değerinin yüksek olması	40	9.90
Kentsel ölçekte	Kentsel odak noktası olması	36	8.91

Tablo 4.7: Devam.

Kentsel ölçekte	Yakın çevresindeki kentsel fonksiyonlarla (yeşil alan, ticaret vs.) güçlü bir ilişkisinin olması	33	8.17
	Yakın çevresinde değişimi/dönüşümü tetikleyici unsur olması	30	7.43
	Kıyı ile güçlü bir ilişkisi olması	29	7.18
	Alanın ulaşım sistemlerine entegre olması	21	5.20
	TOPLAM	404	100.00

4.2. Boyut ve Göstergelerin Ağırlıklandırılması

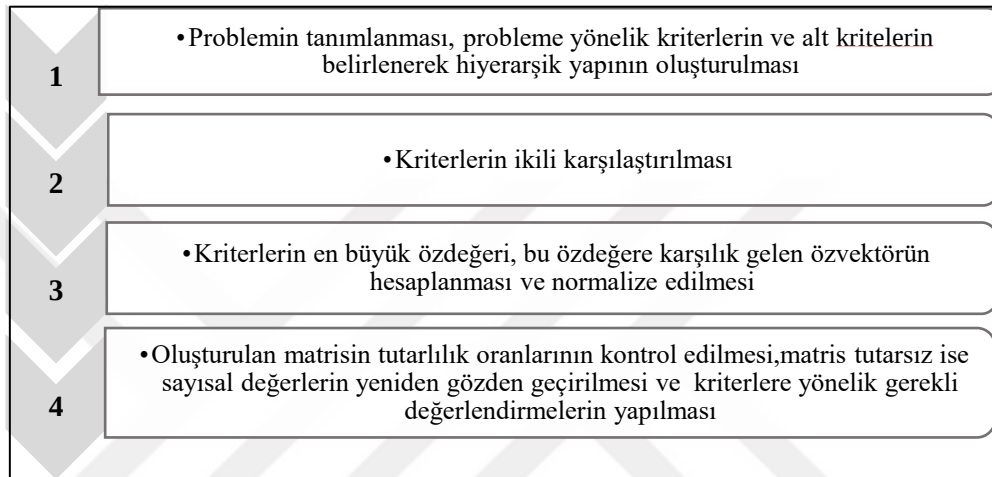
Çalışmanın bu bölümünde, endüstri miras alanlarının yeniden işlevlendirilmesi çalışmalarında kentle kurduğu ilişkilerin değerlendirilmesine yönelik belirlenen boyut ve göstergeler ağırlıklandırılacaktır. Bu ağırlıklandırmanın amacı, belirlenen boyut ve göstergeleri önem derecelerine göre sıralamaktır. Bu sıralama, endüstri mirasının korunmasına ve gerçekleştirilecek olan müdahale biçimlerine yön vermesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Boyut ve göstergelerin ağırlıklandırılmasında AHP (Analytical Hierarchy Process) yöntemi kullanılacaktır.

4.2.1 AHP (Analytical Hierarchy Process) Yöntemi

AHP yöntemi, 1977 yılında Thomas L. Saaty tarafından geliştirilmiştir. Karar vericiler tarafından hedeflenen amaç doğrultusunda birden çok alternatifin belirlenen kriterler aracılığıyla karşılaştırılmasını sağlayan çok kriterli karar verme yöntemlerinden birisidir. Karar verici sadece bir kişi olabilmekle birlikte, amaçları aynı olan birden fazla kişinin oluşturduğu bir topluluk veya amaçları farklı kişi ve toplulukların oluşturduğu bir grup da olabilmektedir [Steward, 1992]. Karar verme yöntemi esnasında karar vericilerin sahip oldukları değer yargıları devreye girmektedir. Böylece karar vericilere herhangi bir yöntemi kullanma zorunluluğu vermeden kendi karar mekanizmalarıyla hareket etme kolaylığıyla birlikte sahip oldukları bilgi, deneyim, düşünce ve önsezileri belirli bir mantık çerçevesinde yönetime aktarmaları sağlanmaktadır [Saaty and Vargas, 1987; Chin et al., 1999]. Bu nedenle AHP'yi diğer karar verme yöntemlerinden güçlü kılan özelliği, karar alma yöntemleri arasında bireylerin önceliklerini dikkate alarak nicel ve nitel değişkenleri birlikte değerlendirebilen matematiksel bir yöntem olmasıdır. Bireyler kendi

değerlendirmelerini yöntemle aktarabildikleri için çıkan sonuçları daha iyi yorumlar ve benimserler. Bu da yöntemin uygulanabilirliğini artırır.

AHP dört temel aşamadan oluşmaktadır [Şekil 4.12]. İlk aşama problemin tanımlanması, problemin daha net bir şekilde anlaşılmasını sağlayacak alt problemlerin belirlenmesi ve hiyerarşik yapının oluşturulmasıdır. Hiyerarşik yapının en tepesinde çalışmanın amacı ortaya konur ve amaca uygun kriterler belirlenir. Bu kriterlerin alt kriterleri de olabilmektedir [Kuruüzüm ve Atsan, 2001].

Şekil 4.12: AHP yönteminin aşamaları.

AHP yönteminin ikinci aşaması ikili karşılaştırmalardır. İkili karşılaştırma, iki kriterin karar vericinin yargısına bağlı olarak birbiriyle karşılaştırılmasıdır. Bu işlem ile, hiyerarşi içinde yer alan elemanların bir üst kademedeki elemana göre önem derecelerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu nedenle ikili karşılaştırma, kriterler ve alternatiflerin öncelik sıralamalarının yapılabilmesi için tasarlanmıştır [Güngör ve İşler, 2005]. Karşılaştırma yapılacak bir hiyerarşi düzeyinde n tane eleman olduğunda $n(n-1)/2$ tane karşılaştırma yapılır. Yapılan her bir karşılaştırma, karşılaştırılan iki öğeden hangisinin daha önemli olduğunu belirlemek, diğer bir deyişle önem derecesini (ağırlıklarını) ortaya koymak amacıyla yapılmaktadır. Bu önem derecesini ortaya koymada sayısal değerler kullanılır. İkili karşılaştırmalarda bu sayısal değerleri kullanabilmek için Saaty tarafından 1-9 ölçeği geliştirilmiştir [Byun, 2001; Satty, 1980]. 1-9 ölçeğinde yer alan sayısal değerlerin ifade ettiği anlamlar tabloda gösterilmiştir [Tablo 4.8]. AHP yönteminde yapılan ikili karşılaştırmalar matris şeklinde düzenlenmektedir. Karar verici, yaptığı karşılaştırmalarda kendi değer

yargısına karşılık gelen ifadenin sayısal değerini matrise aktarır ve böylece değer yargıları sayısal veri haline dönüştürülerek matris şeklinde düzenlenmiş olur.

Tablo 4.8: AHP’de kullanılan değer tanımları ve açıklamaları.

Önem Derecesi	Değer Tanımı	Açıklama
1	Eşit derecede önemli	İki değer eşit düzeyde öneme sahiptir.
3	Orta derecede önemli	Deneyim ve yargılama sonucunda bir değer diğerine karşı biraz daha üstündür.
5	Kuvvetli derecede önemli	Deneyim ve yargılama sonucunda bir değer diğerine karşı oldukça üstündür.
7	Çok kuvvetli derecede önemli	Deneyim ve yargılama sonucunda bir değer diğerine karşı üstündür.
9	Aşırı derecede önemli	Deneyim ve yargılama sonucunda bir değer diğerine karşı kesinlikle üstündür.
2,4,6,8	Ara değerler	Uzlaşmaya gerek duyulduğunda kullanılır.

Yukarıdaki tabloya göre örneğin; bir matriste iki kriter birbiriyle karşılaştırılırken biri diğerine göre kuvvetli derecede önemliyse, kriterlerin bulunduğu satır ve sütunların kesiştiği hücre “5” değerini alırken; bir kriter diğerine göre orta derecede önemsiz ise “1/3” değerini almaktadır. Kriterler arasında eşitlik olduğu düşüncesine varılırsa da kriterlerin bulunduğu satır ve sütunların kesiştiği hücre “1” değerini alır. Karar verici; tüm kriterleri ikili bir şekilde birbirleriyle karşılaştırılıp değer tanımlarına göre ağırlıklandırır.

Üçüncü aşama, sentez aşamasıdır. Sentez aşaması kriterlerin en büyük özdeğeri, bu özdeğere karşılık gelen özvektörün hesaplanmasını ve normalize edilmesini içermektedir. En yaygın kullanılan normalizasyon yöntemi, her sütunun elemanlarının, o sütunun toplamına bölünmesidir. Elde edilen bu normalize değerlerin satır toplamı alınır ve bu toplam satırdaki eleman sayısına bölünür. Buradan bulunan değerler ise, her bir kriter için hesaplanan önem ağırlıklarıdır. Bu ağırlıklar, kriterler için öncelik vektörlerini temsil etmektedir. Diğer bir deyişle, kriterlerin birbirine göre önem derecelerinin belirlenmesini sağlayan değerlerdir [Kuruüzüm ve Atsan, 2001].

Dördüncü aşama ise, bulunan öncelik vektörlerinin tutarlılık oranlarının kontrol edilmesi ve bunun sonucunda belirlenmiş kriterlere yönelik gerekli değerlendirmelerin yapılmasıdır. Tutarlılık oranının hesaplanabilmesi için tutarlılık indeksi ve rassal indeks değerinin bilinmesi gerekmektedir. Tutarlılık oranı, tutarlılık indeksinin aynı boyuttaki matrise karşılık gelen rastgele indekse oranlanmasıdır. Matrisin tutarlılık oranının 0,10’dan küçük olması durumunda matrisin tutarlı olduğu kabul edilmektedir, bu

durumda tutarlılık oranı için üst sınır 0,10'dur [Saaty, 1991]. Eğer tutarlılık oranı 0,10'dan büyük ise matris tutarsız olarak kabul edilmekte ve karar vericilerin değer yargılarına karşılık gelen sayısal değerleri yeniden gözden geçirmesi gerekmektedir [Chandran et al., 2005]. Söz konusu bu sayısal değerler manuel olarak hesaplanabildiği gibi, çeşitli bilgisayar programları sayesinde otomatik olarak da hesaplanabilmektedir. Tüm bu işlem adımları sonucunda çalışmanın amacına yönelik belirlenmiş olan kriterler önem derecelerine göre sıralanmakta ve gerekli değerlendirmeler yapılarak nihai sonuca ulaşılmaktadır.

4.2.2. AHP Yönteminin Uygulanması ve Değerlendirmesi

Korunmaya değer görülen endüstri mirası, yeniden işlevlendirilmeden önce sahip olduğu teknik, mimari, özgünlük vb. değerlerinin yanı sıra, kentle kurduğu tarihi, sosyo-kültürel, ekonomik ve mekânsal değerlerinin iyi analiz edilmesi ve ona uygun işlev atamasının yapılması gerekmektedir. Yeni bir işlev atandıktan sonra da kentle kurduğu ilişkiler bağlamında sahip olduğu bu değerlerin sürdürülebilirliğinin devam etmesi büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, bir endüstri mirasının sahip olduğu değerlerden hangisinin daha öncelikli önem taşıdığının belirlenmesi, yapılacak müdahale biçimlerine bu yönde karar verilmesi ve koruma politikalarının da bu doğrultuda geliştirilmesi gerekmektedir. AHP, kriterlerin önem derecelerinin belirlenmesi ve bu kriterler doğrultusunda oluşturulacak koruma politikalarının geliştirilmesine yön vermesi açısından başarılı bir yöntemdir. Daha sürdürülebilir ve başarılı koruma politikalarının geliştirilmesinde uzman görüşlerinden faydalanılması ve görüşlerin sürece dahil edilmesi son derece önemlidir.

Tez çalışmasının bu bölümünde, endüstri miras alanlarının yeniden işlevlendirilmesi çalışmalarında kentsel ilişkilerinin değerlendirilmesine yönelik belirlenmiş olan boyut ve göstergelerin önem dereceleri uzmanlar tarafından AHP yöntemi ile belirlenecektir. Bu amaçla AHP yönteminin ilk aşaması olan problem tanımı, “endüstri miras alanlarının yeniden işlevlendirilmesi çalışmalarında kentsel ilişkilerinin değerlendirilmesine yönelik belirlenmiş olan boyut ve göstergelerin uzmanlar tarafından ağırlıklandırılarak önem derecelerinin belirlenmesi” şeklinde yapılmıştır. Bu doğrultuda, karar verici olarak alanında uzman 11 kişi belirlenmiştir. 11 uzman kişiden 8 tanesi mimarlık ve şehir ve bölge planlama ana bilim dallarında görev yapan; koruma ve restorasyon, mimarlık tarihi, mimari tasarım/bina bilgisi,

kentsel tasarım ve stratejik mekânsal planlama alanlarında uzmanlaşmış akademisyenlerden oluşmaktadır. Geriye kalan 3 uzmandan 2 tanesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nda kültürel mirasın korunması konusunda uzman olarak görev yapan mimar ve şehir plancısı iken, 1 tanesi ise kültürel mirasın korunması konusunda uzmanlaşmış serbest çalışan mimardır.

AHP yönteminin ikinci aşaması doğrultusunda ise, 11 uzmandan endüstri miras alanlarının yeniden işlevlendirilmesi çalışmalarında kentsel ilişkilerinin değerlendirilmesine yönelik belirlenen boyut ve göstergelerin ağırlıklandırılması istenmiştir. Karar verici olarak belirlenen 11 uzman kişiye internet ortamında e-mail üzerinden ulaşılmış, veri analizi ve görselleştirme aracı olan Microsoft Excel programında hazırlanan karşılaştırma tabloları iletilmiştir [Ek A]. Uzmanlar boyutları ve her boyut altındaki göstergeleri kendi aralarında Tablo 4.8'de belirtilen değer tanımlarına göre ikili karşılaştırılarak ağırlıklandırmıştır. Burada vurgulanması gereken, her bir boyut altında tanımlanan göstergelerin kendi içinde ayrı ayrı karşılaştırılarak ağırlıklandırılmış olmasıdır. Örneğin; tarihi değer altında yer alan 4 gösterge ya da sosyo-kültürel değer altında yer alan 5 adet gösterge kendi arasında karşılaştırılarak ağırlıklandırılmıştır. Tarihi değer altında tanımlanan bir gösterge sosyo-kültürel değer altında tanımlanan bir gösterge ile karşılaştırılmamıştır.

11 uzmanın verdiği ağırlık değerlerinin birbirinden farklı olması, karşılan doğal bir durumdur. Burada önemli olan, bir grup içinde verilen ağırlık değerlerinin sentezlenerek ortak bir değer yargısının oluşturulmasıdır. Saaty, bu ortak değer yargısının en doğru şekilde geometrik ortalama ile hesaplanacağını ve böylece homojen bir ağırlık değerinin elde edileceğini belirtmiştir [Saaty, 2008]. Bu doğrultuda, 11 uzman tarafından boyutların ve göstergelerin ikili karşılaştırılması sırasında verilen ağırlık değerlerinin geometrik ortalaması hesaplanmış ve tek bir ağırlık değeri belirlenmiştir [Tablo 4.9, Tablo 4.10, Tablo 4.11, Tablo 4.12, Tablo 4.13, Tablo 4.14]. Yapılan bu işlemler, AHP yönteminin üçüncü aşamasını oluşturmaktadır.

Tablo 4.9: Boyutların uzmanların ağırlıklandırması sonucu belirlenen geometrik ortalama değerleri.

BOYUTLAR	Tarihi Değer	Sosyo-kültürel Değer	Ekonomik Değer	Mekânsal Değer
Tarihi Değer	1	3.403	3.451	3.050
Sosyo-kültürel Değer	0.294	1	3.324	1.967

Tablo 4.9: Devam.

Ekonomik Değer	0.290	0.301	1	1.384
Mekânsal Değer	0.328	0.398	0.722	1

Tablo 4.10: Tarihi değer göstergelerinin uzmanların ağırlıklandırması sonucu belirlenen geometrik ortalama değerleri.

TARİHİ DEĞER GÖSTERGELERİ	Kentin ekonomik gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi	Kentin sosyal gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi	Kentin teknolojik gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi	Bulunduğu dönemin öncü ve yeniliği temsil eden sembolik yapılarından biri olması
Kentin ekonomik gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi	1	0.977	1.306	1.136
Kentin sosyal gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi	1.023	1	2.046	1.894
Kentin teknolojik gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi	0.766	0.489	1	1.359
Bulunduğu dönemin öncü ve yeniliği temsil eden sembolik yapılarından biri olması	0.881	0.528	0.736	1

Tablo 4.11: Sosyo-kültürel değer göstergelerinin uzmanların ağırlıklandırması sonucu belirlenen geometrik ortalama değerleri.

SOSYO-KÜLTÜREL DEĞER GÖSTERGELERİ	Bulunduğu dönemin gündelik yaşam biçimi hakkında bilgi vermesi	Kentin sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlayacak faaliyetlere yer vermesi	Kent kimliğine ve belleğine katkı sağlaması	Kullanımın da kamu yararı gözetilmesi	Aktif kullanıcı yoğunluğuna sahip olması
Bulunduğu dönemin gündelik yaşam biçimi hakkında bilgi vermesi	1	1.362	1.006	1.495	2.192
Kentin sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlayacak faaliyetlere yer vermesi	0.734	1	1.070	1.767	2.158

Tablo 4.11: Devam.

Kent kimliğine ve belleğine katkı sağlaması	0.994	0.935	1	1.730	3.060
Kullanımında kamu yararı gözetilmesi	0.669	0.566	0.578	1	2.540
Aktif kullanıcı yoğunluğuna sahip olması	0.456	0.463	0.327	0.394	1

Tablo 4.12: Ekonomik değer göstergelerinin uzmanların ağırlıklandırması sonucu belirlenen geometrik ortalama değerleri.

EKONOMİK DEĞER GÖSTERGELERİ	Uluslararası alanda ekonomik ilişkileri geliştirici faaliyetlere yer vermesi	Ulusal alanda ekonomik ilişkileri geliştirici faaliyetlere yer vermesi	Kentsel alanda ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi	Farklı iş kollarına istihdam yaratabilmesi
Uluslararası alanda ekonomik ilişkileri geliştirici faaliyetlere yer vermesi	1	1.491	1.797	1.166
Ulusal alanda kentin ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi	0.671	1	1.610	1.267
Kentsel alanda ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi	0.557	0.621	1	2.143
Farklı iş kollarına istihdam yaratabilmesi	0.858	0.789	0.467	1

Tablo 4.13: Kentsel ölçekte mekânsal değer göstergelerinin uzmanların ağırlıklandırması sonucu belirlenen geometrik ortalama değerleri.

MEKANSAL DEĞER GÖSTERGELERİ		Alanın ulaşım sistemleri ne entegre olması	Kıyı ile güçlü bir ilişkisi olması	Yakın çevresinde değişimi/dönüşümü tetikleyici unsur olması	Yakın çevresindeki kentsel fonksiyonlarla (yeşil alan, ticaret vs.) güçlü bir ilişkisinin olması	Kentsel odak noktası olması
Kentsel ölçekte	Alanın ulaşım sistemlerine entegre olması	1	2.113	0.686	1.088	1.120
	Kıyı ile güçlü bir ilişkisi olması	0.473	1	0.777	1.048	1.120
	Yakın çevresinde değişimi/dönüşümü tetikleyici unsur olması	1.457	1.287	1	2.294	2.122

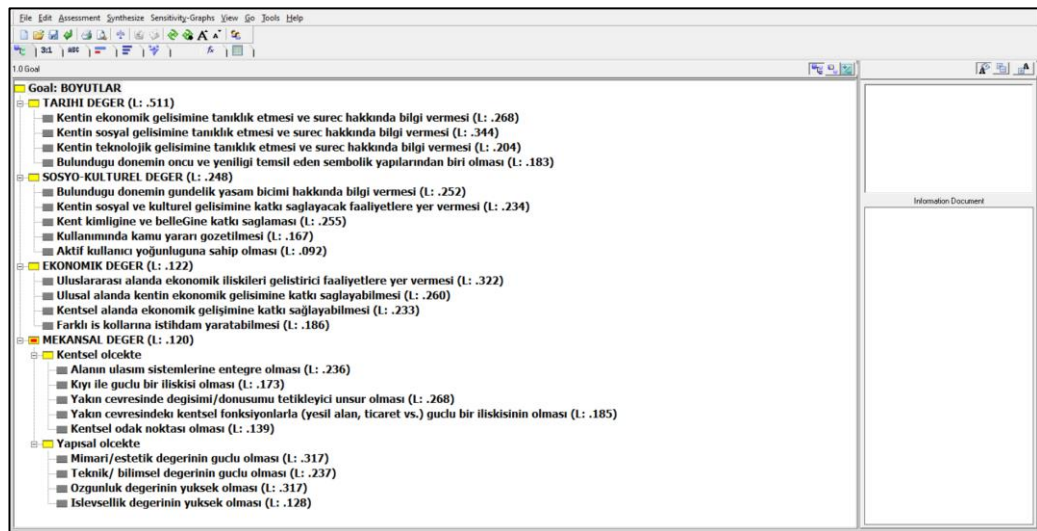
Tablo 4.13: Devam.

Kentsel ölçekte	Yakın çevresindeki kentsel fonksiyonlarla (yeşil alan, ticaret vs.) güçlü bir ilişkisinin olması	0.919	0.955	0.436	1	1.998
	Kentsel odak noktası olması	0.893	0.893	0.471	0.501	1

Tablo 4.14: Yapısal ölçekte mekânsal değer göstergelerinin uzmanların ağırlıklandırması sonucu belirlenen geometrik ortalama değerleri.

MEKANSAL DEĞER GÖSTERGELERİ		Mimari/ estetik değerinin güçlü olması	Teknik/bilimsel değerinin güçlü olması	Özgünlük değerinin yüksek olması	İşlevsellik değerinin yüksek olması
Yapısal ölçekte	Mimari/ estetik değerinin güçlü olması	1	1.825	0.876	1.797
	Teknik/bilimsel değerinin güçlü olması	0.496	1	0.961	1.895
	Özgünlük değerinin yüksek olması	1.141	1.041	1	3.318
	İşlevsellik değerinin yüksek olması	0.557	0.528	0.301	1

AHP yönteminin dördüncü aşaması ise Expert Choice programı kullanılarak yapılmıştır. AHP yönteminin uygulanmasında öne çıkan programlardan biri olan Expert Choice, çalışmanın amacına uygun en sağlıklı kararın verilmesi aşamasında kolaylık sağlamaktadır [Şekil 4.13].

Şekil 4.13: Expert Choice programı ara yüzü görünümü.

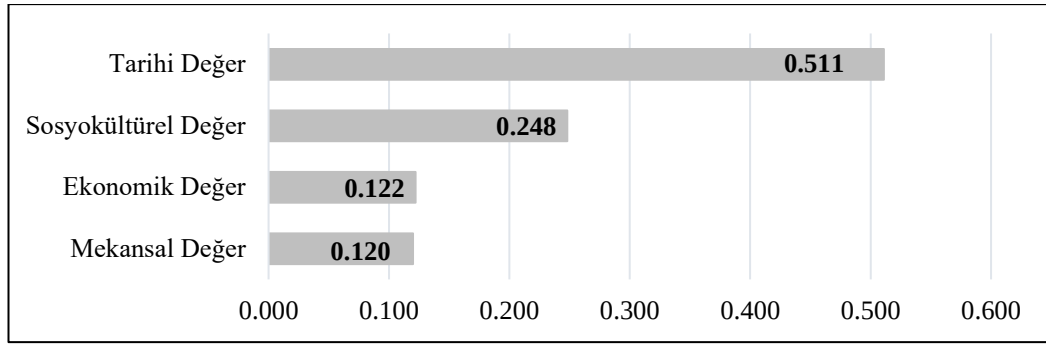
Bu kapsamda yukarıda belirtilen boyut ve göstergelerin ikili karşılaştırmaları sonucunda geometrik ortalama ile belirlenen bu yeni değerleri, Expert Choice programına aktarılmıştır. Expert Choice programına aktarılan değerler aracılığıyla 4 adet boyut ve 22 adet göstergenin ağırlık değerleri ve matrislerin tutarlılık oranları hesaplanmıştır. Boyut ve göstergelerin ağırlık değerlerinin hesaplanması sonucunda birbirlerine göre önem dereceleri belirlenmiştir.

Boyutların ağırlıklandırılması

Endüstri miras alanlarının yeniden işlevlendirilmesi çalışmalarında kentle kurduğu ilişkilerin değerlendirilmesine yönelik belirlenen boyutların Expert Choice programı ile önem sıralamaları elde edilmiştir. Uzmanlara göre, en önemli değer boyutunun 0.511 ağırlık değeri ile tarihi değer boyutu olduğu görülmektedir. Endüstri mirasının kentle kurduğu ilişkiler doğrultusunda yapılacak olan yeniden işlevlendirme çalışmalarında öncelikle üzerinde durulması gereken tarihi değer boyutudur. Endüstri mirasının sahip olduğu tarihi değer niteliklerini azaltacak ya da ortadan kaldıracak uygulamalardan kaçınılmalıdır. Bunu 0.248 ağırlık değeri ile sosyokültürel değer boyutu ve 0.122 ağırlık değeri ile ekonomik değer boyutu takip etmektedir. Mekânsal değer boyutu ise 0.120 ağırlık değeri ile en az öneme sahip boyut olmakla birlikte, ağırlık değeri olarak ekonomik değer boyutuna oldukça yakındır. Uzmanların değer yargılarına göre oluşturulan boyutlar matrisinin tutarlılık oranı 0.07 olup, 0.10'dan küçük olduğu için bu verilerin tutarlı olduğu kabul edilmiştir [Tablo 4.15][Şekil 4.14].

Tablo 4.15: Boyutların uzmanların değerlendirmesi sonucu belirlenen ağırlık değerleri.

BOYUTLAR	Ağırlık Değeri
Mekânsal Değer	0.120
Ekonomik Değer	0.122
Sosyo-kültürel Değer	0.248
Tarihi Değer	0.511
Tutarlılık Oranı: 0.07	

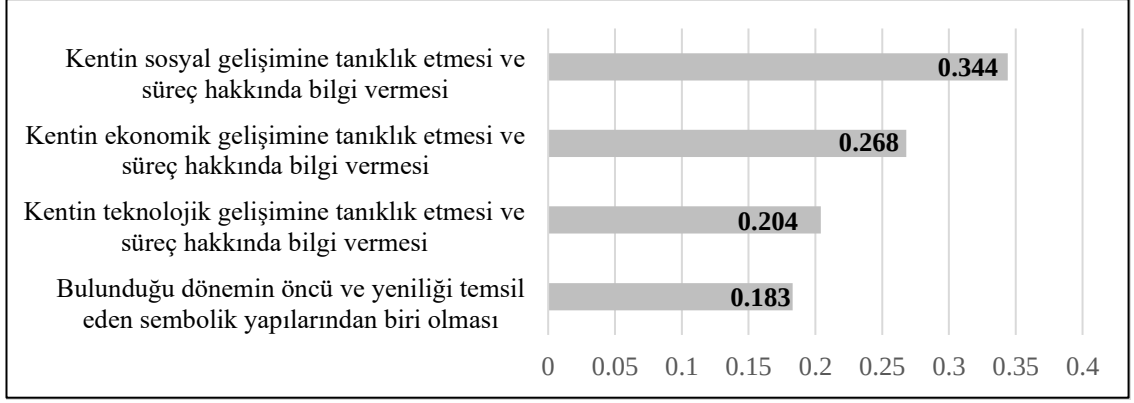
Şekil 4.14: Boyutların uzmanların değerlendirmesi sonucu belirlenen ağırlık değerleri grafiği.

Tarihi değer göstergelerinin ağırlıklandırılması

Uzmanlara göre, tarihi değer göstergelerinden en önemlisinin 0.344 ağırlık değeri ile “kentin sosyal gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi” olduğu görülmektedir. Bunu 0.268 ağırlık değeri ile “kentin ekonomik gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi” göstergesi ve 0.204 ağırlık değeri ile “kentin teknolojik gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi” göstergesi takip etmektedir. “Bulunduğu dönemin öncü ve yeniliği temsil eden sembolik yapılarından biri olması” göstergesi ise 0.183 ağırlık değeri ile en az öneme sahip tarihi değer göstergesi olarak belirlenmiştir. Uzmanların değer yargılarına göre oluşturulan tarihi değer göstergelerine ait matrisin tutarlılık oranı 0.02 olup, 0.10’dan küçük olduğu için bu veriler tutarlı kabul edilmiştir [Tablo 4.16][Şekil 4.15].

Tablo 4.16: Tarihi değer göstergelerinin uzmanların değerlendirmesi sonucu belirlenen ağırlık değerleri.

TARİHİ DEĞER GÖSTERGELERİ	Ağırlık Değeri
Kentin sosyal gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi	0.344
Kentin ekonomik gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi	0.268
Kentin teknolojik gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi	0.204
Bulunduğu dönemin öncü ve yeniliği temsil eden sembolik yapılarından biri olması	0.183
Tutarlılık Oranı: 0.02	

Şekil 4.15: Tarihi değer göstergelerinin uzmanların değerlendirmesi sonucu belirlenen ağırlık değerleri grafiği.

Buradan sonuçla, bir endüstri mirası yeniden işlevlendirilirken sahip olduğu tarihi değer niteliklerinin korunması dikkat edilmesi gereken en öncelikli husustur. Endüstri miras alanlarının kentle kurduğu ilişki bir bakıma bu alanlarının inşa tarihiyle birlikte başlamaktadır. Bulunduğu kentin belirli bir döneminin teknoloji, ekonomi ve sosyal yaşantı tarihinden izler yansıtan sembolik değeri yüksek olan bu yapılara, yeni bir işlev atarken sahip olduğu niteliklerini yok edecek müdahale biçimlerinden uzak durulmaya özen gösterilmelidir. Yapıların belge niteliği taşıyan tarihi değer nitelikleri korunarak muhafaza edilmeli, kamu yararına sunularak sergilenmelidir. Tarihi değer göstergeleri içinde en öncelikli üzerinde durulması ve yaşatılması gereken ise, kentin sosyal gelişimine tanıklık eden ve bu süreç hangi bilgi veren nitelikleridir. Endüstri miras alanları, belirli bir dönemde üretimin yapıldığı alanlar olarak ön plana çıkmanın yanı sıra sosyal ilişkilerin de geliştiği alanlardır. Özellikle yeniden işlevlendirilmiş endüstri miras alanlarında bu durumun devam ettirilmesine daha çok özen gösterilmeli, bireylere sosyalleşme imkanları sağlayacak mekanların yaratılmasına olanak sağlanmalıdır.

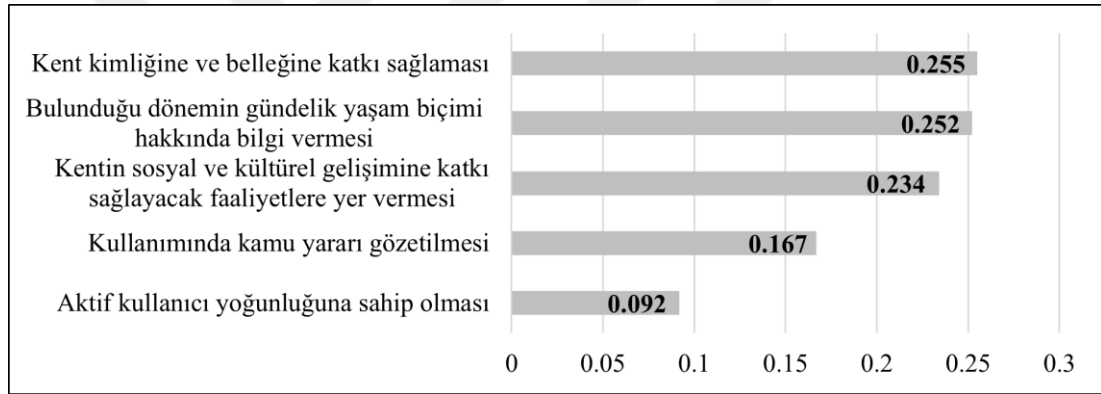
Sosyo-kültürel değer göstergelerinin ağırlıklandırılması

Uzmanlara göre, sosyo-kültürel değer göstergelerinden en önemlisinin 0.255 ağırlık değeri ile “kent kimliğine ve belleğine katkı sağlaması” olduğu görülmektedir. Bunu 0.252 ağırlık değeri ile “bulunduğu dönemin gündelik yaşam biçimi hakkında bilgi vermesi” göstergesi takip etmekte, iki gösterge değeri arasında oldukça az bir fark bulunmaktadır. Uzmanlara göre “aktif kullanıcı yoğunluğuna sahip olması” göstergesi ise 0.092 ağırlık değeri ile en az öneme sahip sosyo-kültürel değer göstergesi olarak belirlenmiştir. Uzmanların değer yargılarına göre oluşturulan sosyo-

kültürel değer göstergelerine ait matrisin tutarlılık oranı 0.02 olup, 0.10'dan küçük olduğu için bu veriler tutarlı kabul edilmiştir [Tablo 4.17][Şekil 4.16].

Tablo 4.17: Sosyo-kültürel değer göstergelerinin uzmanların değerlendirmesi sonucu belirlenen ağırlık değerleri.

SOSYO-KÜLTÜREL DEĞER GÖSTERGELERİ	Ağırlık Değeri
Kent kimliğine ve belleğine katkı sağlaması	0.255
Bulunduğu dönemin gündelik yaşam biçimi hakkında bilgi vermesi	0.252
Kentin sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlayacak faaliyetlere yer vermesi	0.234
Kullanımında kamu yararı gözetilmesi	0.167
Aktif kullanıcı yoğunluğuna sahip olması	0.092
Tutarlılık Oranı: 0.02	

Şekil 4.16: Sosyo-kültürel değer göstergelerinin uzmanların değerlendirmesi sonucu belirlenen ağırlık değerleri grafiği.

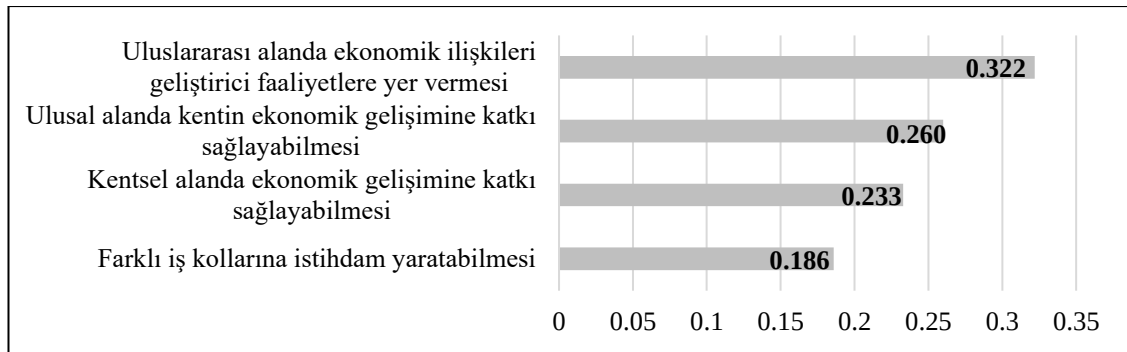
Buradan sonuçla endüstri mirası alanları, belirli bir döneme tarihsel olarak tanıklık eden yapılardan olmaları nedeniyle hem kent belleğinde önemli yer tutarlar hem de kent kimliğinin oluşmasında yapıcı rol oynarlar. Endüstri miras alanları sahip oldukları birçok değer sayesinde bulundukları kent mekanına bir anlam yüklemekte, çevrelerinde adeta bir kültür inşa etmektedir. Kolektif bellekte yer edinen bu alanlara dair her tür veriden birinin bile yok edilmesi, bu alanların kent mekânından silinmesinde önemli bir tehdit oluşturur. Bu sebeple endüstri mirası yeniden işlevlendirilirken sosyo-kültürel değer göstergeleri içinde kent kimliğine anlam katan ve kent belleğine katkı sağlayan özelliklerinin en öncelikli şekilde korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekmektedir.

Ekonomik değer göstergelerinin ağırlıklandırılması

Uzmanlara göre, ekonomik değer göstergelerinden en önemlisinin 0.322 ağırlık değeri ile “uluslararası alanda ekonomik ilişkileri geliştirici faaliyetlere yer vermesi” olduğu görülmektedir. Bunu 0.260 ağırlık değeri ile “ulusal alanda kentin ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi” ve 0.233 ağırlık değeri ile “kentsel alanda ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi” göstergesi takip etmektedir. “Farklı iş kollarına istihdam yaratabilmesi” göstergesi ise 0.186 ağırlık değeri ile en az öneme sahip ekonomik değer göstergesi olarak belirlenmiştir. Uzmanların değer yargılarına göre oluşturulan ekonomik değer göstergelerine ait matrisin tutarlılık oranı 0.07 olup, 0.10’dan küçük olduğu için bu veriler tutarlı kabul edilmiştir [Tablo 4.18][Şekil 4.17].

Tablo 4.18: Ekonomik değer göstergelerinin uzmanların değerlendirmesi sonucu belirlenen ağırlık değerleri.

EKONOMİK DEĞER GÖSTERGELERİ	Ağırlık Değeri
Uluslararası alanda ekonomik ilişkileri geliştirici faaliyetlere yer vermesi	0.322
Ulusal alanda kentin ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi	0.260
Kentsel alanda ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi	0.233
Farklı iş kollarına istihdam yaratabilmesi	0.186
Tutarlılık Oranı: 0.07	

Şekil 4.17: Ekonomik değer göstergelerinin uzmanların değerlendirmesi sonucu belirlenen ağırlık değerleri grafiği.

Endüstri miras alanları üretim yaptıkları dönem boyunca uluslararası alanda ekonomik ilişkileri geliştirici faaliyetlere yer vererek hem tanınırlıklarını arttırmış hem de üretim kapasitelerini genişletmiştir. Bu sebeple endüstri miras alanlarına atanacak yeni işlevlerin uluslararası platformda hem kenti hem de ülkeyi ön plana çıkartacak uluslararası faaliyetlere ev sahipliği yapması, ekonomik değer göstergeleri altında

öncelikli olarak ele alınması gerekli konudur. Bu faaliyetlerin, halkın her kesiminin kolayca erişim sağlayabileceği, kamu yararı güden nitelikli faaliyetler olması istenmektedir. Böylece hem ülkeye hem de kente ekonomik anlamda katma değer sağlanacak, başka faaliyetlerin geliştirilmesine de öncülük edilecektir.

Mekânsal değer göstergelerinin ağırlıklandırılması

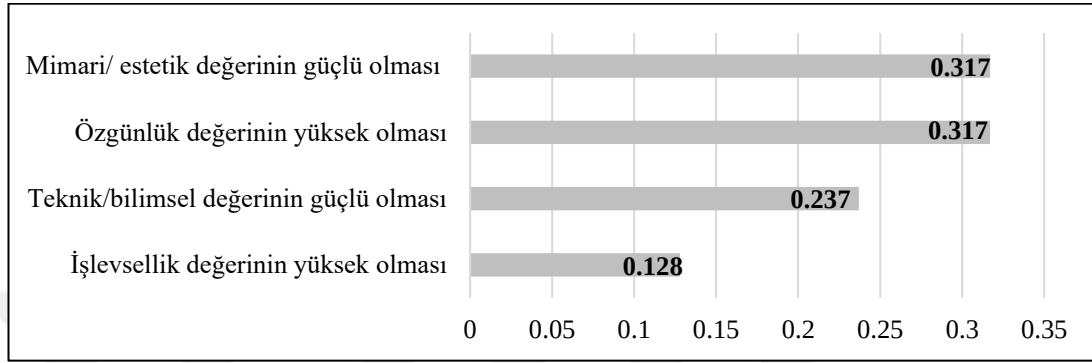
Uzmanlara göre, yapısal ölçek başlığında değerlendiren mekânsal değer göstergelerinden en önemlileri “mimari/ estetik değerinin güçlü olması” ve “özgünlük değerinin yüksek olması” göstergeleridir. Her iki gösterge de 0.317 ağırlık değeri olarak uzmanlar tarafından eşit derecede önemli görülmüştür. “İşlevsellik değerinin yüksek olması” göstergesi ise 0.128 ağırlık değeri ile en az öneme sahip yapısal ölçekte değerlendirilen mekânsal değer göstergesidir. Uzmanların değer yargılarına göre oluşturulan yapısal ölçekteki mekânsal değer göstergelerine ait matrisin tutarlılık oranı 0.04 olup, 0.10’dan küçük olduğu için bu veriler tutarlı kabul edilmiştir [Tablo 4.19][Şekil 4.18]. Uzmanlara göre, kentsel ölçek başlığında değerlendirilen mekânsal değer göstergelerinden en önemlisi 0.268 ağırlık değeri ile “yakın çevresinde değişimi/dönüşümü tetikleyici unsur olması” göstergesidir. Bunu 0.236 ağırlık değeri ile “alanın ulaşım sistemlerine entegre olması”, 0.185 ağırlık değeri ile “yakın çevresindeki kentsel fonksiyonlarla (yeşil alan, ticaret vs.) güçlü bir ilişkisinin olması” ve 0.173 ağırlık değeri ile “kıyı ile güçlü bir ilişkisi olması” göstergesi takip etmektedir. “Kentsel odak noktası olması” göstergesi ise 0.139 ağırlık değeri ile en az öneme sahip kentsel ölçekte değerlendirilen mekânsal değer göstergesidir. Uzmanların değer yargılarına göre oluşturulan kentsel ölçekteki mekânsal değer göstergelerine ait matrisin tutarlılık oranı 0.05 olup, 0.10’dan küçük olduğu için bu veriler tutarlı kabul edilmiştir [Tablo 4.19][Şekil 4.19].

Tablo 4.19: Mekânsal değer göstergelerinin uzmanların değerlendirmesi sonucu belirlenen ağırlık değerleri.

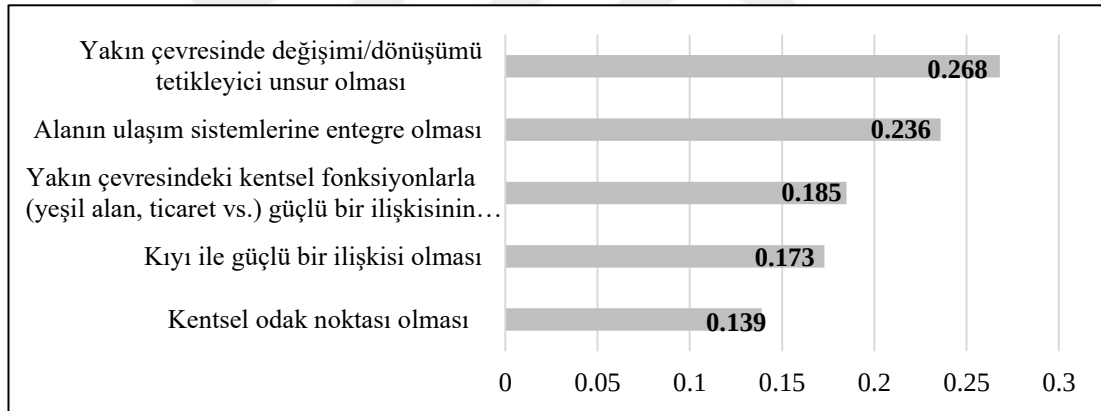
MEKANSAL DEĞER GÖSTERGELERİ		Ağırlık Değerleri
Yapısal ölçekte	Mimari/ estetik değerinin güçlü olması	0.317
	Özgünlük değerinin yüksek olması	0.317
	Teknik/bilimsel değerinin güçlü olması	0.237
	İşlevsellik değerinin yüksek olması	0.128
	Tutarlılık oranı: 0.04	
Kentsel ölçekte	Yakın çevresinde değişimi/dönüşümü tetikleyici unsur olması	0.268
	Alanın ulaşım sistemlerine entegre olması	0.236

Tablo 4.19: Devam.

Kentsel ölçekte	Yakın çevresindeki kentsel fonksiyonlarla (yeşil alan, ticaret vs.) güçlü bir ilişkisinin olması	0.185
	Kıyı ile güçlü bir ilişkisi olması	0.173
	Kentsel odak noktası olması	0.139
	Tutarlılık oranı: 0.05	

Şekil 4.18: Yapısal ölçekteki mekânsal değer göstergelerinin uzmanların değerlendirmesi sonucu belirlenen ağırlık değerleri grafiği.

Şekil 4.19: Kentsel ölçekteki mekânsal değer göstergelerinin uzmanların değerlendirmesi sonucu belirlenen ağırlık değerleri grafiği.

Endüstri miras alanlarının sahip oldukları mimari/estetik ve özgünlük değerleri, onlara diğer yapılardan farklı bir karakter kazandıran benzersiz değerleridir. Bu sebeple yapılacak olan müdahale biçimlerinde ve oluşturulacak koruma politikalarında yapısal ölçekteki mekânsal değer göstergeleri altında öncelikli olarak ele alınması gerekmektedir. Bu değerlerinin korunması ve özgün niteliklerinin gelecek kuşaklara iletilmesi son derece önem arz etmektedir. Ayrıca bu değerler kent kimliğine ve belleğine de katkı sağlayan değerler olmakla beraber aralarında birbirlerini besleyici ilişkiler ağı mevcuttur. Yapılacak olan yanlış bir müdahale tüm bu ilişkiler ağı

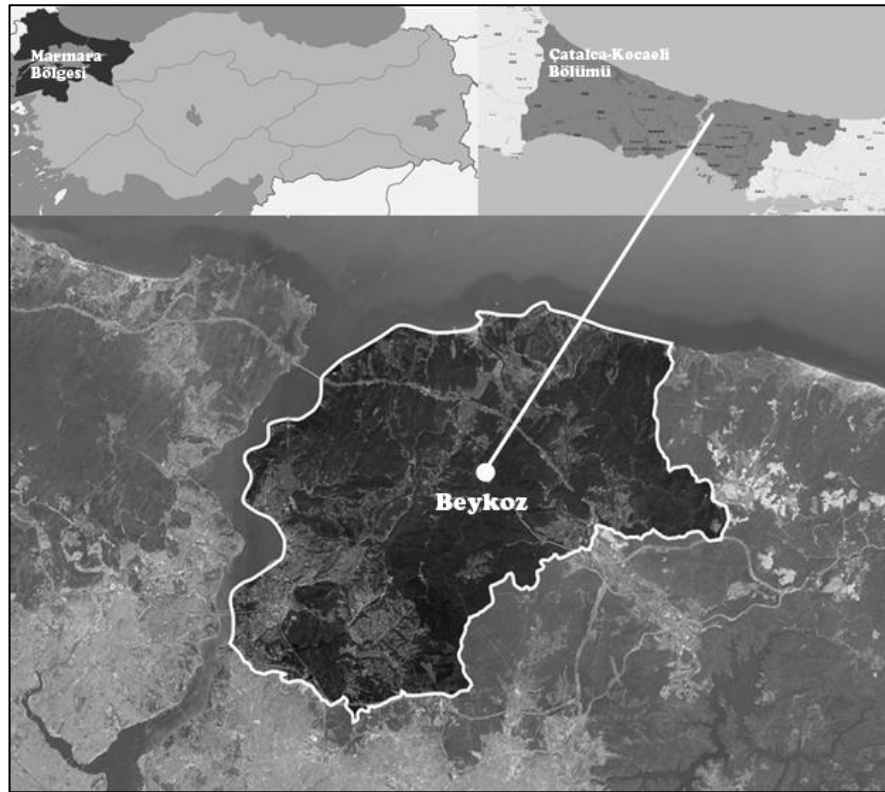
arasındaki dengenin bozulmasına neden olacaktır. Kentsel ölçekteki mekânsal değer göstergeleri altında öncelikli üzerinde durulması gereken konu ise endüstri miras alanlarının yakın çevresinde değişimi/dönüşümü tetikleyici bir unsur olmasıdır. Özellikle yeniden işlevlendirme çalışmalarında bu konunun hassasiyetle ele alınması ve olası durumların önceden planlanması gerekmektedir, çünkü bu değişim/dönüşüm olumlu yönde gelişebileceği gibi olumsuz yönde de gelişebilmektedir. Burada endüstri mirasına atanan yeni işlevin misyonu önemli rol oynamaktadır. Kamu yararı gütmeyen, sadece belli sosyal statüye sahip kesimin faydalanmasına olanak sağlayan rant odaklı işlev dönüşümlerinden uzak durulması gerekmektedir. Bunların aksine kentten tamamen soyutlanmadan sosyal ilişkilerin geliştirilebildiği yaşayan mekân dönüşümlerinin gerçekleştirilmesi ve planlanması hedeflenmelidir.

İçerik analizi sonucunda belirlenen boyut ve göstergelerin AHP yöntemi ile ağırlıklandırılması ve önem derecelerinin belirlenmesi endüstri mirasının yeniden işlevlendirilmesi çalışmalarına önemli ve etkili bir girdi sunacaktır. Kriterlerin birbirlerine göre önem derecelerinin sıralanması, gerçekleştirilecek yeniden işlevlendirme çalışmalarında yapılacak olan müdahale biçimlerine yön vermesi bakımından oldukça önem taşımaktadır. Özellikle endüstri mirasının kentle kurduğu ilişkileri içine alan bütüncül bir bakış açısı, yapılacak uygulama çalışmalarında üzerinde durulması ve öncelikli dikkat edilmesi gereken konuların daha kolay ve sistematik bir şekilde ele alınmasına yardımcı olacaktır.

5. BEYKOZ DERİ VE KUNDURA FABRİKASI'NIN ÖZGÜN VE YENİDEN İŞLEVLENDİRME SONRASI KENTSEL İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

5.1. Beykoz'da Endüstrileşme Hareketleri ve Kentsel Gelişime Katkısı

Beykoz ilçesi; Marmara Bölgesi, Çatalca Kocaeli Bölümü, Kocaeli Yarımadası'nın kuzeybatısında konumlanmıştır. İstanbul Boğazı'nın doğu tarafında Karadeniz'e açılan kısmında stratejik bir konuma sahip olan Beykoz'un Marmara Denizi'ne de kıyısı bulunmaktadır. Beykoz'un yüzölçümü 313 km² olup, batısında İstanbul Boğazı, kuzeyinde Karadeniz, doğu-güneydoğusunda Çekmeköy ve Şile, güneyinde ise Ümraniye ve Üsküdar ilçeleri yer almaktadır [Kocadağlı, 2020][Şekil 5.1].

Şekil 5.1: Beykoz ilçesinin konumu.

2022 yılı itibariyle Beykoz'un nüfusu 247.875 kişi olup, 45 adet mahallesi bulunmaktadır. Bu mahallelerden Zerzavatçı Mahallesi (22.505 kişi), Yeni Mahalle Mahallesi (20.698 kişi), Yavuz Selim Mahallesi (19.404 kişi) ve Yalıköy Mahallesi (16.985 kişi) Beykoz'un nüfusu en yüksek mahalleleri iken; Acarlar Mahallesi (244 kişi), Akbaba Mahallesi (346 kişi), Anadolu Feneri Mahallesi (478 kişi) ve Anadolu Hisarı Mahallesi (530 kişi) en az nüfuslu mahalleleridir [Web 24]. Beykoz ilçesinde nüfusun mekânsal olarak dağılışı incelendiğinde, ilçe genelinde her yere eşit dağılmadığı, nüfusun özellikle başlıca toplanma alanlarının Göksu ve Yalıköy Mahalleri arasında kıyı kesiminde ve kıyının hemen gerisindeki yamaçlarda yer alan mahallelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Kırsal mahalle niteliği gösteren, 6360 sayılı yasa ile köyden mahalleye dönüştürülen yerleşim birimlerinde ise nüfusunun oldukça az olduğu göze çarpmaktadır [Kocadağlı, 2020].

Bizans İmparatorluğu döneminde Rum ve Ermenilerin yaşadığı bir kıyı köyü olan Beykoz, tarıma dayalı üretim yapan küçük sanayi (kâğıt endüstrisi, tarım endüstrisi vb.) tesislerinin kurulmuş olduğu bir yerleşim yeri statüsündedir. Özellikle bu dönem için önemli endüstrileşme girişimlerinden olan Kâğıt Fabrikası'nın Beykoz'da kurulmasının nedenleri, bölgede bulunan Tokat ve Hünkâr akarsularından faydalanmak ve yakın çevresindeki değirmenlerden enerji sağlamaktır. İstanbul'un fethinden sonra ise Osmanlı Devleti, bu Kâğıt Fabrikası'nı üretim için kullanmaya devam etmiş, kâğıdın kullanım alanının artmasıyla birlikte fabrika üretimi yetersiz kalmış ve 1804 yılında Beykoz'da bir kâğıt fabrikası daha kurulmuştur. Osmanlı döneminde Müslümanların da bölgeye yerleşmesiyle birlikte, Beykoz'a yönelik imar faaliyetleri artmış ve Beykoz köyden kasaba statüsüne yükselmiştir [Aysu, 1994; Doğan, 2013; Balcan ve Güneş Kaya, 2021].

19. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nde endüstrileşmenin yoğun olarak yaşandığı dönemdir. El emeğine dayalı sanayinin hâkim olduğu bu dönemde, devlet birçok endüstri tesisi kurmuştur. Bu tesislerin büyük çoğunluğu öncelikli olarak askeri nedenlerle ordunun, sonralarında ise sarayın ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuş ve kurulmalarında herhangi bir ticari amaç güdülmemiştir [Eldem, 1994]. Bu dönemde İstanbul'da endüstri alanlarının yoğunlaştığı bölgeler Haliç ve çevresi (Tophane, Eyüp, Kağıthane, Fatih, Beşiktaş), Bakırköy, Zeytinburnu olmasına rağmen, İstanbul kent merkezine nispeten uzakta konumlanan Beykoz ve çevresi de özellikle III. Selim dönemiyle birlikte önem kazanmaya başlayan bir diğer endüstri bölgesidir. Osmanlı'da Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte İstanbul ve çevresindeki

endüstri tesislerinin yaklaşık %15'i Beykoz ve çevresinde kurulmuştur [Wiener, 1992; Mcgoven, 2004; Quataert, 2004; Bozdemir, 2011; Kurt vd., 2016]. Endüstri tesis alanlarının Beykoz'da konumlanmasının nedenleri ise; kıyı şeridinde iskân edilmemiş geniş arazilerin bulunması, Küçüksu, Göksu, Çubuklu ve Tokat gibi derelerinin taşıdıkları önemli miktardaki su varlığıyla birlikte biriktirdikleri alüvyonlar, çevredeki orman alanlarından odun ve kereste temin edilmesi ve su ile hammadde kaynaklarının varlığı olarak sıralanmaktadır [Küçükerman, 1988; Göney, 2019; Temurçin, 2021]. Bu bağlamda 19. yüzyıl başlarında Beykoz çevresinde kurulan ilk fabrikalar; Beykoz Kâğıthanesi (1802-1804), Beykoz Çuha Fabrikası (1805), Beykoz-İncirköy Cam ve Porselen Fabrikası, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası (1810) ve Beykoz Tekstil Fabrikası (1823-1828) olmuştur.

Sanayileşmenin yapıtaşlarından olan su değirmenleri ise Beykoz derelerinde yerini almıştır. 19. yüzyılın ilk yıllarında III. Selim, çuha ve kâğıdın ithal edilmesi yerine yurt içinde üretilmesi için çuha ve kâğıt fabrikalarının kurulmasını emretmiştir. Kâğıt Fabrikası'nın çarklarını döndürmeye yetecek akarsuyun Hünkâr İskeleyi ve Akbaba köyü arasında yer alan Tokat Deresi'nde olduğu tespit edilmiş ve bu bölgedeki değirmenin suyu fabrika için satın alınmıştır. Başta Tokat Deresi olmak üzere, Beykoz çevresinde yer alan diğer akarsular, Beykoz'un endüstri bölgesi olarak gelişmesinde önemli rol oynamışlardır. Beykoz Kâğıthanesi ve Beykoz Çuha Fabrikası bu bölgede kurulmuştur [Giz, 1968; Damlıbağ, 2015]. Yine bu bölgede o zamanlar "Tabakhane-i Klevehane-i Amire" adıyla Beykoz Deri Fabrikası kurulmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra da Beykoz, Paşabahçe, İncirköy, Çubuklu gibi yerleşmeler ve bölgedeki akarsular çevresinde su değirmenleri ve kaynak suyu potansiyeli sayesinde Tekstil Fabrikası, Çini Fabrikası, Kiremit ve Tuğla Fabrikası, İspermeçet Mumu Fabrikası, Şişe ve Cam Fabrikası, İspirto Fabrikası, Kâğıt fabrikası gibi birçok fabrika açılmıştır. Bu fabrikalar içerisinde Beykoz Çini Fabrikası (1845) Beykoz'da küçük imalathanelerde çalışan ustalar tarafından kurulmuş olup, sonraları maddi sıkıntılar nedeniyle kapanma kararı almıştır [Bozdemir, 2011]. Ayrıca yine bu dönemde İstanbul'da meydana gelen yangınların da etkisiyle kagir nitelikteki yapıların inşasında artış yaşanmaya başlamıştır. Tuğla-kiremit taleplerini karşılamak üzere Beykoz'da 1845 yılında Paşabahçe Çukurçayır mevkiinde bir tuğla ve kiremit fabrikası kurulmuş, Beykoz derelerinden alınan balçık-çamurlarla imalat yapılmıştır [Tok, 2015]. Beykoz'da kendine yer edinen bir diğer fabrika ise, 1857 yılında kurulan İspermeçet Mumu Fabrikası ve 1893 yılında üretim yapmaya başlayan Osmanlı Devleti'nin son

kâğıt fabrikası olan Hamidiye Kâğıt Fabrikası'dır. Çoğu devlet eliyle kurulmuş olan bu fabrikaların bazıları; Avrupa ülkelerinin sanayisi ve teknolojisiyle rekabet edememe, kaliteli hammaddeye ulaşamama, tecrübesizlik ve yeterli bilgi donanımının olmayışından dolayı fabrikanın verimli işletilememesi, nitelikli eleman eksikliği, yangın, deprem ve sel gibi doğal afetlerin yaşanması gibi nedenlerden dolayı kısa sürede kapanmış, bazıları ise Cumhuriyet Dönemi'nde de üretim yapmaya devam ederek günümüze kadar gelmiştir [Önsoy, 1988; Aytemur, 2010; Kurt vd., 2016, Temurçin, 2021].

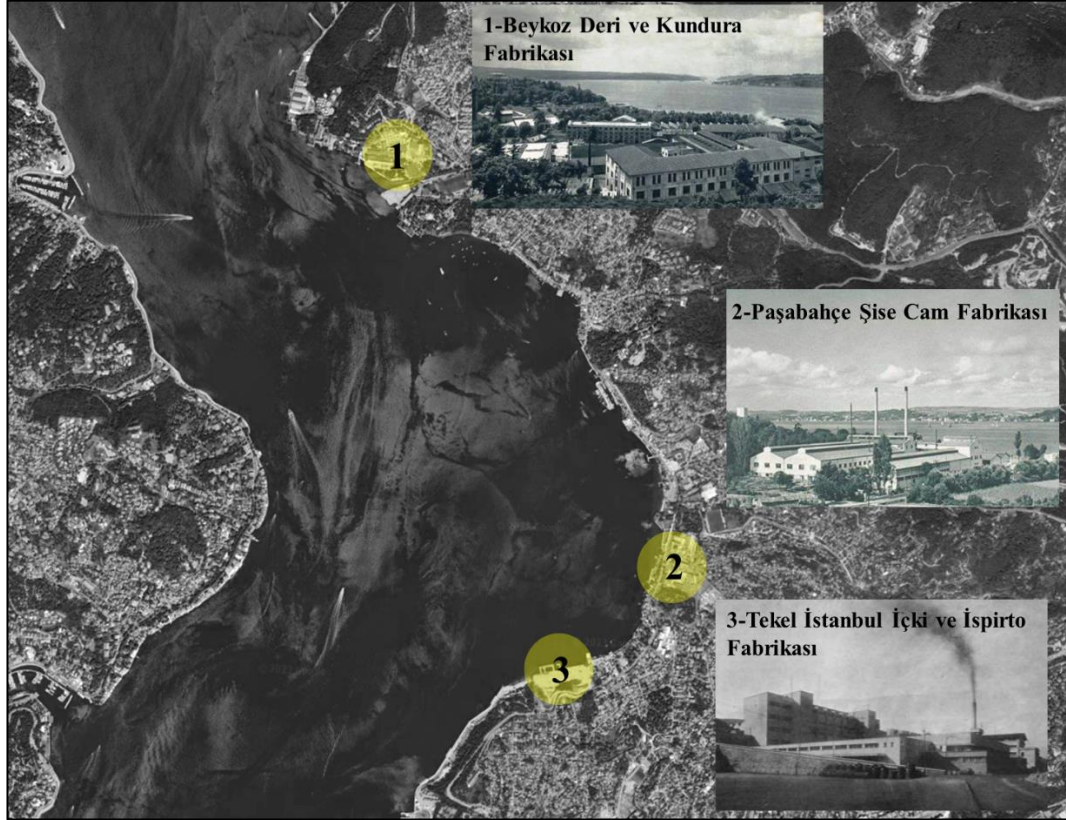
19. yüzyıl sonlarına denk gelen bu zaman dilimi içerisinde, bölgede endüstri alanlarının artmasıyla birlikte Beykoz bir değişim/dönüşüm sürecine girmiş ve endüstri alanlarının yakın çevrelerinde yeni yerleşim alanları ortaya çıkmıştır. Beykoz'un mekânsal gelişimine ait ilk veriler, 1918 yılında Necip Bey tarafından üretilen Necip Bey Haritası'ndan elde edilmiştir [Şekil 5.2]. Bu mekânsal verilerde, Beykoz'da yer alan endüstri yapıları, yeşil alanlar, özel çiftlik, kasır, eğlence alanları ve kısıtlı bir yerleşim alanının olduğu gözlenmektedir. Bu gelişimde, Beykoz'un doğal ve fiziki yapısının etkili olduğu düşünülmektedir [Temurçin, 2021; Küçükerman, 1988].

Şekil 5.2: 1918 yılı Necip Bey Haritası'nda Beykoz ve çevresi.

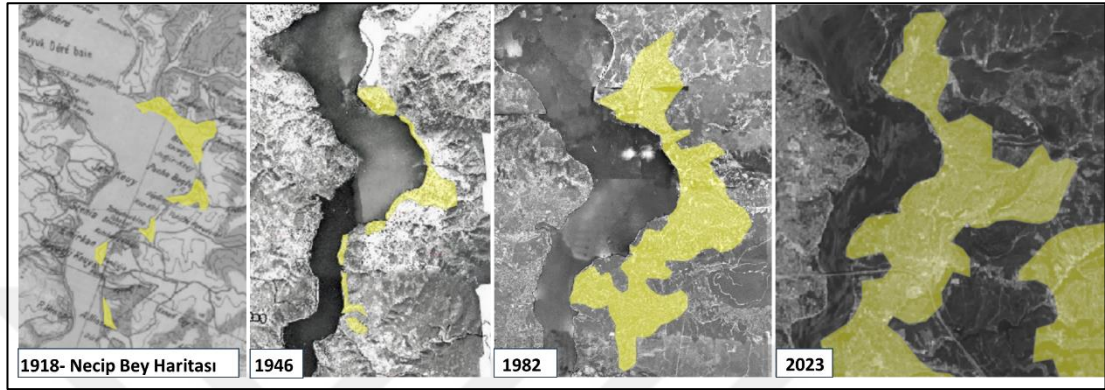
Beykoz, Osmanlı Dönemi'nden başlayarak, Cumhuriyet Türkiye'si'nin en büyük endüstri tesislerinden bazılarına ev sahipliğini yapan bir endüstrileşme süreci yaşamış

ve bu ekseninde bir gelişim göstermiştir. Osmanlı'nın son dönemlerine denk gelen ve Cumhuriyet Dönemi ile gelişerek devam eden bu endüstrileşme süreci, Beykoz'un nüfusunda ve mekânsal gelişiminde itici bir faktör olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında kentte baskın olan ekonomik faaliyetler tarım, balıkçılık, hayvancılık, ormancılık iken, endüstri alanlarının gelişimiyle birlikte nüfus hızla artmaya başlamış ve hakim olan ekonomik faaliyetler de değişim içine girmiştir. Beykoz'un kentsel gelişiminde özellikle 3 fabrikanın çok önemli etkisi olmuştur. Temelleri 19. yüzyılda atılan ve Cumhuriyet Dönemi'nde devletçilik ilkesi endüstrileşme politikaları kapsamında geliştirilerek büyümeye devam eden bu fabrikalar; Osmanlı döneminde kurulup 1933 yılında Sümerbank'a devredilen Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası; 1935 yılında faaliyete geçen Paşabahçe Şişe Cam Fabrikası ve 1922 yılında üretime geçip kapanmadan önceki adı Tekel İstanbul İçki ve İspirto Fabrikası olan Paşabahçe Tekel İspirto Fabrikası'dır [Temurçin, 2021; Kocadağlı, 2020][Şekil 5.3]. Bu fabrikalar, Beykoz'un sosyal, demografik, ekonomik, kültürel ve mekânsal dönüşümünde itici bir unsur olarak ön plana çıkmış, birçok yönden bölgenin değişiminin odağında olmasına olanak sağlamıştır.

Şekil 5.3: Beykoz'un kentsel gelişiminde öne çıkan endüstri alanları.

1918'den günümüze kadar yaşanan kentleşme sürecinde özellikle 2000'li yıllara kadar olan hızlı nüfus artışında, bölgedeki endüstri alanları önemli rol oynamıştır. Beykoz'un endüstri odağında işgücünü ve yatırımları çekici bir unsur olması, artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak çeşitli kentsel fonksiyonların bölgeye gelmesine neden olmuş ve kentsel gelişimini önemli ölçüde etkilemiştir [Şekil 5.4].

Şekil 5.4: Yıllara göre Beykoz kıyı kesimi kentsel gelişimi.

Özellikle nüfus ve semtin mekânsal gelişimi olarak Paşabahçe Şişe Cam Fabrikası ve Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nın bölgeye önemli katkısı olmuştur. 1955 yılında hazırlanan İstanbul Sanayi Bölge Planı'nda Boğaziçi'nde kalan endüstri alanlarının mekânsal dağılımı planlanmış, Paşabahçe Şişe Cam Fabrikası ve Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası planlara endüstri alanı olarak işlenmiştir. Böylece Beykoz, endüstri semtine dair koruduğu kimliğini bu tarihten sonra da geliştirerek korumaya devam etmiştir. Söz konusu mevcut endüstri alanlarına yeni açılanların da eklenmesiyle birlikte Beykoz'un sosyal ve ekonomik yapısı, nüfusu ve kültürel kimliği kent dokusunda hızlı değişimler meydana getirmiştir [Şahin, 2015]. Özellikle 1945-2000 yılları arasında kaydedilen yıllık nüfus artış hızları, bazı dönemlerde İstanbul'u dahi geçecek kadar artış göstermiştir. Beykoz'un bu nüfusundaki artış, daha çok iç göçler yoluyla olmuştur. Endüstri tesislerinin ihtiyaç duyduğu iş gücü, Anadolu'nun farklı kentlerinden Beykoz'a doğru yöneliş gösteren bir göç dalgasını başlatmıştır. Bu göç süreci sonucunda özellikle 1950'li yıllar, Beykoz'un demografisinin, beraberinde geliştirdiği şehir dokusunun ve kentsel yapının en belirgin değişim gösterdiği dönemlerdir. Nüfusta yaşanan önemli sıçramalardan biri 1950-55 döneminde kaydedilen artışlardır. 1950 yılında Beykoz'un nüfusu 37.152 kişi iken, 1955 yılına gelindiğinde yıllık %6,3'lük artış hızıyla 48.832 kişi olmuştur. Bu dönemde Anadolu'dan Beykoz'a çalışmak için gelen erkek işçiler, fabrikalarda kadın işçilerin

de çalıştığını görünce memleketlerine dönerek ailelerini de beraberinde getirmişler ve fabrikalara yerleştirmişlerdir. Yine 1950’li yıllarda çalışmak için Beykoz’a gelenlerin bir kısmı fabrikalara ait lojmanlara yerleşirken, bir kısmı ise fabrikaların yakın çevresinde kendi inşa ettikleri gecekondularda yaşamaya başlamıştır. Çubuklu, Paşabahçe ve Beykoz Merkez’deki endüstri tesislerinin çektiği işçi göçleri ile artan nüfus, konut ihtiyacını doğurmuş ve gecekondulaşma başlamıştır. Gecekondulaşma 1950’den sonra bu semtlerde belirgin bir kimlik haline gelmiştir. Endüstri alanları, bir yanda bu bölgenin nüfusunu arttırırken bir yandan da plansız gelişen yeni kentsel kullanımların oluşmasına neden olmuş ve kontrolsüz mekânsal büyümenin önemli unsurlarından birisi haline gelmiştir. Bu dönemde inşasına başlanan Üsküdar-Beykoz Yolu ise, plansız büyüyen gecekondulaşma bölgelerinin bu aks üzerinde yoğunlaşmasını daha da arttırmıştır [Kocadağlı, 2020].

Beykoz’da yaşanan bu gelişmeler yanında Türkiye’de 1950’li yıllarda göçlerle birlikte plansız bir şekilde gelişen kentleşme olgusu, planlı döneme geçişi hızlandırarak kalkınmaya yönelik yeni kararların alınmasını sağlamıştır. 1963 yılında, Doğu Marmara Bölgesi Planı hazırlanmış ve bu planla birlikte endüstri alanlarının İstanbul’dan desantralizasyonu süreci konuya başlamıştır. 1966 yılı Sanayi Nazım İmar Planı ile, İstanbul makroformunun öncelikle Doğu Marmara ve Trakya Alt Bölgesi, sonrasında metropoliten alan sınırları içinde düşünülmesi gerektiği belirtilmiştir. Doğu Marmara Planı kararları doğrultusunda 1966 yılı Sanayi Nazım İmar Planı ile, kentin belirli yerlerinde sanayi bölgeleri planlanarak (Topkapı, Rami, Levent, Bomonti, Kurtköy vb.) mevcut metropoliten yapının değiştirilmesi önerileri getirilmiştir [Giritlioğlu ve Yüzer, 2003].

Beykoz nüfusunda yaşanan bir diğer önemli artış ise 1975-1980 yılları arasında olmuştur. 1975 yılında 92.767 olan Beykoz’un nüfusu, 1980 yılına gelindiğinde % 4,8 artış hızıyla 114.812 kişiye ulaşmıştır. Bu dönemde Beykoz nüfusunun artmasında, tarımda makineleşmenin bir sonucu olarak kırdan kente göçlerin yaşanması, büyükşehirlerde iş imkânının fazla olması ve mevcut endüstri alanlarının kapasitelerini arttırması sonucunda iş gücüne duyulan ihtiyacın artması belirleyici olmuştur. Nüfus artışı yaşanmasında bir diğer unsur ise gerçekleştirilen ulaşım projeleridir. 1988 yılında hizmete sunulan Fatih Sultan Mehmet Köprüsü ve bağlantı yolları Beykoz’a olan erişilebilirliğin artmasına neden olmuş, özellikle bağlantı yollarının etrafında gecekondulaşma yoğun olarak görülmeye başlanmış bu da birçok kentsel sorunu beraberinde getirmiştir [Kocadağlı, 2020; Gül, 2021].

1980 yılı olan İstanbul Metropoliten Alan Planı'nda ise endüstri alanları ile ilgili olarak bazı kararlar alınmıştır. Bunlar; İstanbul Metropoliten Alanı'nda yer alan geleneksel üretim yapan emek yoğun çalışan, fazla su ve enerji tüketen endüstri alanlarının İstanbul dışındaki bölgelere desantralizasyonu, kent merkezlerinde kirletici özellik gösteren endüstri alanlarına yer verilmemesi, endüstri alanlarına yönelik eğilimlerin belirlenmesi, bu eğilimlere yönelik düzenlemelerin yapılması, endüstri bölgelerinin belirlenmesi, kent merkezleri arasında hiyerarşik bir yapının oluşturulması ve merkezi iş alanının ana merkez olarak gelişmesinin sağlanmasıdır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin hazırlamış olduğu 1995 tarihli İstanbul Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım Planı'nda ise endüstri alanlarının sağlıklılaştırılması, dönüştürülmesi ve desantralizasyonu hedefleri tekrar edilmiş, endüstri alanlarının desantralize edilmesiyle birlikte çöküntü alanları haline gelen bu alanların Merkezi İş Alanı'na yönelik fonksiyonların yer aldığı alanlar haline getirilmesi hedeflenmiştir. İstanbul'un sahip olduğu bölgesel fırsatlar doğrultusunda bilim, kültür, sanat, ticaret ve hizmet ekseninde gelişme gösteren bir metropoliten kent olması yönünde kararlar alınmıştır [Giritlioğlu ve Yüzer, 2003].

Mevcutta yürürlükte bulunan 2009 yılı onaylı 1/100.000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı'nda ise küresel kentlerin bilgi ve teknoloji üretimine yoğunlaşan bir vizyon ekseninde geliştiği, İstanbul'un küresel ölçekte diğer ülkelere karşı rekabet edebilmesi ve üstünlük sağlayabilmesi için mevcut sektörel yapısının kapsamlı bir şekilde değiştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu vizyon doğrultusunda İstanbul'un sahip olduğu en büyük potansiyel kültür ve turizm potansiyelidir. Bununla birlikte İstanbul finans, kongre-fuar, sağlık, spor, moda, eğlence, uluslararası ilişkiler vb. konularında da potansiyele sahiptir. Bu doğrultuda planın ana stratejilerinden biri İstanbul'un kent kimliğiyle özdeşleşen küresel ölçekte kültür odaklı turizm kenti olarak öne çıkmasını sağlamaktır. Bu durum kent merkezinde yer alan endüstri alanlarının boşaltılmasını ve oluşan boş alanlara bilgi ekonomisi, kültür endüstrileri ve hizmetler sektörlerine yönelik kentsel fonksiyonların atanmasını gündeme getirmektedir [Web 25]. İstanbul'un plan geçmişi incelendiğinde, İstanbul metropoliten alan sınırında kalan endüstri alanlarının kente yüklenen yeni vizyon sayesinde boşaltılması ve kültür-turizm eksenli bir gelişmeye yönelik kararların alınması gerekliliği birçok kez vurgulanmıştır. Bu planlama kararları, endüstri alanlarının kent içinde yerinin ve niteliğinin sorgulanmasını beraberinde getirmiş,

endüstri alanlarının kapanmasında ve atıl alanlar haline gelmesinde tetikleyici unsurlardan biri olmuştur.

Endüstri alanlarının kapanmasında bir diğer unsur ise, 1980’li yıllarda başlayan özelleştirme sürecidir. 1994 yılında ülkede yaşanan ekonomik kriz nedeniyle hükümet kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi kararını almış, 2000’li yıllarla birlikte özelleştirme sonucunda fabrikalar üretimlerini durdurarak kapanmıştır [Turhan, 2018]. Beykoz’da ise bu dönemde, 2000’li yıllara kadar oldukça yüksek seyreden yıllık nüfus artış hızları 2007 yılından sonraki dönemde hızla düşüşe geçmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında işsizlik ve işsizlik nedeniyle yapılan göçler etkili olmuştur [Kocadağlı, 2020]. Bu göçlerle birlikte nüfusun azalmasının en önemli nedenlerinden biri Beykoz’a önemli derecede istihdam sağlayan endüstri alanlarının özelleştirilmesi veya kapatılmasıdır. Üretimi durdurulan endüstri alanlarından bazıları için yeniden işlevlendirme çalışmaları gündeme gelmiş, bazıları yıkılmış bazıları ise atıl alanlar olarak kentsel dokuda yerini almıştır. Bu kapsamda özellikle Beykoz’un kentsel gelişiminde öne çıkan endüstri alanlarından olan Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası’nda üretim 1999 yılında durdurulmuş ve fabrika 2004 yılında özelleştirilerek yeniden işlevlendirme projesi kapsamında kent hayatına kazandırılmıştır. Bir diğer önemli endüstri alanlarından olan Paşabahçe Şişe Cam Fabrikası 2002 yılında kapatılarak özelleştirme sonrası günümüzde atıl bir alan olarak kentsel dokuda yerini korumaktadır. Tekel İstanbul İçki ve İspirto Fabrikası ise 2008 yılında kapatılmış, alınan yıkılma kararı sonrası günümüze ulaşamamıştır. Günümüzde kentsel doku içerisinde boş alan olarak gözüken endüstri alanları arasında bulunmaktadır.

5.2. Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası Tarihçesi ve Yeniden İşlevlendirilmesi

Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası İstanbul ili, Beykoz ilçesi, Yalıköy Mahallesi’nde, Süreyya İlmen Caddesi üzerinde 183 dönüm arazide İstanbul Boğazı’na sıfır konumdadır. Yakın çevresinde Beykoz Stadyumu, Beykoz Çayırı, Beykoz Mecidiye Kasrı, Bezmialem Vakıf Üniversitesi Yaşam Bilimleri ve Biyoteknoloji Enstitüsü (Tarihi Beykoz Kışlası), Kurtarma ve Sualtı Komutanlığı, Beykoz semt Pazar alanı ile konut bölgeleri ve ormanlık alanlar yer almaktadır [Şekil 5.5].

Şekil 5.5: Günümüz Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası yakın çevresi.

Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası, Osmanlı Devleti'nin endüstrileşme politikaları doğrultusunda 19. yüzyılda kurulmuştur. Beykoz'un zengin dere yataklarına ve geniş düzlük alanlara sahip olması bu bölgenin bir endüstriyel çekim alanı olarak gelişme göstermesinde önemli rol oynamıştır. Fabrikanın kuruluş öyküsü öncelikle bu alanda bir kâğıt fabrikasının kurulması ile başlamıştır. 1804 yılında III. Selim, Beykoz Hünkâr İskeleyi yakınındaki değirmen ocağı mevkiinde bir kâğıt fabrikası kurulmasını istemiş ve bunun üzerine fabrikanın su ihtiyacını karşılamak amacıyla Akbaba köyünde Hanife Hanım'a ait değirmen ve suyu devlet tarafından satın alınmıştır. Daha sonraları bu kâğıt fabrikasının yanına bir debbağhane inşa edilmiştir. 1810 yılında Beykoz Deresi'nde debbağlık (dericilik) ile uğraşan ve debbağhanesi bulunan Hamza Efendi'nin debbağhanesi, dönemin padişahı II. Mahmut tarafından satın alınarak orduya devredilmiştir. Satın alınan debbağhanenin adı "Tabakhane-i Klevehane-i Amire" olarak değiştirilmiş ve Osmanlı ordusunun ihtiyaçlarını karşılamak için çizme, palaska, kütüklük ve koşum takımları üretmeye başlamıştır. Bu girişimlerin devamında 1816 yılında da fabrikanın adı "Beykoz Teçhizat-ı Askeriye Fabrikası" olarak dönüştürülmüştür [Küçükerman, 1993; Küçükerman, 2020].

1842 yılına gelindiğinde dönemin endüstrileşme hareketlerine bağlı olarak üretim teknolojileri yakından takip edilmiş ve fabrikaya bir buhar makinesi ve iki

buhar kazanı eklenmiş, bununla beraber iki taş değirmen ve yetmiş adet deri kuyusu da eklenerek hem fabrika alanı genişletilmiş hem de üretim arttırılmıştır. 1856 yılında askeri kundura, çizme, koşum takımı gibi ürünler Uluslararası Paris Fuarı'nda sergilenmiş, 1877 yılında Viyana Fuarı'nda fabrikanın ürünleri altın madalya ödülüne layık görülmüştür. Buradan sonuçla fabrikanın bu dönemde kaliteli bir üretim politikası benimsediği ve uluslararası alanda tanınırlığını arttırdığı söylenebilmektedir. 1912 yılına gelindiğinde Avrupa'dan dizel motorlar, yeni makineler ve buhar kazanı getirilmiş ve günlük üretim 1.000 çift kundura olarak arttırılmıştır. 1916 yılında ise günlük üretim 1.000 adet deri ve 2.000 çift kundura olarak yükseltilmesine rağmen savaş hali ve malzeme temin edilememesi üzerine üretim yavaşlamıştır. Savaş döneminin sona ermesi ve 1923 yılında Cumhuriyetin ilanı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte ülke kalkınma anlamında değişim ve dönüşüm içerisine girmiş, devlete bağlı tüm fabrikalar bu değişimden etkilenmiştir. Fabrika, 1923 yılında Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü'ne bağlanmış, 1925 yılında ise Sanayi ve Maadin Bankası'na devredilmiştir. Böylece sadece askeriye için üretim yapan bir fabrikanın ötesinde yeni Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için de ayakkabı üretimi yapılacak bir döneme girilmiştir. 1933 yılına gelindiğinde Sanayi ve Maadin Bankası lağvedilmiş ve Sümerbank kurulmuştur. Sümerbank; bu dönemde devletin sermayesi ile kurulması planlanan endüstri alanlarını inşa edip yönetim altına almak, ülke endüstrisinin gelişmesi için politikalar üretmek, endüstri kuruluşlarına kredi yardımı yapmak, hem kendi yönetimindeki hem de ülkedeki diğer fabrikalar için usta ve işçileri yetiştirmek, bu amaçla okullar açmak ve yurtdışında öğrenci okutmak gibi ilkeleri olan bir kurum olarak kurulmuştur. Sanayi ve Maadin Bankası'na bağlı olan fabrika, 1933 yılında 3469 sayılı kanunla "Sümerbank Deri ve Kundura Sanayii Müessesesi" adını alarak Sümerbank'a bağlanmıştır [Küçükerman, 2020]. Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nın Sümerbank'a devredilmesiyle birlikte fabrika alanı ekonomik, sosyal, kültürel ve mekânsal olarak birçok alanda değişime uğramıştır. Sümerbank'ın sağladığı imkanlar (staj-burs imkanları, sosyal- ekonomik yardımlar vb.) ve yaptığı yatırımlar sayesinde fabrika Türkiye'nin önde gelen kuruluşlarından biri haline gelmiştir.

Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası üretim yaptığı süre boyunca kentsel ölçekte başka endüstri alanları ile de ilişkiler ağı oluşturmuştur. Özellikle Erken Cumhuriyet Dönemi'nde deri üretimi için gerekli olan hayvan ihtiyacının karşılanması için Trakya bölgesinde çiftlikler kurulmuştur. Hayvanlar bu çiftliklerden İstanbul'a getirilerek

mezbahanelerde derileri yüzülmüş ve Kazlıçeşme Deri Sanayisi'nde deriler işlenerek Beykoz'a getirilmiştir. Deri ürünlerinin yanı sıra bu deri ürünlerine rengini veren palamut ve çam kabuğu gibi materyaller de Beykoz'a ulaştırılmıştır [Küçükerman, 1993]. Birden fazla mekânda yaşanan bu çok mekânlı endüstrileşme süreci, bir endüstri tesisinin farklı sektörlerle ilişkiler ağı kurarak dönemin endüstrileşme yapısı ve örgütlenmesi hakkında bilgi sunmakta ve Beykoz bu bağlamda büyük önem bir önem taşımaktadır.

Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası, üretim teknolojilerinin ve biçimlerinin değişmesi, üretim kapasitesinin artması gibi nedenler sonucunda süreç içinde kendini yenileyen ve değiştiren bir yapıya sahip olmuş, dönemin ihtiyaçlarına göre fabrikaya yeni yapılar eklenmiştir. Fabrikanın mekânsal olarak büyümesi belirli bir plana göre gerçekleşmemiştir. Bu bağlamda fabrika alanı, 19. ve 20. yüzyıl Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi mimari özelliklerini ve yapım tekniklerini taşıyan farklı nitelikte yapı skalasına, zengin bir mimari üslup çeşitliliğine sahiptir. Bu eklemeler yapıldığı sırada bazı yapılar belirlenen fonksiyon için yetersiz kaldığından dolayı yıkılmış, yıkılan yapılar kayıt altına alınmadığından yapı izlerini tespit etmek ve okumak da oldukça zorlaşmıştır. Endüstri arkeolojisi nesnesi sayılabilecek birçok makine, araç ve gereçler o zaman için hurda gözüyle bakıldığından bu yıkımlar sırasında sökülüp atılmış, bu yüzden günümüze fabrikaya ait çok az donanım ulaşmıştır. 19. yüzyıldan kalan yapılar ile ihtiyaçlar doğrultusunda yeni eklenen yapılar fabrika alanında plansız şekilde bir bütün haline gelmiş ve durum fabrika alanının mekânsal kurgusunun düzensiz bir biçimde gelişmesine neden olmuştur [Tolga, 2006; Uçar, 2013].

Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nın 1980'li yıllara ait yerleşim planı incelendiğinde fabrika alanının üretim, enerji ve depolama, sosyal altyapı, barınma ve idari tesis alanlarından oluştuğu kompleks bir yapıyı içinde barındırdığı görülmekle birlikte kendisine ait iki adet iskelesi de bulunmaktadır [Küçükerman, 2020][Şekil 5.6]. Ayrıca fabrikanın kuzey ve kuzeybatı kesimlerinde yeşil alanlar da mevcuttur.

Şekil 5.6: 1980'li yıllara ait Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'na ait yerleşim planı.

Üretim tesislerini derilerin işlendiği, muhafaza edildiği ve sonuç ürünlerin oluşturulduğu lastik işletmesi, deri işletmesi, suni deri işletmesi, boyahane-kromaj atölyeleri, marangozhane, el imalatı atölyesi, kalıp atölyesi, kundura işletmesi gibi yapılar oluştururken; enerji ve depolama tesislerini ise mamul ambarları, soğuk hava depoları, teknik hacimler, elektrik santrali ve kazan dairesi gibi yapılar oluşturmaktadır. Barınma alanlarını fabrikada müdür ve yüksek memurların yaşaması için inşa edilen lojmanlar oluştururken, sosyal altyapı alanlarını ise eğitim, sağlık, alışveriş, sosyal tesis alanlarını içine alan kreş, doktor, satış ofisi, yemekhane, misafirhane-lojman gibi yapılar oluşturmaktadır. İdari tesis alanları ise daha çok fabrika yönetim işlerinin gerçekleştirildiği müdüriyet, işçi temsilciliği gibi yapılardır [Şekil 5.7].

Şekil 5.7: Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası’nda yer alan yapılara ait görüntüler.

Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası, Beykoz’da büyük bir istidam ve ülke genelinde büyük bir ekonomik kalkınma yaratmıştır. 1950’li yıllarda fabrikanın yıllık üretim kapasitesi 1 milyon 860 bin çift ayakkabıya kadar yükselmiş, 1968 yılından itibaren fabrikada 178 memur ve 2317 işçi çalışır duruma gelmiştir. 1980’li yılların sonlarına doğru gelindiğinde ise fabrikanın üretim kapasitesi 2.5 milyonu bulmuştur. O dönemlerde kentlerde yer alan dükkanların vitrinlerinde bir marka haline gelen “Beykoz Kundurası” reklam afişleri, televizyonlarda ise farklı reklamlar yer almaktadır. Beykoz Kundura’sının tanınırlığı her geçen gün artmakta ve ürünlerin kalitesi insanlar tarafından kabul edilmekle birlikte çokça tercih edilmektedir [Küçükerman, 2020][Şekil 5.8].

Şekil 5.8: Beykoz Kundura reklam afişleri.

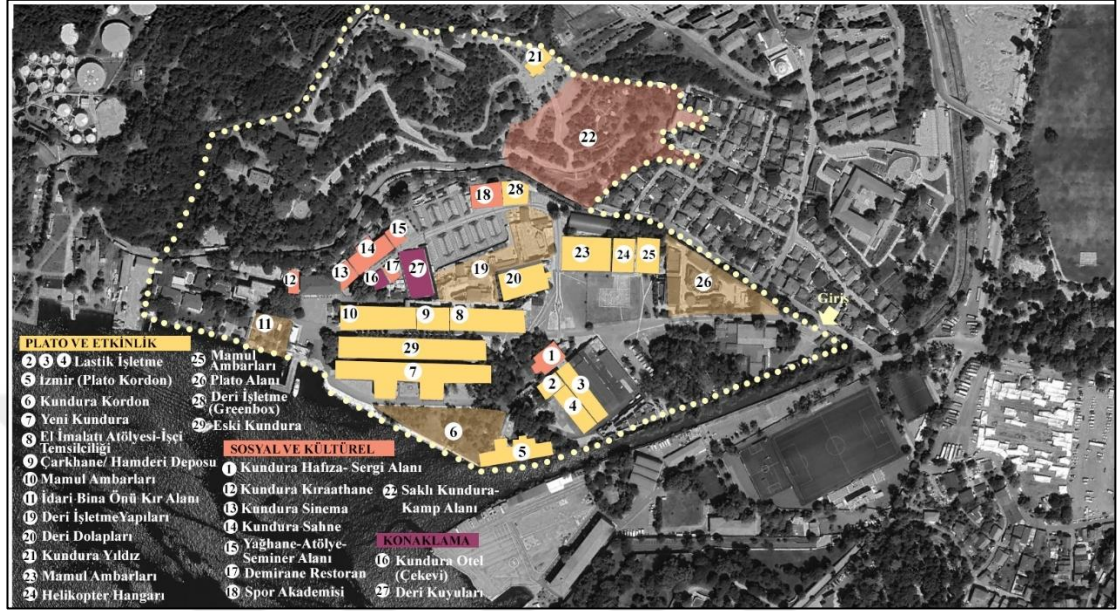
Bu dönemde üretim kapasitesinin artması sonucu oluşan işgücü ihtiyacı ile özellikle Anadolu'dan Beykoz'a doğru yoğun bir göç yaşanmış, hızlı nüfus artışıyla birlikte Beykoz'da gecekondulaşma olgusu her geçen gün artarak devam etmiş ve öne çıkan en önemli kentsel sorunlardan biri haline gelmiştir. Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası, Beykoz'un mekânsal ve ekonomik gelişiminde önemli bir unsur olmasının yanı sıra sosyal gelişimine de katkı sağlamış, sosyal hayatı yeniden inşa etmiştir. Sabahları çalışanlarının işe başlamaları için çalınan fabrika düdüğü, sosyal hayat ile üretim hayatının iç içe olduğunun en güzel örneklerindendir. Bunun yanı sıra fabrikadaki sendikalaşma süreçleri ve işçi hareketleri gündelik yaşam pratikleri içinde kendine yer edinmiştir. Bünyesinde barındırdığı lojmanları, yemekhanesi, yemekhanede düzenlenen sinema etkinlikleri, fabrika çalışanlarının çocukları için kurulan kreş, işçi çocuklarının staj imkanlarıyla eğitilerek fabrikaya kalifiye eleman olarak kazandırılması, Beykoz Çayırı'nda düzenlenen etkinlikler (düğünler, özel gün kutlamaları, konserler, spor turnuvaları vb.) fabrikanın bir üretim mekânı yanında sosyal hayatın da şekillendiği bir mekân halini almıştır. Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası zamanla sadece fabrika çalışanlarının değil, fabrika yakın çevresi ve hatta Beykoz'un sosyal yaşantısında önemli bir kentsel odak noktası haline gelmiştir.

1980’li yıllarda Türkiye, ekonomik ve toplumsal bir dönüşüm içine girmiş, liberal ekonomi anlayışının benimsenmesiyle birlikte özel sektörü destekleyen girişimler kamu işletmelerinin zarara uğramasına neden olmuştur. 1986 yılına gelindiğinde Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası zarar etmeye başlamış ve 1993 yılında dönemin Çevre Bakanlığı kararıyla çevreyi ve Boğaz’ı kirlettiği nedeniyle fabrikanın deri bölümünün kapatılmasına karar verilmiştir. 1999 yılında ise Bakanlar Kurulu’nun kararıyla fabrika kapatılarak üretim süreci sonlandırılmıştır. 2004 yılında özelleştirme kararının çıkmasıyla birlikte fabrika alanı özel bir şirket tarafından satın alınmış ve üzerinde bulunduğu parsel Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul III Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun 27.7.2004 tarihli ve 14823 sayılı kararı ile tescillenmiştir [Tolga, 2006; Uçar, 2013]. Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu fabrika alanında bulunan 25 adet yapıyı 2. Grup korunması gerekli kültür varlığı, 11 adet ağacı ise anıt ağaç olarak koruma altına almıştır. Bunun yanı sıra 2015 yılında “Yeni Kundura” ve “Kreş” yapıları da 2. Grup korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir [Küçükerman, 2020].

Fabrikayı satın alan kurum, alanın adını bir marka olacak şekilde “Beykoz Kundura” olarak tescillemiş, alandaki yapı ve alanların özgün hallerinin korunmasına özen göstererek restorasyon çalışmalarını yürütmüş ve yeniden işlevlendirme çalışmaları ile alan bugünkü kimliğine ulaşmıştır. Medya sektörünün gelişimi ve özel televizyon kanallarının arttığı 2000’li yıllarla birlikte, film-dizi sektörüne olan talep yeni mekân arayışlarını gündeme getirmiştir. Çekim alanlarının birbirlerine olan konum ve mesafeleri çekim maliyetleri düşünüldüğünde sahnelerin aynı mekânda çekilebileceği çekim platosu ihtiyacını gündeme getirmiştir. Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası, sahip olduğu endüstriyel mimari ve farklı iç mekân seçenekleriyle dikkat çekmiş ve 2004 yılından itibaren sinema ve televizyon sektörünün çekim platosu olarak en çok tercih edilen alanlardan olmuştur [Yalçın ve Ediz, 2023].

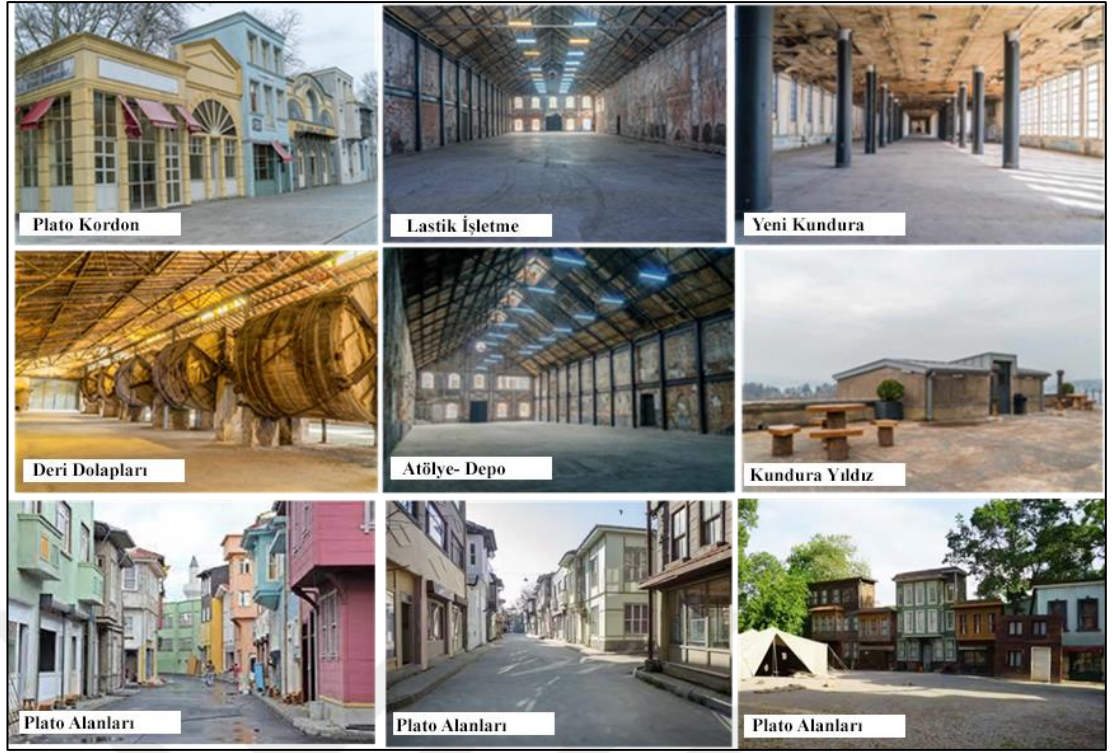
Alanın plato olarak kullanılmaya başlanması, alandaki diğer yapı ve alanlarının yeniden işlevlendirilmesine ve kente kazandırılmasına olanak sağlamıştır. Bir zamanlar kentin en önemli endüstri üretim mekanlarından olan Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası, yeniden işlevlendirme çalışmalarıyla kültür-sanat odaklı pratiklerinin üretildiği bir mekâna dönüşmüştür. Fabrika alanı mevcut durumda, plato ve etkinlik, sosyal ve kültürel ve konaklama başlıkları altında yeniden işlevlendirilen yapı ve alanlardan oluşmaktadır. Fabrika alanının geneline bakıldığında plato ve etkinlikler için kullanılan yapı ve alanların çoğunlukta olduğu, bu bağlamda baskın

olan yeni işlevin açık ve kapalı çekim alanlarından oluşan bir plato olduğu görülmektedir. Alanda öne çıkan diğer alanlar ise sosyal ve kültür eksenli faaliyetlerin gerçekleştiği alanlardır [Şekil 5.9].

Şekil 5.9: Yeniden işlevlendirilen Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası yapı ve alanları.

Plato ve Etkinlik Alanları: Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası 2005 yılından itibaren Türkiye'nin önemli dizi ve film platolarından birine dönüştürülmüştür. Bu alanlar Şekil 5.9'da sarı renkli alanlar olarak görülmektedir. Öyle Bir Geçer Zaman Ki, Hatırla Sevgili, Poyraz Karayel, Karadayı, Arka Sokaklar, İstanbullu Gelin, Vatanım Sensin, Devrim Arabaları, Beyza'nın Kadınları gibi diziler ve filmler burada çekilmiştir. Film ve dizi çekimleri dışında müzik, reklam ve fotoğraf çekimleri için de kullanılan alanda ayrıca ulusal ve uluslararası ölçekte birçok etkinlik, lansman ve kutlamalar da yapılmaktadır. Çekim alanları olarak lastik işletme yapıları, deri işletme yapıları, Plato Kordon, Yeni Kundura Binası, Eski Kundura Binası, deri dolapları, Kundura Yıldız, helikopter hangarı, mamul ambarları, depolar ve atölyeler kullanılmaktadır [Web 26][Şekil 5.10].

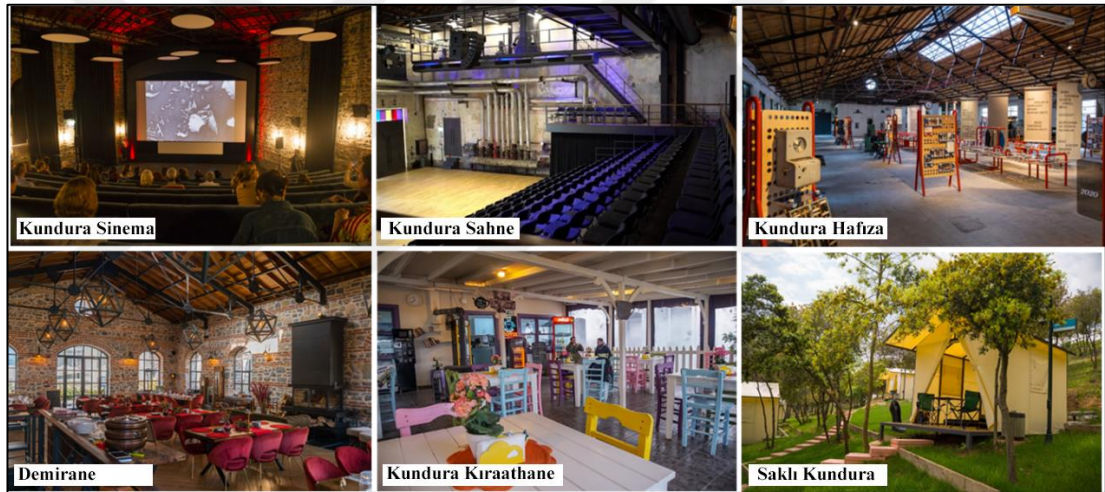

Şekil 5.10: Beykoz Kundura’da yer alan plato ve etkinlik alanları.

Sosyal ve Kültürel Alanlar: Beykoz Kundura’da sosyal ve kültürel etkinlikler için kullanılan yapılar, Şekil 5.9’da pembe renkli yapılar olarak okunabilmektedir. Kazan dairesindeki bölümlerin restore edilmesiyle Kundura Sinema ve Kundura Sahne alana kazandırılmıştır. Kundura Sahne; tiyatro, dans ve performans sanatlarına dair disiplinlerarası sanat performanslarının sunulduğu, ulusal ve uluslararası sanatçılara sanatlarını üretme ve sergileme imkânı veren bir mekân olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Yeniden işlevlendirilen yapılardan olan Kundura Sinema ise, Dünya ve Türk sinemasından klasik filmlerin gösterildiği bir repertuar sineması olmanın yanında günümüz filmlerinin de gösterildiği alanın önemli kullanıcı çeken mekânlarından. Ayrıca Kundura Sinema ve Kundura Sahne ortaklığıyla her yaz fabrika alanının Boğaz’a olan kıyısında “Bir Yaz Gecesi Festivali” adlı sinema etkinliği düzenlenerek ziyaretçilere zengin bir film seçkisi sunulmaktadır. Alanda öne çıkan sosyal ve kültürel alanlardan bir diğeri ise, Kundura Hafıza’dır. Kundura Hafıza, fabrikanın marangozhanesinin bir sergi alanı olarak yeniden işlevlendirilmesi ile oluşturulmuştur. Kundura Hafıza’da fabrikaya ve fabrika yaşantısına dair belgelerin, bilgilerin, fotoğrafların, fabrikada kullanılan makinelerin, üretilen deri ürünlerin sergilendiği “Kundura’nın Hafızası: Bir Fabrikaya Sığın Dünya” sergisi düzenlenmektedir. Sergi alanı sayesinde ziyaretçiler fabrika alanına ilişkin tarihi izleri

sürebilmekte ve döneme dair teknolojik, ekonomik, sosyal, toplumsal ve kültürel birçok bilgiye ulaşabilmektedir [Web 26].

Beykoz Kundura’da ziyaretçilere sosyalleşme alternatifi sağlayacak diğer alanlar ise, fabrikanın üretim yaptığı dönemde revir olarak kullanılan günümüzde ise yeme-içme alanı olarak yeniden işlevlendirilen Kundura Kiraathane ve demir-dövme atölyesinden restoran olarak işlevlendirilip alana kazandırılan Kundura Demirane Restoran’dır. Eski yağhane binası seminer- atölye alanı olarak yeniden işlevlendirilirken alanın kuzeyinde yer alan deri işletme yapısı da spor akademisi olarak kullanılmaktadır. Alanın kuzeyindeki ormanlık alanda yer alan Saklı Kundura, bünyesinde barındırdığı çocuk parkı, kamp alanı, bostan ve trekking imkanlarıyla birlikte açık hava etkinliklerinin de düzenlenebildiği bir mekân olarak yeniden Beykoz Kundura’ya kazandırılmıştır [Web 26][Şekil 5.11].

Şekil 5.11: Beykoz Kundura’da yer alan sosyal ve kültürel alanlar.

Konaklama Alanları: Beykoz Kundura’da konaklama için kullanılan yapılar, Şekil 5.9’da mor renkli yapılar olarak görülmektedir. Fabrikanın üretim yaptığı dönemde Çek mühendisler tarafından inşa edilen ve mühendislerin çalışma alanı olarak kullanılan daha sonrasında fabrika müdürleri tarafından ofis alanı olarak kullanılan özgün mimarisiyle diğer yapılardan ayrılan Çek Evi, restore edilip butik otel olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Fabrika alanında konaklama alanı olarak yeniden işlevlendirilen bir diğer yapılar ise deri kuyularıdır. Söz konusu bu konaklama alanları, kamuya açık olmamakla birlikte sadece alanda çekim yapan film ve dizi çalışanları tarafından kullanılmaktadır [Web 26][Şekil 5.12].

Şekil 5.12: Beykoz Kundura’da yer alan konaklama alanları.

5.3. Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası’nın Geliştirilen Çerçeve Kapsamında Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu bölümünde endüstri miras alanlarının yeniden işlevlendirilmesi çalışmalarında kentsel ilişkilerin değerlendirilmesine yönelik geliştirilen çerçeve kapsamında Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası’nın özgün ve yeniden işlevlendirilmiş durumları değerlendirilecektir. Özgün durumu olarak nitelendirilen dönem, Cumhuriyet Dönemi ile başlayıp özelleştirmeye birlikte üretimin sonlandırılmasına kadar olan döneme ait verileri kapsamaktadır. Yeniden işlevlendirilmiş durumu olarak nitelendirilen dönem ise, 2004 yılında özelleştirildikten sonra plato alanı olarak kullanılmasıyla başlayıp günümüze kadar olan dönemi ifade etmektedir.

Bu değerlendirmede öncelikle uzmanlar tarafından boyut ve göstergeler puanlanacaktır. Puanlamada ölçek olarak 0-30 puan arası düşük, 31-70 arası orta, 71-100 puan arası yüksek kabul edilmiştir. Uzmanlar her bir boyut ve göstergelyi, belirtilen puan ölçek aralıklarından kendi değer yargılarına uygun olacak şekilde 100 üzerinden bir değer verecektir. Elde edilen bu puanların aritmetik ortalaması alınarak tek bir puan elde edilecek, 4. bölümde AHP yöntemi ile bulunan boyut ve göstergelerin ağırlık değerleri ile çarpılarak ağırlıklı puan değerleri bulunacaktır.

Çalışma kapsamında Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası’nın özgün ve yeniden işlevlendirilmiş durumlarını bilen ve/veya deneyimleyen 9 uzman, boyut ve

göstergeleri puanlamıştır. Elde edilen ağırlıklı puan değerleriyle fabrikanın özgün ve yeniden işlevlendirilmiş durumları karşılaştırılarak güçlü ve zayıf yönler ortaya konmuş, değerlendirmeler yapılmıştır [Tablo 5.1, Tablo 5.2, Tablo 5.3, Tablo 5.4, Tablo 5.5, Tablo 5.6].

Tablo 5.1: Boyutların uzmanların değerlendirmesi sonucunda elde edilen ortalama ve ağırlıklı puan değerleri.

BOYUTLAR	ÖZGÜN HALİ			YENİDEN İŞLEVLENDİRME SONRASI		
	Puan ortalaması	Ağırlık değeri	Ağırlıklı Puan	Puan ortalaması	Ağırlık değeri	Ağırlık değeri
Tarihi Değer	94.444	0.511	48.261	77.778	0.511	39.744
Sosyo-kültürel Değer	90.556	0.248	22.458	71.111	0.248	17.636
Ekonomik Değer	94.444	0.122	11.522	71.667	0.122	8.743
Mekansal Değer	89.444	0.120	10.733	76.111	0.120	9.133

Tablo 5.2: Tarihi değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucunda elde edilen ortalama ve ağırlıklı puan değerleri.

TARİHİ DEĞER GÖSTERGELERİ	ÖZGÜN HALİ			YENİDEN İŞLEVLENDİRME SONRASI		
	Puan ortalaması	Ağırlık değeri	Ağırlıklı Puan	Puan ortalaması	Ağırlık değeri	Ağırlık değeri
Kentin ekonomik gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi	97.222	0.268	26.056	84.444	0.268	22.631
Kentin sosyal gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi	95.556	0.344	32.871	71.111	0.344	24.462
Kentin teknolojik gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi	96.111	0.204	19.607	68.889	0.204	14.053
Bulunduğu dönemin öncü ve yeniliği temsil eden sembolik yapılarından biri olması	95.556	0.183	17.487	83.333	0.183	15.250

Tablo 5.3: Sosyokültürel değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucunda elde edilen ortalama ve ağırlıklı puan değerleri.

SOSYO-KÜLTÜREL DEĞER GÖSTERGELERİ	ÖZGÜN HALİ			YENİDEN İŞLEVLENDİRME SONRASI		
	Puan ortalaması	Ağırlık değeri	Ağırlıklı Puan	Puan ortalaması	Ağırlık değeri	Ağırlık değeri
Bulunduğu dönemin gündelik yaşam biçimi hakkında bilgi verme	95.556	0.252	24.080	65.000	0.252	16.380
Kentin sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlayacak faaliyetlere yer vermesi	92.222	0.234	21.580	78.889	0.234	18.460

Tablo 5.3: Devam.

Kent kimliğine ve belleğine katkı sağlaması	93.889	0.255	23.942	76.111	0.255	19.408
Kullanımında kamu yararı gözetilmesi	93.333	0.167	15.587	56.111	0.167	9.371
Aktif kullanıcı yoğunluğuna sahip olması	95.000	0.092	8.740	79.444	0.092	7.309

Tablo 5.4: Ekonomik değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucunda elde edilen ortalama ve ağırlıklı puan değerleri.

EKONOMİK DEĞER GÖSTERGELERİ	ÖZGÜN HALİ			YENİDEN İŞLEVLENDİRME SONRASI		
	Puan ortalaması	Ağırlık değeri	Ağırlıklı Puan	Puan ortalaması	Ağırlık değeri	Ağırlıklı değeri
Uluslararası alanda ekonomik ilişkileri geliştirici faaliyetlere yer vermesi	91.111	0.322	29.338	58.750	0.322	18.918
Ulusal alanda kentin ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi	94.444	0.260	24.556	55.556	0.260	14.444
Kentsel alanda ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi	96.111	0.233	22.394	60.000	0.233	13.980
Farklı iş kollarına istihdam yaratabilmesi	89.444	0.186	16.637	78.889	0.186	14.673

Tablo 5.5: Kentsel ölçekte mekânsal değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucunda elde edilen ortalama ve ağırlıklı puan değerleri.

MEKANSAL DEĞER GÖSTERGELERİ (Kentsel ölçekte)	ÖZGÜN HALİ			YENİDEN İŞLEVLENDİRME SONRASI		
	Puan ortalaması	Ağırlık değeri	Ağırlıklı Puan	Puan ortalaması	Ağırlık değeri	Ağırlıklı değeri
Alanın ulaşım sistemlerine entegre olması	82.222	0.236	19.404	80.556	0.236	19.011
Kıyı ile güçlü bir ilişkisi olması	91.667	0.173	15.858	83.333	0.173	14.417
Yakın çevresinde değişimi/dönüşümü tetikleyici unsur olması	92.778	0.268	24.864	67.778	0.268	18.164
Yakın çevresindeki kentsel fonksiyonlarla (yeşil alan, ticaret vs.) güçlü bir ilişkisinin olması	83.889	0.185	15.519	65.000	0.185	12.025
Kentsel odak noktası olması	83.333	0.139	11.583	75.000	0.139	10.425

Tablo 5.6: Yapısal ölçekte mekânsal değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucunda elde edilen ortalama ve ağırlıklı puan değerleri.

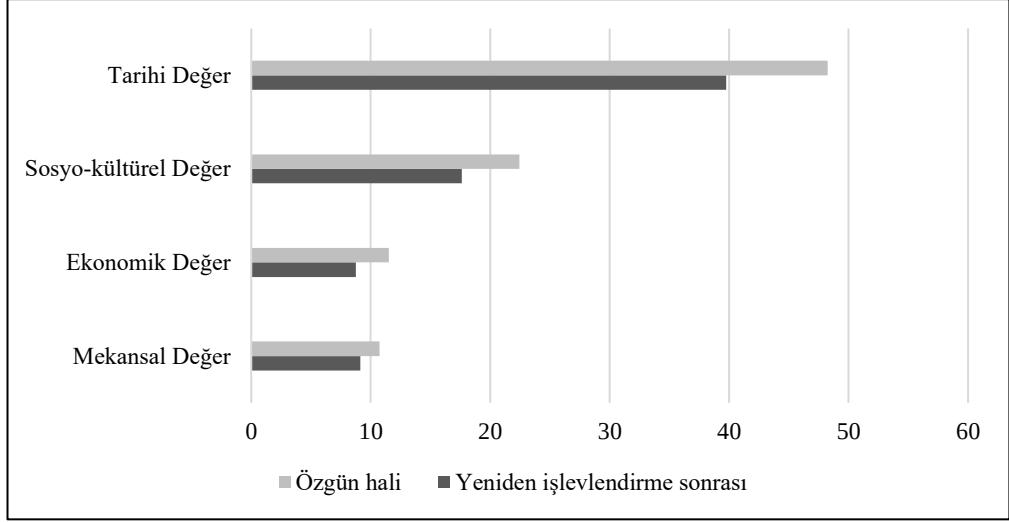
MEKANSAL DEĞER GÖSTERGELERİ (Yapısal ölçekte)	ÖZGÜN HALİ			YENİDEN İŞLEVLENDİRME SONRASI		
	Puan ortalaması	Ağırlık değeri	Ağırlıklı Puan	Puan ortalaması	Ağırlık değeri	Ağırlıklı değeri
Mimari/ estetik değerinin güçlü olması	91.333	0.317	28.953	91.111	0.317	28.882
Teknik/ bilimsel değerinin güçlü olması	95.222	0.237	22.568	82.222	0.237	19.487
Özgünlük değerinin yüksek olması	95.778	0.317	30.362	87.778	0.317	27.826
İşlevsellik değerinin yüksek olması	92.444	0.128	11.833	85.000	0.128	10.880

Boyutların puanlandırılması

Uzmanların yaptıkları değerlendirmeler neticesinde tüm boyutların özgün duruma kıyasla işlevlendirme sonrası aldıkları puanlarda azalış görülmektedir. Boyutlar arasında en fazla değişim ekonomik değer boyutunda olmuş, bunu sosyo-kültürel değer boyutu, tarihi değer boyutu ve son olarak mekânsal değer boyutu takip etmiştir. Yeniden işlevlendirme sonrasında Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nın ekonomik ve sosyo-kültürel değer boyutları, tarihi değer ve mekânsal değer boyutlarına kıyasla daha fazla azalmış, özgün durumunda bu değerler çok daha yüksek çıkmıştır [Tablo 5.7][Şekil 5.13].

Tablo 5.7: Boyutların uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucu belirlenen ağırlıklı puanları ve değişim yüzdeleri.

BOYUTLAR	ÖZGÜN HALİ	YENİDEN İŞLEVLENDİRME SONRASI	DEĞİŞİM YÜZDESİ
Tarihi Değer	48.261	39.744	↓ -17.65%
Sosyo-kültürel Değer	22.458	17.636	↓ -21.47%
Ekonomik Değer	11.522	8.743	↓ -24.12%
Mekansal Değer	10.733	9.133	↓ -14.91%

Şekil 5.13: Boyutların uzmanların değerlendirmesi sonucu belirlenen ağırlıklı puanları grafiği.

Bu sonuçtan, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nın özgün halinde sahip olduğu tarihi ve mekânsal değer potansiyelinin tam olarak iyi analiz edilmediği, yeni işlevinde ekonomik ve sosyokültürel değerleri geliştirecek nitelikli çalışmaların geliştirilmediği ve buna uygun müdahale kararlarının alınmadığı çıkarılmıştır.

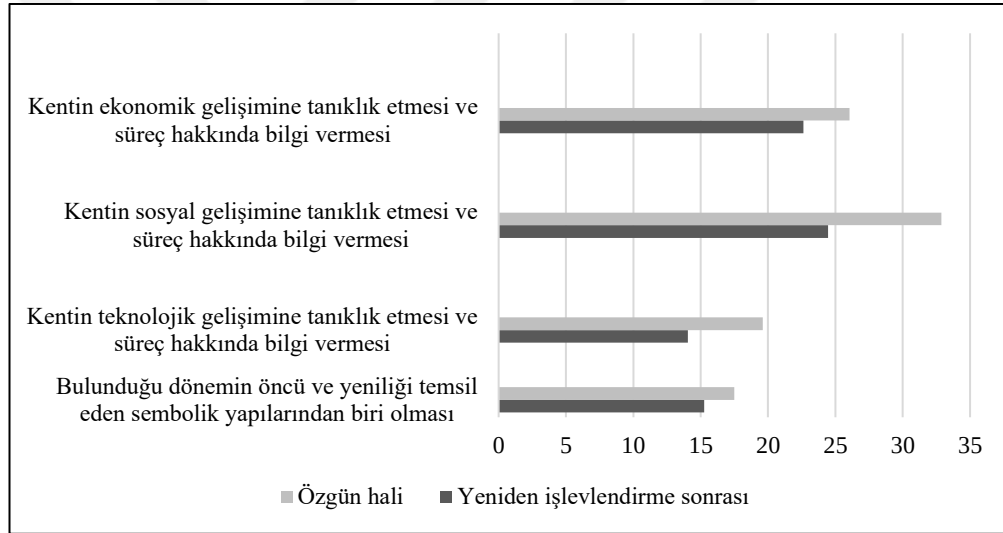
Özellikle sosyokültürel ve ekonomik değerler daha çok yapılar işlev kazandıktan sonra gelişeceğinden bu boyutlar altında yer alan göstergelere yönelik daha ayrıntılı ve kapsamlı çalışmalar yürütülmeli, iyi bir durum değerlendirilmesi yapılmalı ve kentle kurduğu ilişkileri geliştirici faaliyetlere yer verilmelidir. Alanın özgün durumunda en yüksek değerlendirme puanı tarihi değer olurken, yeniden işlevlendirildikten sonra da bu durum korunmuş fakat ağırlıklı puanında azalma görülmüştür. Aynı durum sosyokültürel, ekonomik ve mekânsal değerler için de geçerlidir. Bu azalmaların nedenleri araştırılmalı ve mekânın potansiyellerini ön plana çıkartacak hedefler geliştirilmelidir.

Tarihi değer göstergelerinin puanlandırılması

Uzmanların yaptıkları değerlendirmeler neticesinde tüm tarihi değer göstergelerinin özgün duruma kıyasla işlevlendirme sonrası aldıkları puanlarda azalış görülmektedir. En fazla azalış “kentin teknolojik gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi” göstergesinde görülmektedir. Bunu “kentin sosyal gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi” göstergesi takip etmiştir. Bu göstergeler tarihi değer göstergeleri içinde üzerinde daha fazla düşünülmesi ve geliştirilmesi gereken göstergelerdendir [Tablo 5.8][Şekil 5.14].

Tablo 5.8: Tarihi değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucu belirlenen ağırlıklı puanları ve değişim yüzdeleri.

TARİHİ DEğER GÖSTERGELERİ	ÖZGÜN HALİ	YENİDEN İŞLEVLENDİRME SONRASI	DEğİŞİM YÜZDESİ
Kentin ekonomik gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi	26.056	22.631	↓ -13.14%
Kentin sosyal gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi	32.871	24.462	↓ -25.58%
Kentin teknolojik gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi	19.607	14.053	↓ -28.33%
Bulunduğu dönemin öncü ve yeniliği temsil eden sembolik yapılarından biri olması	17.487	15.250	↓ -12.79%

Şekil 5.14: Tarihi değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirmesi sonucu belirlenen ağırlıklı puanları grafiği.

Kentin ekonomik gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi: Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası, üretim yaptığı zamandan bu yana birçok döneme tanıklık ettiği için bu dönemlerin ekonomik yapısı ve endüstrileşme süreçleri hakkında önemli bilgiler vermektedir. Özellikle Cumhuriyet döneminde kalkınma amaçlı yapılan endüstrileşme girişimleri, fabrika alanının ekonomik anlamda daha çok ön plana çıkmasını sağlamıştır. Özellikle deri ve ayakkabı endüstrisinin önemli atılım gösteren alanlarından biri olmuş, kentin ve ülkenin ekonomik gelişimine katkı sağlamıştır. Alanın özgün durumunda sahip olduğu niteliklere dair bilgilere alan içinde sadece

Kundura Hafıza sergi alanında erişilebilmektedir. Günümüzde ise Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası, yaratıcı endüstriyi destekleyici (film-dizi-reklam çekimleri, sinema, performans sanatları, çeşitli sergiler, sanat-kültür etkinlikleri vb.) alanlara yer vermekte, dönüşümünü bu ekseninde göstermeye devam etmekte fakat özgün durumuna kıyasla ekonomik gelişme süreci daha yavaş ilerlemektedir.

Kentin sosyal gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi: Alanın özgün ve yeniden işlevlendirilmiş durumunda en çok puan alan göstergedir. Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası deri ve ayakkabı üretiminin yanı sıra, zamanla kendi içinde sosyal yaşamın ve sosyal ilişkilerin geliştiği bir mekân haline gelmiştir. Çalışanların özellikle işçilerin yaşantısı, dönemin işçi hareketleri, sendikalaşma süreçleri vb. unsurlarla birlikte fabrika alanında düzenlenen etkinlikler, arkadaşlık ilişkileri ve kişilerin birbirleriyle yaptığı paylaşımlar ile dönemin sosyal yaşantısı hakkında geniş bir bilgi yelpazesi sunmaktadır. Beykoz'un bir işçi semti olarak anılmasında ve bu yönde bir gelişme göstermesinde, birbirine bağlı olarak yaşama halinin en güzel örneklerini yansıtması bakımından önemli bir sürece tanıklık etmiştir. Özellikle Sümerbank'ın fabrikayı devralmasıyla birlikte sosyal hayat ve sosyal ilişkiler daha çok gelişme göstermiş, bunun yansımaları fabrika alanında ve çalışanların hayatında önemli bir yer etmiştir. Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası yeniden işlevlendirildikten sonra, sosyal yaşantıya dair bilgilere sadece Kundura Hafıza alanındaki sergide erişilebilmektedir. Bunun dışında alan içinde fabrikanın özgün halindeki sosyal yaşama dair bilgilendirici, tanıtıcı unsurlar yeterli değildir. Ayrıca alanın yeni işlevi daha çok plato odaklı olduğundan günümüz döneminin sosyal yaşantısı çoğunlukla burada çalışan kişiler ile sınırlı kalmakta, bu durum alanın çevresi ve kentle kurduğu sosyal ilişkileri de zayıflatmaktadır.

Kentin teknolojik gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi: En fazla puan değişiminin olduğu göstergedir. Dericilikte ilk enjeksiyon makinesinin kullanılması, hızlı debagat teknikleri kullanılarak ilk suni derinin üretimi, solisyon ve tutkal üretimine yönelik yapılan çalışmalar ile birlikte ilk spor ayakkabının üretimi de burada gerçekleşmiştir. İçinde barındırdığı ilklerle beraber Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası, özgün durumunda döneminin üretim teknolojilerini yansıtan birçok üretim tekniğini ve bu üretimi sağlayan makineleri, araç-gereçleri, iç donanımları gibi unsurları içinde barındırmıştır. Fabrika alanı daha çok plato ve kültür-sanat odaklı yeni

bir işleve sahip olduğundan mekânda bu değerlerin okunabilirliğinin yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Sadece alan içerisinde yer alan Kundura Hafıza’da fabrika alanının özgün durumuna ilişkin makineler, iç donanımlar, üretilen ayakkabılar ve diğer deri ürünler sergilenmektedir. Alanın geri kalanında üretim kapsamında hangi yapıların ne amaçla kullanıldığı ne tür teknikler ve makinelerle üretim yapıldığı ya da alandaki endüstriyel peyzaj öğeleri hakkında bilgilendirici okumalar yapılamamaktadır.

Bulunduğu dönemin öncü ve yeniliği temsil eden sembolik yapılarından biri olması:

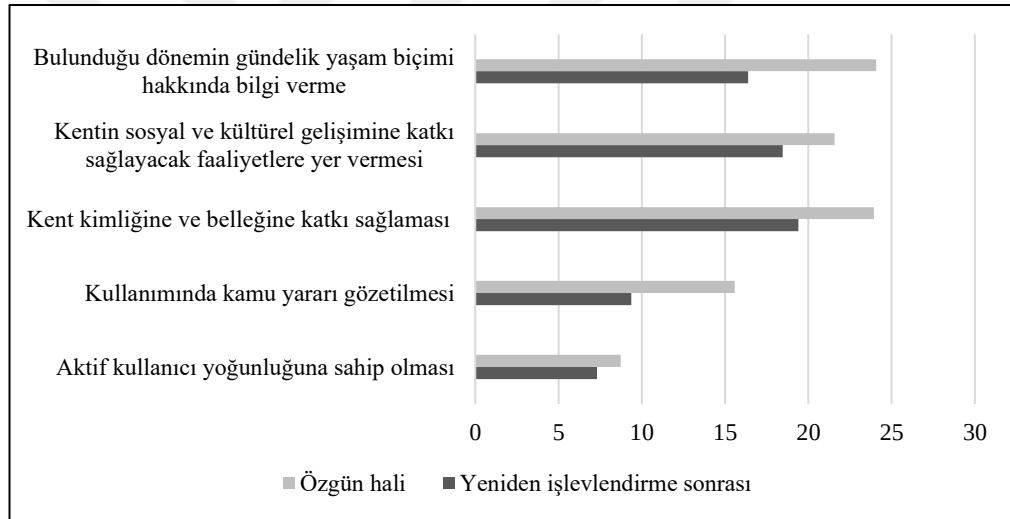
Beykoz Kundura ve Deri Fabrikası, Cumhuriyet Dönemi’nin önemli kalkınma hamlelerinden biri olmasının yanı sıra Türkiye’de dericilik sektörünün ve dericilik sektöründe geliştirilen tekniklerin kendinden sonraki örneklerine öncülük etmiştir. Dericilik endüstrisine getirdiği inovatif yaklaşımlarla özellikle bu dönemin ve endüstri kolunun sembolik yapılarından biri haline gelmiş, diğer endüstri yapılarından farklılaşmıştır. Günümüzde ise İstanbul’da plato alanı olarak kullanılan ilk endüstri alanlarından biri olması nedeniyle özellikle bu alanda daha çok ön plana çıkmakta ve bilinmektedir. Puanlamadan da anlaşılacağı üzere, bu gösterge yeniden işlevlendirme sonrası en az puan alan gösterge olduğundan atanan işlevin doğruluğunun da sorgulanmasını beraberinde getirmektedir.

Sosyo-kültürel değer göstergelerinin puanlandırılması

Uzmanların değerlendirmeleri neticesinde tüm sosyo-kültürel değer göstergelerinin özgün duruma kıyasla işlevlendirme sonrası aldıkları puanlarda azalış görülmektedir. En fazla azalış, “kullanımında kamu yararı gözetilmesi” göstergesinde görülmektedir. Bunu “bulunduğu dönemin gündelik yaşam biçimi hakkında bilgi verme” ve “kent kimliğine ve belleğine katkı sağlaması” göstergeleri takip etmektedir. Bu göstergeler diğerlerine oranla daha çok üzerinde durulması ve geliştirilmesi gereken göstergelerdir [Tablo 5.9][Şekil 5.15].

Tablo 5.9: Sosyo-kültürel değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucu belirlenen ağırlıklı puanları ve değişim yüzdeleri.

SOSYO-KÜLTÜREL DEĞER GÖSTERGELERİ	ÖZGÜN HALİ	YENİDEN İŞLEVLENDİRME SONRASI	DEĞİŞİM YÜZDESİ
Bulunduğu dönemin gündelik yaşam biçimi hakkında bilgi verme	24.080	16.380	↓ -31.98%
Kentin sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlayacak faaliyetlere yer vermesi	21.580	18.460	↓ -14.46%
Kent kimliğine ve belleğine katkı sağlaması	23.942	19.408	↓ -18.94%
Kullanımında kamu yararı gözetilmesi	15.587	9.371	↓ -39.88%
Aktif kullanıcı yoğunluğuna sahip olması	8.740	7.309	↓ -16.37%

Şekil 5.15: Sosyo-kültürel değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucu belirlenen ağırlıklı puanları grafiği.

Bulunduğu dönemin gündelik yaşam biçimi hakkında bilgi verme: Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası üretim yaptığı süre boyunca hem kendi içinde hem de fabrika alanının yakın çevresinde döneminin gündelik yaşam pratiklerinin gelişmesine, geleneksel yapısının, yaşam kültürünün, inançlarının, değerlerinin, insan ilişkilerinin oluşmasına öncülük etmiştir. Vardiya sistemine göre yaşam düzenin oluşması, fabrika komün yaşantısına paralel olarak Deri-İş Sendikası'nın kurulması, işçilerin yapmış oldukları grevler, sendikanın kendi içindeki çalışmaları ve yardımlaşmaları, Deri-İş ve Sümerbank'ın toplu iş sözleşmesi yapması, "Sümerbanklı olmak bir ayrıcalıktır"

anlayışının gelişmesi, Sümerbank'ın çalışanlara yapmış olduğu erzak ve maddi yardımlar, Beykoz Kundura İşçi Evleri Kooperatifi kurulması ve fabrika çalışanlarının bu kooperatif sayesinde ev sahibi olması, fabrikadaki memur ve üst düzey yöneticiler için lojmanların yapılması ve lojman yaşantısı dönemin gündelik yaşam pratiklerini yansıtan önemli ve değerli bilgilerdendir. Bunun yanı sıra fabrika çalışanlarının hep birlikte toplanıp dağıldığı önemli bir zaman dilimini birlikte geçirdiği yemekhane alanı, şehir dışından gelenlerin ya da evi uzakta olanların kalması için kurulan Bekarlar Koğuşu, çalışanların çocukları için kreş alanının yapılması ve çocukların fabrika içindeki yaşantısı, komşuluk ilişkileri, usta-çırak ilişkileri, dayanışma, fabrika içinde yapılan evlilikler önemli diğer bilgilerdendir. Bu gündelik yaşantı, fabrika alanı dışında yakın çevresini hatta Beykoz'u da etkileyen bir yaşantı şekline dönüşmüştür. Bu dönemde fabrika yaşantısı, sadece fabrika çalışanlarını değil çalışanlarla birlikte ailelerini de kapsadığından daha kalıcı pratiklerin gelişmesine olanak sağlamıştır [Şekil 5.16].

Şekil 5.16: Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası özgün halinde gündelik yaşamdan görüntüler.

Yeniden işlevlendirilen Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası günümüzde daha çok yaratıcı endüstrilere ev sahipliği yaptığından dolayı mekânın kullanımı da daha çok

burada çalışanlar tarafından yapılmaktadır. Bu nedenle daha geçici gündelik ilişkilerin geliştirildiği bir zaman dilimi söz konusudur. Çalışanlar için yeme içme, konaklama, ofis alanları imkanları sunulmakla birlikte gündelik yaşam pratikleri çoğunlukla bu alanlar ve çalışma alanları arasında gelişme göstermektedir. Bunlar dışında dışarıdan gelen ziyaretçiler, alanı daha çok kültür sanat mekanları için kullanmaktadır. Bu nedenle gündelik yaşam biçimleri belirli zaman diliminde belirli kişiler tarafından alan üzerinden kurulan geçici ilişkiler üzerinden ilerlemektedir.

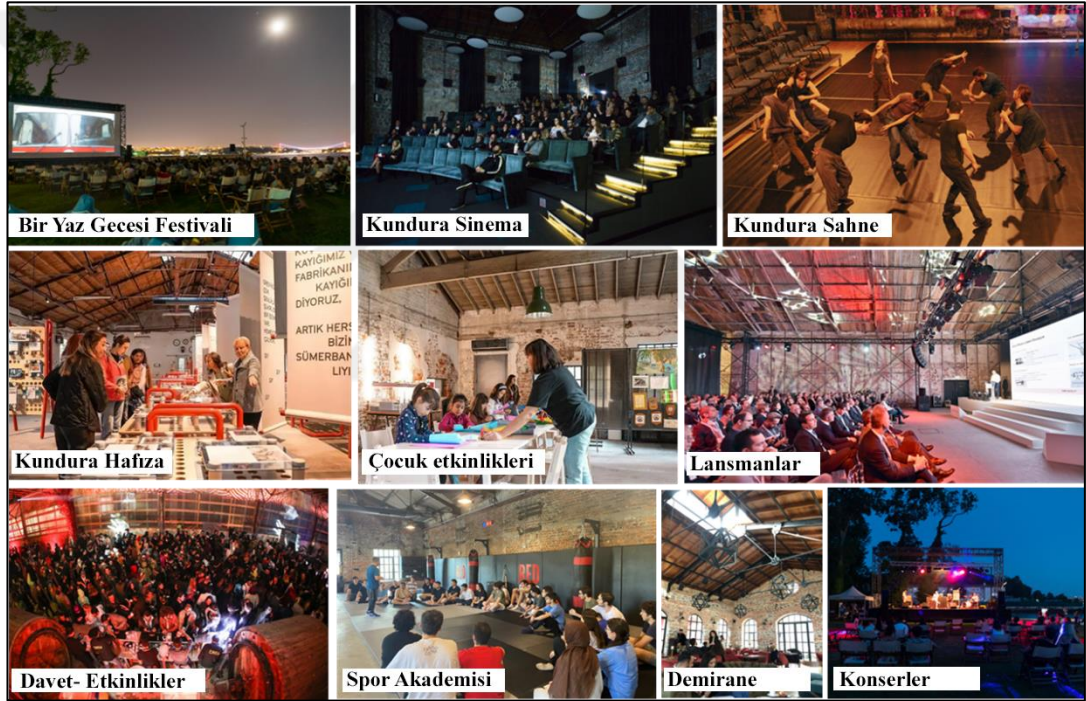
Kentin sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlayacak faaliyetlere yer vermesi: Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası üretim yaptığı özgün durumu boyunca kentin sosyal ve kültürel gelişimine önemli katkı sağlamıştır. Bunlardan en önemlisi yemekhane alanının kapalı sinema alanı olarak kullanılmasıdır. Bu girişim zamanla o kadar özümsemiştir ki sadece fabrika çalışanları değil, fabrika çalışanlarının aileleri ve Beykoz mahalleleri sakinleri tarafından da kullanılmaya başlanmıştır. Yemekhane, oluşan bu yoğun ilgiye yetemeyince fabrika alanında açık hava sineması kurulmuştur. Fabrika içinde sosyalleşme adına yapılan spor turnuvaları, kürek, futbol, voleybol takımlarının kurulması, Beykozsporla geliştirilen ilişkiler, fabrikaya yakın uzaklıkta bulunan Beykoz Çayırı'nda yapılan toplu sünnet düğünleri, verilen konserler, özel günlerin (yılbaşı, Dünya Çocuk Günü, 23 Nisan, 19 Mayıs vb.) kutlanması önemli diğer faaliyetlerdendir. Bunun yanı sıra fabrikanın teknik birimlerinde çalışan üst düzey memur ve mühendislerin eğitim ve sektör araştırmalarını takip etmek adına yurtdışındaki (Almanya, İngiltere, İsviçre, Japonya) fuar, fabrika, üniversitelere gönderilmesi ve eğitimler alması, Sümerbank'ın dericilik sektöründeki gelişmeleri takip edebilmek adına başarılı öğrencilere yurt dışında eğitim bursları vermesi, dericilik meslek yüksekokullarından, dericilik enstitüleri olan üniversitelerden, endüstri ve meslek lisesinden olan öğrencilere dericilik ve ayakkabıcılık branşında mesleki eğitimler verilmesi, staj imkanları, işsizliği önlemek ve kalifiye eleman yetiştirmek adına meslek kurslarının oluşturulması diğer kültürel faaliyetler arasındadır [Şekil 5.17].

Şekil 5.17: Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası özgün halinde sosyal ve kültürel faaliyetler.

Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nın yeni işlevinde kentin sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlayacak faaliyetlere devam edilmektedir. Özellikle fabrikanın üretim yaptığı dönemden ilham alınarak düzenlenmeye devam edilen açık hava sineması film günleri, performans sanatları gösterimlerinin yapıldığı Kundura Sahne, Kundura Sinema'da düzenlenen film gösterimleri, çevrimiçi ortamda kültür-sanat etkinliklerine erişimi sağlayan Kundurama oluşumu, fabrikanın üretim ve çalışanların sosyal yaşantısına dair bir döneme ışık tutan sergi alanının yer aldığı Kundura Hafıza, ziyaretçiler için kamp alanı, bostan ve açık hava etkinlikleri için alternatifler sunan Saklı Kundura alandaki sosyal ve kültürel faaliyetlerin gerçekleştiği mekanlardır. Demirane ve Kundura Kiraathane de kullanıcılara sosyalleşme imkânı sağlayan diğer alanlardandır. Beykoz Kundura'da sinema, tiyatro ve belgeselciler için kendini geliştirme ve araştırma odaklı platform olan Doclab, felsefi okumaların yapıldığı ve tartışıldığı FelsefeLab, farklı disiplinlerden olan ve disiplinlerarası çalışmalarla ilgilenen sanatçılar için kendini geliştirme imkanı sunan PerformLab oluşumları,

kültürel mirasın korunmasına yönelik çocuklara özel düzenlenen atölyeler, radyo, sinema ve televizyon öğrencilerine sağlanan staj imkanları, büyük ölçekli organizasyonlar ve etkinliklerle kentin sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlayacak faaliyetlere yer verilmektedir [Şekil 5.18]. Fakat bu faaliyetlerin sıklığı, niteliği ve kente duyurulması konusunda yeterli derecede çalışmalar yürütülememektedir. Bu göstergede geliştirilmesi gerekli unsurlar, alan tanıtımının daha etkili bir şekilde yapılması, alan içinde özgün duruma ait fabrika sosyal-kültürel yaşantısını anlatan çalışmalara daha çok yer verilmesi, yapılan kültür-sanat etkinliklerinden kentlinin haberinin olmasını sağlayacak girişimlere öncelik verilmesi ve belirli bir kesime hitap eden etkinliklerden ziyade kamusal nitelikli etkinliklerin sayısının artırılmasıdır.

Şekil 5.18: Yeniden işlevlendirilen Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nda sosyal ve kültürel faaliyetler.

Kent kimliğine ve belleğine katkı sağlaması: Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası kuruluşundan bu yana kentin tarihi, sosyal, mimari, teknolojik ve ekonomik birçok niteliğini içinde barındırır. Sahip oldukları bu nitelikler kentin sembolik yapılarından biri olmasına ve kolektif hafızada yer etmesine neden olmuştur. Kişilerin yerle kurduğu aidiyet bağlarının güçlü olması sonucu Beykoz'un bir işçi semti olarak anılmasında büyük bir rol oynamıştır. Günümüzde ise Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nda açık hava sinema gösterimleri, Kundura Hafıza gibi oluşumlarla özgün

işleve yönelik izler yaşatılmaya çalışılsa da yeni işlevinin gerekliliği neticesinde kent kimliğine ve belleğine güçlü bir etki yaratamamaktadır. Kentte çoğunlukla belli bir yaş altı alanın özgün halindeki kullanımını bilmemekle birlikte, belli bir yaş üstü ise güncel durumu hakkında pek bir bilgi sahibi değildir. Fabrika alanının yeni işlevinde çoğunlukla plato alanı olarak kullanılması fabrikanın yakın çevresinden ve kentten soyutlanmış bir şekilde gelişmesine neden olmuştur. Alanı da çoğunlukla çalışanlar ve günlük düzenlenen kültür-sanat faaliyetlerine katılanlar deneyimledikleri için alanın kentle kurduğu ilişki özgün durumuna göre zayıf kalmaktadır. Yeni işlevi sayesinde fabrika alanı ve yakın çevresi günümüz koşullarına göre sosyal, ekonomik, fiziksel ve kültürel bir ayrışma girdiğinden Beykoz'un eskisi gibi bir işçi semti ve endüstri bölgesi olan kimliği de ortadan kalkmıştır.

Kullanımında kamu yararı gözetilmesi: Uzmanların değerlendirmelerine göre en fazla azalış gösteren ve üzerinde düşünülmesi gereken göstergedir. Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası özgün durumunda yaptığı tüm hizmetlerini kamu yararı gözeterek, toplumun her kesimi için kaliteli ürünler üreterek, çalışanlar için refah bir çalışma ortamı sunmaya çalışarak yapmıştır. Bunun yanı sıra, ülkenin kentsel/ulusal/uluslararası ölçekte birçok alanda (üretim, eğitim vb.) gelişmesini sağlayacak atılımlara yer vermiş ve bu atılımlarını da toplum çıkarlarını ön planda tutarak gerçekleştirmiştir. Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nın yeni işlevinin gerekliliği neticesinde kullanımında kamu yararından söz etmek pek mümkün değildir. Fabrika alanı film/dizi çekimleri için plato alanı olarak kullanıldığından, çekim işlerini aksatır gerekçesiyle alanı ziyarete gelenlerin girişine izin verilmemektir. Alana sadece çalışanlar, kültürel etkinlikler için bileti olanlar ve Kundura Hafıza'nın düzenlediği sergiyi gezmek için önceden izin alanlar girebilmektedir. Alanın kendi içinde kapalı bir gelişim göstermesi, sadece belli saatlerde ve etkinlikler için gelen kullanıcıların erişimine açık olması, alan içindeki ofis alanlarının ve otelin sadece çalışanlar tarafından kullanımına izin verilmesi ve çoğu etkinliğin ücretli olması alanın kullanımında kamu yararı kavramının gelişmediğinin göstergesidir. Söz konusu durumların tekrar gözden geçirilmesi ve iyileştirici öneriler getirilmesi gerekmektedir.

Aktif kullanıcı yoğunluğuna sahip olması: Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası, üretim yaptığı dönem boyunca yaklaşık 3 bin kişinin çalıştığı ve alanı aktif olarak kullandığı bir mekân olmuştur. Sadece çalışanlar değil, çalışanların aileleri ve bünyesinde

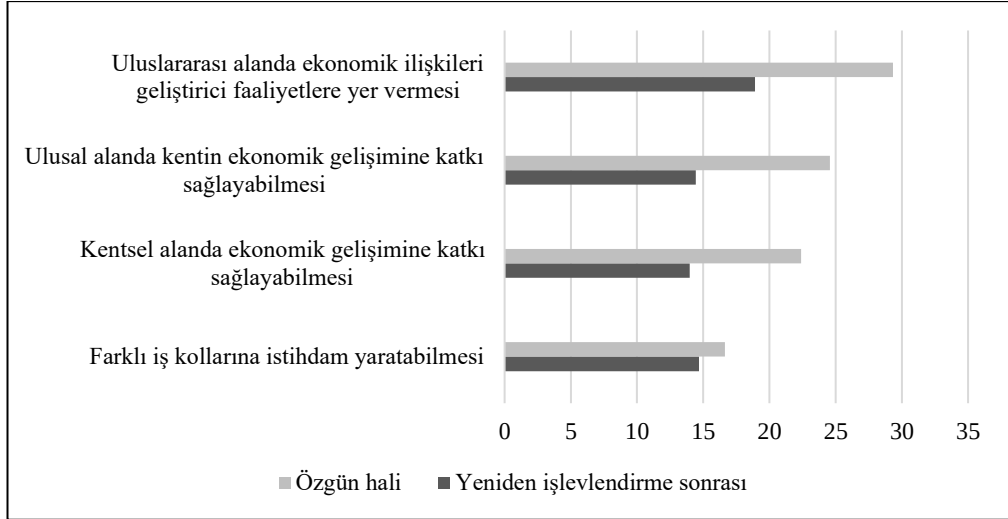
barındırdığı sosyalleşme alanları ile mahalle sakinleri tarafından da kullanılmıştır. İşlevlendirildikten sonra yeni işlevinin gerekliliği sebebiyle özgün durumuna kıyasla kullanıcı yoğunluğu giderek azalmıştır. Alan yukarıdaki bölümde de belirtildiği gibi en çok yaratıcı endüstri çalışanları tarafından kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra alana herkesin erişimine izin verilmemesi, çoğu etkinliğin biletli olması ve biletsiz etkinliklerde rezervasyon seçeneğinin uygulanması aktif kullanıcı yoğunluğunun oluşmasını da engellemektedir.

Ekonomik değer göstergelerinin puanlandırılması

Uzmanların değerlendirmeleri neticesinde, tüm ekonomik değer göstergelerinin özgün duruma kıyasla işlevlendirme sonrası aldıkları puanlarda azalış görülmektedir. En fazla azalış, “ulusal alanda kentin ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi” göstergesinde görülmektedir. Bunu “kentsel alanda ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi” göstergesi takip etmektedir. Bu göstergeler diğerlerine oranla daha çok üzerinde durulması ve geliştirilmesi gereken göstergelerdir [Tablo 5.10][Şekil 5.19].

Tablo 5.10: Ekonomik değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucu belirlenen ağırlıklı puanları ve değişim yüzdeleri.

EKONOMİK DEĞER GÖSTERGELERİ	ÖZGÜN HALİ	YENİDEN İŞLEVLENDİRME SONRASI	DEĞİŞİM YÜZDESİ
Uluslararası alanda ekonomik ilişkileri geliştirici faaliyetlere yer vermesi	29.338	18.918	↓ -35.52%
Ulusal alanda kentin ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi	24.556	14.444	↓ -41.18%
Kentsel alanda ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi	22.394	13.980	↓ -37.57%
Farklı iş kollarına istihdam yaratabilmesi	16.637	14.673	↓ -11.81%

Şekil 5.19: Ekonomik değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucu belirlenen ağırlıklı puanları grafiği.

Uluslararası alanda ekonomik ilişkileri geliştirici faaliyetlere yer vermesi: Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası üretim yaptığı dönemde uluslararası alanda ekonomik ilişkileri geliştirici birçok faaliyete ev sahipliği yapmıştır. Bunlar, Osmanlı döneminde Paris Uluslararası Fuarı ve Expo Universelle’ye katılımın gerçekleşmesi ve Viyana Uluslararası Fuarı’nda imalathane kategorisinde madalya kazanılmasıdır. Cumhuriyet döneminde ise fabrikanın ihtiyaçlarını belirlemek ve teknik anlamda yeni gelişmeleri öğrenmek üzere bir grup mühendisin Çekoslovakya’daki Bat’a Ayakkabı Fabrikasını ziyaret etmesi, Çekoslovakya’dan çeşitli makineler ithal edilmesi, Çeklerle geliştirilen ilişkiler sonucunda fabrikanın verimliliğini arttırmak amacıyla Çekoslovakya’dan gelen mimar ve mühendislerden oluşan ekibin fabrika alanı içindeki eksikleri gidermeye yönelik çalışmalar yapması ve ülkenin ilk tam mekanize büyük ölçekli ayakkabı üretim tesisi olan Yeni Kundura binasının kurulması uluslararası anlamda ekonomik ilişkileri geliştirici faaliyetlerin en önemlileridir. Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası günümüzde özgün duruma kıyasla uluslararası alanda ekonomik ilişkileri geliştirici faaliyetlere pek fazla yer verememektedir. Bunda alanın tanıtımının yetersiz kalmasının, kurum/kuruluşlarla uluslararası iş birliğini artırıcı ortaklıklara ve uluslararası nitelikli kültür-sanat etkinliklerine yer verilmemesinin etkisi büyüktür. Her ne kadar uluslararası sanatçılar ya da firmalar tarafından düzenlenen sergi, workshop, lansman vb. etkinliklere ev sahipliği yapsa da bunlar genelde belirli bir kesime hitap eden ve belirli bir kesim tarafından katılım sağlanan etkinliklerle sınırlıdır.

Ulusal alanda kentin ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi: Uzmanların değerlendirmelerine göre en fazla azalış gösteren ve üzerinde düşünülmesi gereken göstergedir. Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası üretim yaptığı dönemde ulusal ölçekte kentin ekonomik gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Türkiye'nin neredeyse bütün suni deri ve ayakkabı ihtiyacı bu fabrikadan sağlanmakla birlikte, özellikle askeriye, TCDD, İETT, polis, jandarma gibi devlet kurumlarında çalışan kişilerin ayakkabıları da buradan dağıtılmıştır. Çeklerin Yeni Kundura binasına kurdukları bant sistemiyle seri üretime geçilmiş, böylece günlük üretim kapasitesi arttırılmış ve fabrika ülkenin dericilik sektöründe öne çıkan en önemli yapısı olma özelliğini kazanmıştır. Ekonomik anlamda büyüme gösteren Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'sının bir kolu olarak Erzincan'da Sümerbank Tercan Kundura Fabrikası'nı kurulması ulusal alanda katma değer yaratacak girişimlere olumlu bir örnektir. Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası günümüzde özgün duruma kıyasla uluslararası alanda ekonomik ilişkileri geliştirici faaliyetlere pek fazla yer verememektedir. Alan çoğunlukla kendi içine kapalı bir gelişme gösterdiğinden dolayı, içinde bulunan yaratıcı endüstri kollarının kente sağlayabildiği ekonomik katkının etkilerinin de iyi analiz edilmesi gerekmektedir.

Kentsel alanda ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi: Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası üretim yaptığı dönemde, ulusal alanda olduğu gibi kentsel alanda da ekonomik gelişime katkı sağlamıştır. Ülkenin suni deri ihtiyacını karşılamasının yanı sıra, Beykoz Kundurası'nın bir marka haline gelmesiyle birlikte İstanbul'un da büyük ölçüde ayakkabı ihtiyacını karşılamış ve farklı ilçelerde satış ofislerinin açılmasına neden olmuştur. Bu durum sayesinde fabrika birçok kişiye istihdam alanı yaratmış, farklı iş kollarının gelişmesine katkı sağlamıştır. Üretim yapılan dönemde fabrikanın yakın çevresinde ticaret alanlarında yaşanan artış semtte ticareti canlandırmış ve esnaf-çalışan ilişkileri güçlenmiştir. Bunlar dışında Beykozspor kulübüne yapılan ekonomik yardımlarla kulübün gelişimi sağlanmış, kente ekonomik anlamda değer katacak girişimler yapılmıştır. Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası kapandıktan sonra Beykoz'da işsizlik artmış ve kent ekonomik yönde zayıflamaya başlamıştır. Günümüzde özgün duruma kıyasla kentsel alanda ekonomik ilişkileri geliştirici faaliyetlere pek fazla yer verilmemekte, özellikle yaratıcı endüstrilere ekonomik anlamda gelişme alanı sunulmaktadır. Yapılan görüşmelerde fabrika alanının plato alanı olarak kullanılması mahalle sakinleri tarafından istenilmemekte, kente ve özellikle fabrika yakın çevresine daha fazla istihdam alanı yaratacak başka işlevlere

yer yerilmesi istenilmektedir. Bunlar dışında plato alanında çalışanların (yönetmen, oyuncu, set çalışanları vb.) fabrika çevresine yerleşmeye başlaması, inşaat piyasasının hareketlenmesine ve emlak fiyatlarının artmasına sebep olmuştur. Ek olarak, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nın bir plato alanı olarak yeniden işlevlendirilmesi, fabrikanın yakın çevresinde ve Beykoz genelinde çekim için farklı yerlerin keşfedilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Dizi ya da film çekmek için başka mekân arayan set çalışanları, çekim yapmak istedikleri yapıların sahipleriyle görüşerek bu yapıları günlük ya da geçici bir süreliğine yüklü miktarda kiralamaya başlamıştır. Bu durum, Beykoz'da evlerini kiraya vermek ve buradan gelir sağlamak isteyen yeni bir ekonomik grubun ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Yapılan değerlendirmeler kapsamında söz konusu gösterge üzerinde gerekli iyileştirmelerin yapılması ve mevcut durumun tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir.

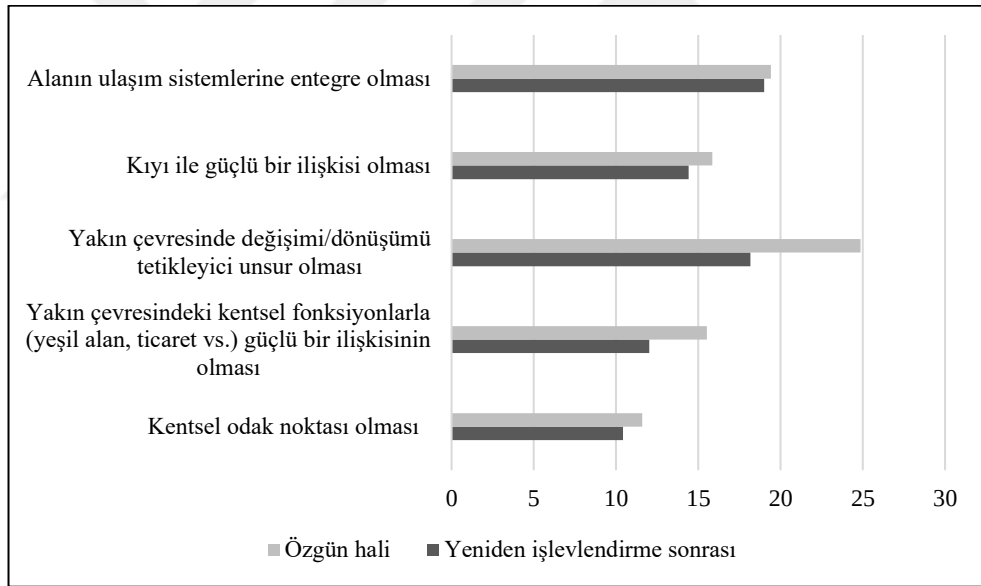
Farklı iş kollarına istihdam yaratabilmesi: Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası üretim yaptığı dönemde farklı iş kollarına istihdam alanı yaratmış, fabrikada aile boyu çalışma anlayışının oluşması sağlanarak iş hayatının sürekliliği sağlanmıştır. Bunun yanı sıra kurs ve staj imkanlarının sağlanmasıyla da çok sayıda kişiye iş imkanları sunulmuştur. Günümüzde ise daha çok medya/kültür-sanat/reklam alanlarında özgün durumuna kıyasla sınırlı alanda istihdam ve staj olanakları sağlanmaktadır.

Mekânsal değer göstergelerinin puanlandırılması

Uzmanların değerlendirmeleri neticesinde, yapısal ve kentsel ölçekteki mekânsal değer göstergelerinin özgün duruma kıyasla yeniden işlevlendirme sonrası aldıkları puanlarda azalış görülmektedir. Kentsel ölçekteki mekânsal değerlerden en fazla azalış, “yakın çevresinde değişimi/dönüşümü tetikleyici unsur olması” göstergesinde görülmektedir. Bunu az bir farkla “yakın çevresindeki kentsel fonksiyonlarla (yeşil alan, ticaret vs.) güçlü bir ilişkisinin olması” göstergesi takip etmektedir. Bu göstergeler diğerlerine oranla daha çok üzerinde durulması ve geliştirilmesi gereken göstergelerdir [Tablo 5.11][Şekil 5.20].

Tablo 5.11: Kentsel ölçekte mekânsal değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucu belirlenen ağırlıklı puanları ve değişim yüzdeleri.

MEKANSAL DEĞER GÖSTERGELERİ (Kentsel ölçekte)	ÖZGÜN HALİ	YENİDEN İŞLEVLENDİRME SONRASI	DEĞİŞİM YÜZDESİ
Alanın ulaşım sistemlerine entegre olması	19.404	19.011	↓ -2.03%
Kıyı ile güçlü bir ilişkisi olması	15.858	14.417	↓ -9.09%
Yakın çevresinde değişimi/dönüşümü tetikleyici unsur olması	24.864	18.164	↓ -26.95%
Yakın çevresindeki kentsel fonksiyonlarla (yeşil alan, ticaret vs.) güçlü bir ilişkisinin olması	15.519	12.025	↓ -22.51%
Kentsel odak noktası olması	11.583	10.425	↓ -10.00%

Şekil 5.20: Kentsel ölçekte mekânsal değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucu belirlenen ağırlıklı puanları.

Alanın ulaşım sistemlerine entegre olması: Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nın Boğaz'da su kaynaklarına yakın bir yerde kurulması özellikle deniz ulaşımı ve nakliye işlemlerinin daha kolay gerçekleşmesini sağlamıştır. Bununla birlikte üretimin yapıldığı dönemde Kundura İskelesi'nin kurulması ve şehir hatlarının bu iskeleye yanaşması, fabrikaya ait kayıkların olması, haftasonları işçilerin bu kayıkları kullanarak şehir merkezine inmesi hatta Yeniköy İskelesi'nden kalkan bir servis

motorunun olması deniz ulaşımının gelişmesini sağlamıştır. Bununla birlikte alana karayolu ulaşımının rahatça sağlanabilmesi için Üsküdar ve Kadıköy'den servis güzergahları oluşturulmuştur. Ayrıca fabrikanın ilk yapıldığı dönemde fabrikanın kömür ihtiyacını karşılamak için Boğaz'ın yakın kısmından geçip Karadeniz'e kadar uzanan bir demiryolu planlanmış, fakat daha sonraları bu hat kullanıma kapatılarak sadece fabrika alanında malzeme taşımada kullanılmıştır [Şekil 5.21]. Günümüzde ise Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası, konumu itibarıyla kent merkezinden uzakta olduğu için erişilebilirlik açısından gelişmiş bir yapıya sahip değildir. Alana ulaşım, karayolu ve denizyolu ile sağlanmaktadır. Karayolu ile ulaşım; otobüs, belli noktalardan kalkan servis hatları, taksi, özel araç ile sağlanabilmektedir. Alanda yer alan iskele eskisi kadar aktif olarak kullanılmamakta, isteyen ziyaretçiler tarafından büyükşehir belediyesinin deniz taksileri ile alana özel ulaşım sağlanabilmektedir. Bununla birlikte alana en yakın deniz yolundan ulaşım Boğaz Hatları (Eminönü, Beşiktaş, Üsküdar gibi noktalardan) ile olmaktadır. Alana ulaşımı sağlayan ve alan içinde süreklilik arz eden bir yaya yolu bulunmamakla birlikte, alana girişi sağlayan yönlendirici tabelalar da yetersizdir. Bu durumları geliştirici, iskelenin yeniden aktif bir şekilde kullanılması sağlayan, kıyı-yaya ilişkisini yeniden kuran, alanı diğer ulaşım sistemlerini birbirine entegre eden yeni bir ulaşım yapılanmasının düşünülmesi gerekmektedir.

Şekil 5.21: Beykoz Kundura ve Deri Fabrikası özgün kullanımında ulaşım.

Kıyı ile güçlü bir ilişkisi olması: Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nın üretim yapıldığı dönemde kıyı ile güçlü bir ilişkisi olmuştur. Kıyı alanları fabrika çalışanları için balık tutma, denize girme, dinlenme, rekreatif kullanımlar ve kürek sporu gibi faaliyetleri barındırdığından sosyal yaşamda ön plana çıkmıştır. Yeniden işlevlendirilen Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nda kıyı alanları genellikle film/dizi çekimleri, sadece belirli dönemlerde düzenlenen açık hava film gösterimi ve büyük

organizasyon kutlamaları amacıyla kullanılmaktadır. Alan, kendi içinde kamuya sınırlı bir gelişim gösterdiği için kıyı-kent-insan ilişkisi kurulamamaktadır [Şekil 5.22].

Şekil 5.22: Beykoz Kundura ve Deri Fabrikası özgün hali ve yeniden işlevlendirme sonrası kıyı kullanımı.

Yakın çevresinde değişimi/dönüşümü tetikleyici unsur olması: Uzmanların değerlendirmelerine göre en fazla azalış gösteren ve üzerinde düşünülmesi gereken göstergedir. Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası kurulduğu andan itibaren yakın çevresini dönüştürmeye ve geliştirmeye başlamıştır. Üretim yaptığı dönemde farklı illerden göç alarak Beykoz ve çevre ilçelerin nüfusunu arttırmış, bu durum özellikle fabrikanın yakın çevresinde gecekondulaşma sürecini başlatmıştır. Artan nüfus beraberinde bölgeye yeni kentsel fonksiyonların (eğitim, sağlık, ticaret) gelmesini de sağlamış ve Beykoz'un kent makroformunun gelişiminde önemli rol oynamıştır. Yaratmış olduğu bu dönüşüm, Beykoz'da diğer fabrika alanlarının da kurulmasına öncülük etmiş ve Beykoz'un bir işçi semti olarak yükselişe geçmesini sağlamıştır. Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası kapandıktan sonra bölgenin nüfusunda ciddi bir azalma olmuş, işsizlik artmış, işsiz kalan çoğu kesim bölgeden göç etmeye başlamış, kalan kişiler ise semtteki hizmet sektörlerinde ara eleman olarak çalışmaya devam etmiştir. Beykoz'un işçi semti kimliği değişmeye başlamış, gecekondulaşma bölgeleri için kentsel dönüşüm projeleri üretilmiş (Tokatköy Kentsel Dönüşüm Projesi), Beykoz tepelerine doğru lüks konut projeleri ve prestijli kapalı siteler inşa edilmiştir. Bu durum, Beykoz'un önceleri işçi ve endüstri semti olan kimliğinin zamanla orta-yüksek gelirli sınıf tarafından işgal edilmesiyle sonuçlanmış ve yeni bir mekânsal gelişime neden olmuştur. Alt gelir sınıfının yaşam alanları olan gecekondu bölgeleri yanında

lüks konut projelerinin hayata geçirilmesi, fiziki mekân ayrımının şiddetli bir şekilde görülmesine neden olmuştur. Bu ayrım, semtte sosyal ve ekonomik yapıda bir dönüşümün yaşanmasına ve karmaşık bir kimliğin ortaya çıkmasında önemli bir unsur olmuştur. Beykoz Kundura ve Deri Fabrikası özelinde ise atanan yeni işlevi kapsamında kentin değişimini/dönüşümünü tetikleyici etkili bir unsur olması daha çok ekonomik yönde gerçekleşmektedir. Fabrika yakın çevresinin set çalışanları tarafından tercih edilmesi emlak fiyatlarını arttırmıştır. Bununla birlikte film/dizi çekimleri için evlerini kiraya vermek isteyen kişilere yeni bir gelir kaynağı sağlanmıştır. Daha önceki bölümlerde de dile getirildiği gibi kentsel ilişkilerden yoksun kendi içinde kapalı bir gelişme gösteren fabrika alanının, özgün durumuna kıyasla kentte etkili ve nitelikli biçimde değişimi/dönüşümü tetikleyici bir unsur olmasından bahsetmek pek de mümkün değildir.

Yakın çevresindeki kentsel fonksiyonlarla (yeşil alan, ticaret vs.) güçlü bir ilişkisinin olması: Uzmanların değerlendirmelerine göre en fazla azalış gösteren ve üzerinde düşünülmesi gereken bir diğer göstergedir. Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası üretim yaptığı dönemde yakın çevresindeki kentsel fonksiyonlarla güçlü bir ilişkiler ağına sahip olmuştur. Fabrika etkinlikleri (sünnet düğünleri, konserler, futbol maçları, kutlamalar vb.) için Beykoz'un önemli kentsel yeşil alanlarından olan Beykoz Çadırı kullanılmış ve bu alan adeta fabrika ile özdeşleşmiştir. Bunun dışında fabrika çevresindeki ticaret alanlarında sayıca artış yaşanmış ve ticaret canlanmıştır. Fabrikanın yakın çevresindeki ilkökul alanları fabrikadaki sinemayı kullanmış, hem fabrika alanının tanınırlığı artmış hem de kentsel fonksiyonlarla olan ilişkiler daha da güçlenmiştir. Fabrika kapandıktan sonra birçok esnaf da fabrika yakınlarındaki dükkanlarını kapatmıştır. Günümüzde ise yeni işlevinden dolayı Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nın içe dönük bir gelişim göstermesi diğer kentsel fonksiyonlarla ilişkisini de oldukça zayıflatmıştır. Belirli dönemlerde üniversitelerle iş birliği içinde olarak Kundura Hafıza arşiv ve araştırmaları kapsamında bilgi ve belge yönetimi ile sanat tarihi okuyanlar için staj ve proje bazlı işe alımlar gerçekleştirilmektedir. Bunun yanı sıra radyo, sinema ve televizyon öğrencileri için de staj imkanları sunulmaktadır.

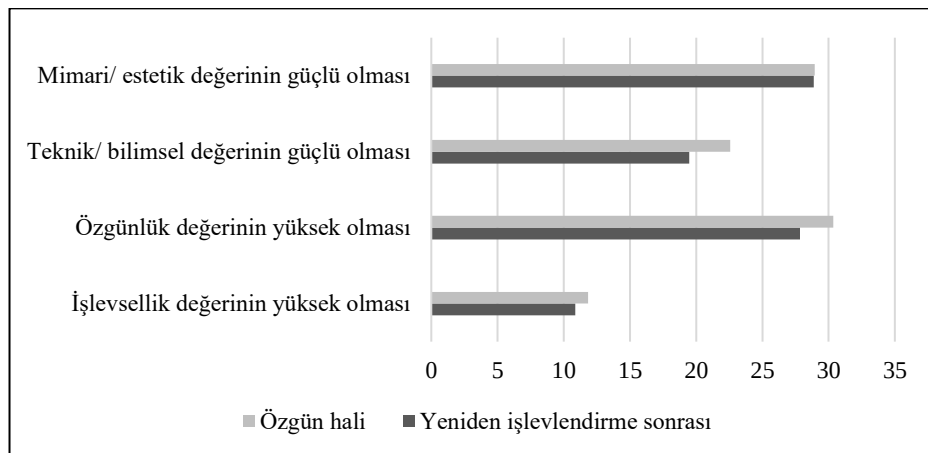
Kentsel odak noktası olması: Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası özgün halinde üretim yapılan bir alan olduğundan, özellikle gün içinde birçok çalışanın toplanıp dağıldığı ve kent yaşamına dahil olduğu kentsel odak noktalarından biri olmuştur. Yeniden

işlevlendirildikten sonra ise alana erişimin kısıtlı olması, kullanımında kamu yararı kavramının yetersiz kalması ve ulaşım imkanlarının gelişmemesi nedeniyle kentsel odak olma özelliği özgün durumuna göre azalmıştır.

Uzmanların değerlendirmeleri neticesinde, yapısal ölçekteki mekânsal değerlerden en fazla azalış, “teknik/ bilimsel değerinin güçlü olması” göstergesinde görülmektedir. Bunu “özgünlük değerinin yüksek olması” ve “işlevsellik değerinin yüksek olması” göstergeleri takip etmektedir. Bu göstergeler diğerlerine oranla daha çok üzerinde durulması ve geliştirilmesi gereken göstergelerdir [Tablo 5.12][Şekil 5.23]. Alanın özellikle plato olarak kullanılmasından dolayı kimliklerini ve yapısal ölçekteki bu değerlerini zedeleyici uygulamalardan uzak durulması gerekmektedir.

Tablo 5.12: Yapısal ölçekte mekânsal değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucu belirlenen ağırlıklı puanları ve değişim yüzdeleri.

MEKANSAL DEĞER GÖSTERGELERİ (Yapısal ölçekte)	ÖZGÜN HALİ	YENİDEN İŞLEVLENDİRME SONRASI	DEĞİŞİM YÜZDESİ
Mimari/ estetik değerinin güçlü olması	28.953	28.882	↓ -0.25%
Teknik/ bilimsel değerinin güçlü olması	22.568	19.487	↓ -13.65%
Özgünlük değerinin yüksek olması	30.362	27.826	↓ -8.35%
İşlevsellik değerinin yüksek olması	11.833	10.880	↓ -8.05%

Şekil 5.23: Yapısal ölçekte mekânsal değer göstergelerinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesi sonucu belirlenen ağırlıklı puanları grafiği.

Mimari/ estetik değerinin gl olması: Yeniden işlevlendirilen Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'ndaki bazı yapılarda, özgün durumuna kıyasla mimari üslup, mimari benzersizlik, mimari sembolik öğeler vb. niteliklerin korunduğu, çok fazla müdahalelerde bulunmadığı görülmektedir.

Teknik/bilimsel değerinin gl olması: Yeniden işlevlendirilen Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'ndaki bazı yapılardan yola çıkarak, yapıların üretiminde kullanılan yapım tekniği, mühendislik bilgisini yansıtan özellikleri (kütle, cephe, pencerelerin düzenleri ve oranları gibi) yanı sıra dönemin üretim teknolojisini yansıtan i donanımı, kullanılan makineler ve araç-gereçler vb. değerlerin korunması ve tanıtılması çalışmaları uzmanlar tarafından yetersiz bulunmuştur. Bundan sonra yapılacak uygulamalarda bu niteliklere dikkat edilmesi gerekmektedir.

zgnlk değerinin yüksek olması: Yeniden işlevlendirilen Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'ndaki bazı yapılardan yola çıkarak, uzmanların görüşleri doğrultusunda yapılara karakter kazandıran mimari tasarım, yapı malzemesi, yapım tekniği, i mekân özellikleri ve donanımlarının korunmasında iyileştirmeler yapılması gerekliliği ve bundan sonra alanda yapılacak olan işlevlendirme çalışmalarında özgünlük değerine müdahale edilmemesi büyük önem taşımaktadır.

işlevsellik değerinin yüksek olması: Uzmanlara göre, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nda yeniden işlevlendirilen bazı yapıların işlevsellik değerlerinin azaldığı ve bu yönde iyileştirmeler yapılması gerektiği görülmektedir. Bu nedenle, alanda diğer yapılar için yapılacak olası yeniden işlevlendirme çalışmalarının ana hedefi, kentin ve alanın yakın çevresinin ihtiyaçları doğrultusunda kişilerin benimseyeceği ve aktif olarak kullanabileceği mekanlar yaratmak olmalıdır.

Bu değerlendirmelerin yanında geliştirilen çerçevenin, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'ndaki işlevlendirilmeyen yapılar için yapılacak olası yeniden işlevlendirme çalışmalarında bir rehber niteliği taşıması beklenmektedir.

6. SONUÇ

19. yüzyılda yaşanan Endüstri Devrimi, üretim teknolojilerinin değişmesi yanında kentlerin de ekonomik, sosyal, kültürel ve mekânsal yönden bir değişim ve dönüşüm geçirmesine neden olmuştur. Kentler, emeğin üretim yeri olan fabrikalar etrafında şekillenmiş, bir bakıma modern kentlerin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde endüstri alanları önemli itici güç olmuştur. Önceleri kent dışında kurulmuş olan endüstri tesisleri zamanla kentlerin mekânsal olarak büyümesi ve saçaklanmasıyla birlikte kent merkezlerinde kalmış, bu durum kentsel mekânda yaşanacak olan sorunlara zemin hazırlamıştır. 20. yüzyıl sonlarına doğru dünyada yaşanan ekonomik kriz ve beraberinde benimsenen neoliberal politikalar doğrultusunda kentlerde büyük dönüşümler yaşanmış, gündelik yaşam pratikleri değişmiş ve bunun sonucunda kentsel mekân ekonomik, sosyal, fiziki ve kültürel bir değişim ve parçalanma geçirerek kendini yeniden inşa etmiştir. Bu değişimlerden etkilenen kentsel mekânlardan biri de endüstri alanlarıdır. Zaman içerisinde üretim teknolojilerine ayak uyduramayan ve emek yoğun çalışan endüstri alanlarının, kentlerde yaşanan bu dönüşüm dalgasıyla beraber kapanması ve desantralizasyonu konusu gündeme gelmiştir. Kent merkezlerindeki endüstri alanlarının kapanarak işlevsiz alanlar haline gelmesi, bu alanların zamanla kent dokusunda atıl alanlar olarak gelişim göstermesine neden olmuştur. Endüstri yapılarının atıl bir şekilde terk edilmesi çevresinde çöküntü alanlarının oluşmasına zemin hazırlamış, bu çöküntü alanlarına marjinal grupların yerleşmesiyle birlikte sağlıklı ve plansız gelişen kentsel mekanlar ortaya çıkmıştır.

1980'lerden sonra kent merkezlerinin canlandırılmasına yönelik yapılan girişimler, işlevsiz durumdaki endüstri alanları üzerindeki baskıyı arttırmıştır. Bu durum endüstri alanlarına yönelik yeniden işlevlendirme çalışmalarını gündeme getirmiştir. Yeniden işlevlendirme, endüstri mirasının korunmasında, kente kazandırılmasında ve kamu yararına kullanılmak üzere yeniden değerlendirilmesinde önemli ve etkin bir uygulama yöntemi olmaktadır. Kronolojik bir bakış açısıyla bakıldığında, endüstri mirasının korunmasının temelleri 1950'li yıllarda endüstri arkeolojisi kavramıyla atılmış, zamanla bu kavramın niteliği ve kapsamı geliştirilerek endüstri mirası kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Endüstri mirasının korunması konusunda örgütler kurulmuş, bu örgütlerin yaptıkları çalışmalar endüstri mirası kavramının ulusal/ uluslararası platformlarda kurumsallaşmasını ve kitlesel bir

ölçekte koruma bilincinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Endüstri miras alanları kentlerin tarihi, teknolojik, ekonomik ve sosyal gelişimlerine tanıklık ettikleri, bilgi sundukları ve kentle çok katmanlı bir ilişki içinde oldukları için miras özelliği taşımaktadır. Bu yüzden bir endüstri mirasının atıl bir şekilde kentsel mekanda terk edilmesi, adı içinde geçen miras kavramı ile çelişmektedir. Yapılacak olan yeniden işlevlendirme uygulamalarının niteliğinin de bu kapsamda olması ve gerçekleştirilecek müdahalelerin bu nitelikleri ortadan kaldırıcı ya da azaltıcı olmaması gerekmektedir.

Ülkemizde endüstri mirasının korunması kavramı hala tam gelişme gösterememiş bir konudur. Öncelikle yasal mevzuata ilişkin sorunların giderilmesi gerekmektedir. Ülkemizde endüstri miras alanları özelinde yasal bir mevzuat bulunmadığından bu alanlar kültürel miras adı altında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında değerlendirilmektedir. Bu durum endüstri miras alanlarına özgü niteliklerin daha genel bir bakış açısıyla koruma altına alındığı sorununu ortaya koymaktadır. Sorunun giderilmesi adına bu alanlarının tescil kararlarında endüstri miras alanı şeklinde hüküm konularak koruma altına alınması gereklidir. Yasal koruma sadece yapı kütlesini değil, yapıya özgü tüm birimleri, aletleri, makineleri, iç donanımları kapsamlı ve alana özgü ayrıntılı bir envanter çalışması yapılmalıdır. Yerinde koruma ilkesine bağlı kalınarak gerçekleştirilen bu önlem sayesinde, endüstri mirası alanlarında yapılacak olan yeniden işlevlendirme çalışmalarında bilinçsiz bir şekilde gerçekleşecek yıkımların, eski ve işe yaramaz olduğu düşüncesiyle atılan makinelerin, ekipmanlarının ve diğer iç donanımların ortadan kaybolmasının önüne geçilecektir. Bununla birlikte yasal mevzuatlar; yapı ölçeğindeki nitelikler üzerinde duran, daha çok yapının tarihine ve mimari kimliğine özgü durumları koruma altına alan unsurları içermektedir. Koruma altına alınan bir endüstri yapısının işlevlendirildikten sonra kent hayatında kendine nasıl bir yer edineceği genellikle tartışmaya bir açık bir konu olarak kalmaktadır. Bu bağlamda, bir zamanlar ülkenin kalkınma politikaları kapsamında planlarına alınan bu alanlara yönelik hükümet ve yerel yönetim tarafından özelleşmiş koruma politikaları geliştirilmelidir. Endüstri miras alanlarını koruma kavramı, ülkenin kalkınma politikalarına ve üst ölçekli plan kararlarına entegre edilmelidir. Endüstriyel miras alanlarının korunması ve gelişimine yönelik plan kararları, üst ve alt ölçekli plan kararlarında açıkça belirtilmeli, sınırları çizilmeli ve plan uyumsuzluklarının önüne geçilmelidir. Endüstri mirasını koruma ve yeniden işlevlendirme çalışmaları yerel yönetimler tarafından desteklenmeli, gerektiğinde özel sektör-kamu iş birliğiyle

alışmalar yürütülmelidir. Bunun yanı sıra yerel yönetimler tarafından tehdit altında olan atıl durumdaki endüstri miras alanlarının yeniden işlevlendirme çalışmalarına yönelik eylem planları hazırlanmalı, yerel yönetimlerde bu çalışmaların yürütülmesi için uzman kişilerden oluşan bir danışma organı bulunmalıdır. Endüstriyel mirasın korunmasında yerel toplulukların da önemi oldukça fazladır. Özellikle endüstri mirasının bulunduğu mahallede oturan ve mahalle sakinleri tarafından oluşturulan dernekler, bir zamanlar o endüstri mirasında çalışmış kişiler ya da bu konuda gönüllü çalışanların yapmış oldukları girişimler, endüstri mirasının korunması konusunda halkın katılımını teşvik ettiği için son derece önemlidir. Kent lğinde gerçekleştirilecek endüstri mirası koruma politikalarının yerel yönetim, sivil toplum kuruluşları ve halk ortaklığında oluşturulması, aylık ya da yıllık hazırlanan raporlarla koruma politikalarının geliştirilmesi ve önerilerin tartışılması gerekmektedir.

Ülkemizde karşılan bir diğer ve belki de en önemli sorunlardan birisi de endüstri mirasının yeniden işlevlendirilmesi çalışmalarının tek yapı lğinde ele alınmasıdır. Endüstri mirası alanlarında yapı lğinde gerçekleştirilen uygulamalar, kentte sosyal, kültürel, ekonomik, tarihi ve teknolojik süreçlerin bir ürünü olarak ortaya çıkan ve bir belge niteliği taşıyan bu alanları yok saymak demektir. Bir diğer sorun ise neoliberal politikalar kapsamında ekonomik kaygılar güdülerek gerçekleşen yeniden işlevlendirme uygulamalarıdır. Rant eksenli dönüşüm uygulamalarıyla sadece belirli bir gelir kesiminin kullanabildiği, kamu yararı kavramından uzak, belirli sermaye sahiplerinin tekelinde gelişme gösteren uygulamalar zamanla kentten kopuk, bağımsız ve kapalı bir gelişme gösteren alanların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kent kimliği düşünülmeden yapılan bu uygulamalar endüstri mirasına ait değerlerin sürdürülebilirliği açısından sorun oluşturmakta, endüstri miras alanlarının korunması ve yeniden işlevlendirilmesi çalışmalarında kentsel ilişkilerini daha bütüncül ve kapsamlı bir bakış açısıyla ele alan politikalar geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda endüstri miras alanlarının yeniden işlevlendirilmesinde kentsel ilişkilerinin değerlendirilmesine yönelik bir ereve geliştirilmiştir.

Bu değerlendirme erevesi geliştirilirken ilk olarak içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizinin yapılmasının amacı, endüstri mirasının kentle kuruduğu ilişkiler hakkında mevcut eğilimlerin ve durumların tespit edilmesidir. İçerik analizinden daha kapsamlı bir sonuç elde edebilmek adına farklı tür ve nitelikteki materyallerin seçilmesine dikkat edilmiştir. İçerik analizi kapsamında, kültürel ve endüstriyel miras ile ilgili çalışmalar yürüten uluslararası kuruluşlara ait tüzük, ilkeler, kriterler ve ulusal

alandaki yasal düzenlemeleri içeren kanun ve yönetmelik incelenmiştir. Uluslararası alanda yapılan koruma çalışmalarına referans olması bağlamında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girmiş endüstri mirası alanları, endüstri mirasının yeniden işlevlendirilmesine yönelik öne çıkan Dünya ve Türkiye örnekleri ile ilgili akademik çalışmalar, web siteleri, videolar, röportajlar ve sesli anlatılar da içerik analizinde incelenen diğer materyallerdendir. Seçilen materyaller, nitel veri analizi yazılımı olan MAXQDA programına aktarılmış ve incelenmiştir. İncelemeler sonucunda tarihi, sosyo-kültürel, ekonomik ve mekânsal olmak üzere 4 boyut belirlenmiş ve 4 boyut altında 22 adet gösterge tanımlanmıştır. Belirlenen bu boyut ve göstergeler, endüstriyel miras alanlarının hem özgün hem de yeniden işlevlendirildikten sonraki durumlarına ilişkin nitelikleri içerdiğinden, endüstri miras alanlarının kente kurduğu ilişkilere hem geçmiş hem de şimdiki zamandan bakılarak bütüncül bir değerlendirme çerçevesi oluşturulmuştur. Her endüstri yapısı özünde biriciktir ve her endüstri yapısının kendine ait farklı nitelikleri vardır. Bu nedenle içerik analizi ile belirlenen bu boyut ve göstergeler genel ve esnek bir yapıya sahiptir, yapıların sahip olduğu değerlere ve yapının kentle kurduğu ilişkilere göre geliştirilebilir. Bu kapsamda incelenecek materyaller de değişkenlik gösterebilir.

Endüstri miras alanlarının yeniden işlevlendirilmesinde kentsel ilişkilerinin değerlendirilmesine yönelik geliştirilen çerçeve kapsamında gerçekleştirilen diğer bir adım, belirlenmiş olan boyut ve göstergelerin uzmanlar tarafından AHP yöntemiyle ağırlıklandırılarak önem derecelerinin belirlenmesidir. Boyut ve göstergelerin birbirlerine göre önem derecelerinin belirlenmesi, gerçekleştirilecek yeniden işlevlendirme çalışmalarında yapılacak olan müdahale biçimlerine ve endüstri mirasının kentle kurduğu ilişkileri kapsamında geliştirilecek koruma-kullanma politikalarına yön vermesi bakımından oldukça önemlidir. Boyut ve göstergelerin önem derecelerinin belirlenmesi, yapılacak olan çalışmaların kentsel ölçekte daha sistematik ve planlı bir şekilde yürütülmesini, üzerinde durulması ve geliştirilmesi gerekli konuların ise öncelikle ele alınmasını sağlayacaktır. Tez çalışması kapsamında yapılan ağırlıklandırma işlemine sadece akademisyen uzmanların katılmış olması bu çalışmanın kısıtını oluşturmuştur. Bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda ağırlıklandırma işlemlerine yerel aktörlerin (endüstri mirasının üretim yaptığı dönemde çalışan kişiler, bu kişilerin aileleri, endüstri mirası yakın çevresinde yaşayan mahalle sakinleri, mahalle muhtarı, sivil toplum kuruluşları, dernekler vb.) de

katılması, yere özgü verilerin çalışmalara aktarıldığı katılımcı bir yeniden işlevlendirme sürecinin yaşanmasını sağlayacaktır.

Çalışmanın sonraki kısmında belirlenmiş olan boyut ve göstergeler, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası özelinde fabrikanın özgün ve yeniden işlevlendirilmiş durumlarına göre uzmanlar tarafından puanlandırılmıştır. Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nın seçilme nedeni, Cumhuriyet dönemi endüstrileşme politikaları kapsamında döneminin yeniliği temsil eden sembolik bir üretim alanı olmasının yanında sosyal yaşama özgü unsurları da taşımış olmasıdır. Üretim yapıldığı dönem boyunca kentleşme hareketlerini hızlandırarak Beykoz'un bir işçi semti olarak gelişmesinde büyük rol oynamış, hem Beykoz'un hem de fabrika yakın çevresinin fiziki, sosyal, demografik, kültürel ve ekonomik olarak bir dönüşüm yaşamada itici bir güç olmuştur. Üretimin durdurulmasıyla gerçekleştirilen yeniden işlevlendirme çalışmaları sonrası, fabrika alanı iki eksenli bir gelişim göstermiştir. Bunlardan ilki ve en ağırlıklı olan yeni işlev alanın dizi/film/reklam çekimleri için plato alanı olarak kullanılmasıdır. İkinci işlev ise, daha çok sosyal ve kültür eksenli bir dönüşüm olarak ortaya çıkmış ve alandaki bazı yapılar bu kapsamda restore edilmiştir. Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nın özgün haliyle ve yeniden işlevlendirildikten sonra kentle kurduğu ilişkiler, uzmanların belirlenen boyut ve göstergelere verdiği puanlar aracılığıyla karşılaştırılmıştır. Puanlama sonucunda tüm boyut ve gösterge değerlerinin azaldığı, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'na atanan yeni işlevin, özgün durumuna kıyasla kentle kurduğu ilişkilerin zayıflamasına neden olduğu hatta belli konularda tamamen ortadan kalktığı tespit edilmiştir. Alanın daha çok plato olarak kullanılması, kentten kopuk kendi içinde kapalı bir gelişme göstermesi ve kullanımında kamu yararını göz ardı eden uygulamalara yer verilmesi bu durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Başta kıyı kullanımı olmak üzere çevresindeki diğer kentsel fonksiyon alanlarıyla güçlü bir ilişkisinin olmaması, alanın ulaşım sistemlerine yeterince entegre olamaması, daha çok üst gelir grubuna hitap eden kültür sanat etkinliklerine yer verilmesi ve düzenlenen etkinlikler dışında alana erişimin kısıtlı olması da diğer nedenlerdendir. Ek olarak, üretim yapılan döneme ait tarihi izlerin okunamaması ve kent kimliği ile kolektif belleğe yeterince katkı sağlanamaması da söz konusudur.

Beykoz Kundura ve Deri Fabrikası örneğinden yola çıkarak, endüstri miras alanlarının yeniden işlevlendirilmesi uygulamalarında yeni işlevin misyonu ve çevresiyle uyum sağlaması son derece önemlidir. Atanan yeni işlevin kentsel mekânı

sosyal, ekonomik, kültürel ve fiziksel olarak bir dönüşüme iteceği ve mekânın bu yönde yeniden inşa edileceği unutulmamalıdır. Bu bağlamda yeniden işlevlendirme çalışmalarında kentten soyutlanmış, kamu yararı gütmeyen, sadece belli sosyal statüye sahip kesimin faydalanmasına olanak sağlayan işlev dönüşümlerinden kaçınmak gerekmektedir. Özellikle endüstri mirasının kentle kurduğu ilişkilerin sadece ekonomi temelli olduğu düşüncesiyle yapılan işlevlendirme çalışmaları, kentsel alanda sosyal, ekonomik, mekânsal ayrışmalara ve çatışmalara neden olmaktadır. Bu yönde geliştirilen uygulamalar yeni mekanların oluşmasına, bu mekanları kullanmaya başlayan yeni bir sosyoekonomik sınıfın (yüksek gelir) ortaya çıkmasına, kentsel yaşamda toplumsal ve ekonomik yönden gündelik hayat pratiklerinin değişmesine neden olmaktadır. Endüstri mirası yakın çevresinde başlayan bu değişim, zamanla kent bütününe de etkileyen karmaşık bir soruna neden olmaktadır. Bu nedenle yapılacak yeniden işlevlendirme çalışmalarının rant olgusu gözetilmeden hem yapı hem de kent kimliğini zedeleyecek uygulamalardan kaçınılarak yapılması gerekmektedir. Yeniden işlevlendirilen endüstri mirasının kente birçok alanda katma değer katacağı bir gerçektir, önemli olan bu alanlarda koruma ve kullanma dengesinin olumlu yönde sağlanabilmesidir.

Çalışma kapsamında geliştirilen endüstri miras alanlarının kentsel ilişkilerini değerlendirme çerçevesinin, endüstri mirasını koruma ve yaşatma politikalarına yön vermesi açısından başarılı bir yöntem olduğu düşünülmektedir. Bu değerlendirme çerçevesinin yapı ölçeğinde gerçekleşen parçacıl uygulamalardan ziyade, kentle entegre olmuş, bütüncül ve kapsayıcı önerilerin geliştirildiği yeniden işlevlendirme çalışmaları için nasıl bir yol izlenilmesi gerektiği üzerine bir kılavuz niteliği taşıması öngörülmektedir. Ayrıca mevcut yeniden işlevlendirme uygulamalarının endüstri mirasının özgün durumdaki değerlerine göre performansının karşılaştırılarak iyileştirmeler yapılması konusunda da bir araç olması beklenmektedir. Bu kapsamda, kent mekânından soyutlanmadan kentle entegre olmuş, kent kimliği ile belleğine katkı sağlayan ve sahip olduğu nitelikleri sürdürülebilirlik çerçevesinde günümüz koşullarına göre yeniden inşa edebilmiş uygulama örnekleri ortaya çıkacaktır. Geliştirilen bu çerçevenin sadece endüstri mirasını koruma konusunda değil, aynı zamanda kentin sosyokültürel, ekonomik, mekânsal ve tarihsel gelişiminde de önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Ahunbay Z., (2002), “20. Yüzyılın Mimari ve Endüstri Mirasının Korunması Sempozyumu”, Mimarlık, 308, 42-43.

Altınoluk Ü., (2000), “Endüstri Arkeolojisi Kapsamındaki Binalarda İşlev Dönüşümü”, Mimarlık Dergisi, 292, 7-8.

Arabacıoğlu P., Aydemir, I., (2007), “Tarihi Çevrelerde Yeniden Değerlendirme Kavramı”, Megaron, 2(4) 205-212.

Asatekin N. G., (2004), “Kültür ve Doğa Varlıklarımız Neyi, Niçin, Nasıl Korumalıyız?” T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2004.

Aydın O., Kartal R. C., (2016), “Kocaeli SEKA I. Kâğıt Fabrikası’nın Mimari Analizi ve Yeniden Kullanım Onerileri”, TUBA Kültür Envanteri, 8(8), 21-34.

Ayhan S., (1987), “Endüstri Devrimi ile Oluşan Değişim ve Gelişimler”, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.

Aysu Ç., (1994), “Paşabahçe”, İstanbul Ansiklopedisi, Cilt II, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 228.

Aytemur, J. Ö., (2010), “Türkiye’de yönetim düşüncesinin erken dönemleri: Sümerbank (1930-1945)”, İstanbul, Libra Yayınları.

Balcan C., Güneş Kaya Z. S., (2021), “Paşabahçe’nin Kültür Mirası Potansiyeli ve Mahmut Bey Köşkü”, Beykoz 2020 Sempozyumu Tebliğler Kitabı, H. Yurdakul (ed.), İstanbul, 1204-1220.

Basatemür B., (2001), “Kıyı şeridi: Docklands: Londra’nın eski liman alanları”, XXI Mimarlık Kültürü Dergisi, (7), 146-161.

Batur A., Batur S., (1970), “Sanayi, Sanayi Toplumu ve Sanayi Yapısının Evrimi Üzerine Bazı Düşünceler”, Mimarlık, (80), 26-27.

Benevolo L., (1981), “Modern Mimarlığın Tarihi”, Birinci Cilt: Sanayi Devrimi. Çevre Yayınları, İstanbul, 185-195.

Boulton W.S., (1858), “Plan of Toronto”, John Ellis, Toronto.

Bozdemir M., (2011), “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e endüstriyel mirasımız”, İstanbul, İTO Yayınları.

Brangar Ş. Y., (2004), “Silahtarağa Elektrik Santrali’nin Korunması ve Yeniden Kullanımına Yönelik Öneriler”, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi.

Buchanan A., (1977), "Industrial archaeology in Britain", Bungay: The Chaucer Press Ltd.

Buchanan A., (2014), "The origins and the early days of the AIA Industrial Archaeology News", 169, 2-4

Burden E., (2004), "Illustrated Dictionary Of Architectural Preservation: Restoration, Renovation, Rehabilitation, Reuse", New York: Mcgraw- Hill Press.

Büyükarıslan B., Güney E., (2015), "Endüstriyel Miras Yapılarının Yeniden İşlevlendirilme Süreci ve İstanbul Tuz Ambarı Örneği", Beykent Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, 6(2), 31-57.

Byun D., (2001), "The AHP Approach For Selecting an Automobile Purchase Model", Information&Management, 38(5), 289–297.

Careless J. M. S., (1984), "Toronto to 1918: An Illustrated History", James Lorimer & Company, Toronto.

Carman J., (2003), "Archaeology and heritage: an introduction", A&C Black.

Cengizkan M., (2002), "Endüstri Arkeolojisinde Mimarlığın Yeri: Sanayinin Terk Ettiği Alanlarda "Yeniden Mimari", Güney Mimarlık, 18, 26-28.

Chandran B., Golde B., Wasil E., (2005), "Linear programming models for estimating weights in the analytic hierarchy process", Computers & Operations Research, (32), 2235–2254

Chin K. S., Chiu S., Tummala V. M. R., (1999), "An Evaluation of Success Factors Using the AHP to Implement ISO 14001-Based EMS", The International Journal of Quality and Reliability Management, 16(4), 341-361.

Colenutt B., (1991), "The London Docklands Development Corporation: has the community benefited", Mansell Pres, New York.

Cossons N., (1993), "The BP Book of Industrial Archaeology", ilk basım: 1975.

Council of Europe., (1993), "Architectural Heritage: Inventory and Documentation Methods in Europe", Proceedings, Etc.

Creswell J. W., (2016), "Nitel Araştırma Yöntemleri", Ankara: Siyasal Kitabevi.

Crosbie J., (2005), "Curtain Walls: Recent Developments", Cesar Pelli&Associates, Publishers for Architecture, Germany.

Damlıbağ F., (2015), "Hamidiye Kâğıt Fabrikası", OTAM, 37, 19-60.

Doğan M., (2013), "Geçmişten Günümüze İstanbul'da Sanayileşme Süreci ve Son 10 Yıllık Gelişimi", Marmara Coğrafya Dergisi, (27), 511-550.

Doğan T., (2015), “Bir Dönüşüm Projesi Örneği: Tate Modern, Sanat ve Estetikte Asal Değerler Mekân, Zaman”, Giray K., Çeken M., Sunay S., Giray M., (ed.) Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara Üniversitesi Yayınları, No.487, Ankara, 113-126.

Eldem V., (1994), “Osmanlı İmparatorluğu’nun iktisadi şartları hakkında bir tetkik”, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Erbek O., Sağ N. S., (2019), “Kentsel Dönüşümde Örnek Proje Deneyimleri ve Çıkarımlar”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12(65), 389-402.

Ercivan A., (2004), “Gazhanelerin yeniden işlevlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.

Falconer K., (2005), “Industrial Archaeology Goes Universal”, Industrial Archaeology Review, XXVII: 1, 23-26.

Föhl A., (1995), “Bauten der Industrie und Technik. Hrsg.: Deutsches Nationalkomitee für Denkmalschutz1, Schriftenreihe des deutschen Nationalkomitees für Denkmalschutz Bd, 47.

Ganser K., (1992), “Strukturwandel, Geschichtlichkeit und Perspektiven des Ruhrgebietes, Deutsche Kunst und Denkmalpflege”, 50(2), 119-128.

Giritlioğlu C., Yüzer A. Ş., (2003), “Sanayi Alanları Yeni Düzenleme Stratejileri-İstanbul Örneği”, İTÜ Dergisi, Mimarlık, Planlama, Tasarım, 2(1), 119-127.

Giz A., (1968), “İstanbul’da İlk Sanayi Tesislerini Kuruluş Yılı-1805”, İSO. Derg, 2, (23).

Goch S., (2002), “Betterment without airs: social, cultural, and political consequences of de-industrialization in the Ruhr”, International Review of Social History, 47(S10), 87-111.

Goddard P., (2002), “From distillery to film set to art market,” Toronto Star, 10 Augustos, p.H10.

Gökçe O., (2006), “İçerik Analizi Kurumsal ve Pratik Bilgiler”, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Göney S. E., (2019), “Şehir Coğrafyası I”, Beta Yayıncılık, İstanbul.

Gül M., (2021), “İstanbul Planlanırken Beykoz”, Beykoz 2020 Sempozyumu Tebliğler Kitabı, H. Yurdakul (ed.), İstanbul,19-23.

Güngör İ., İşler B. D., (2005), “Analitik Hiyerarşi Yaklaşımı ile Otomobil Seçimi”, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi; Cilt:1; Sayı: 2; 21-33.

Hançerlioğlu O., (1997), “Ekonomi Sözlüğü”, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Haznedar B., (2008), “Yenilenen Kentsel Kullanımlar Doğrultusunda Kent İçindeki Endüstri Alanlarının Dönüşüm Süreci- Ruhr Bölgesi ve Hafencity Hamburg Örnekleri”, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi.

Hobsbawm E. J., (1998), “Sanayi ve imparatorluk” Ankara, Dost Kitabevi.

Hospers G., (2002), “Industrial heritage tourism and regional restructuring in the European Union”, European Planning Studies, (10), 398-404.

Höhmnn R., (1992), “Denkmale der Industrie - Museen der Industrie?”, Museum und Denkmalpflege, Bericht über ein Internationales Symposium, Bodensee, 30.5-1.6.1991, ICOM ve ICOMOS Almanya, Avusturya ve İsveç, yayınlayan: ICOM Alman Ulusal Komitesi, Münih, 56-61.

İncirlioğlu G., (1991), “Sütlüce Mezbahası”, Arkitekt, (3), 68-72.

Karıptaş F. S., Karıptaş F., (2020), “Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesinde Çelik Strüktürlerin Kullanımı: Kasımpaşa Tuz Ambarı Örneği”, Haliç Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 3(1), 73-84.

Kartal R. Ç., (2009), “Seka 1. Kâğıt Fabrikası”nın Mimari Analizi ve Çağdaş Hayata Adaptasyon İçin Öneriler”, Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü.

Kazas J., (2008), “Endüstriyel Miras kapsamındaki Alanların Kentsel Yenilemeyi Oluşturmadaki Rolünün İrdelenmesi “Ödemiş Örneği””, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi.

Kıraç Binnur A., (2001), “Türkiye’deki Tarihi Sanayi Yapılarının Günümüz Koşullarına Göre Yeniden Değerlendirilmeleri Konusunda Bir Yöntem Araştırması”, Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Kıray M., (1998), “Az Gelişmiş Ülkelerde Metropolenleşme Süreçleri, 75 Yılda Değişen Kentve Mimarlık”, Y. Sey (der.), 75, 99-106.

Knapp W., Kunzmann K. R., Schmitt P., (2004), “A Co-operative Spatial future for RheinRuhr”, European Planning Studies, vol.12, pp 323-34.

Kocabaşoğlu U., Bulutgi A., Çiloğlu F., Binbaş İ. E., Şeker N., (1996), “Seka Tarihi”, Seka Genel Müdürlüğü Yayınları, İzmit.

Kocadağlı Y.A., (2020), “Beykoz’un Nüfus Özellikleri, Sosyal ve Demografik Yapısı”, Beykoz 2019 Sempozyumu Tebliğler Kitabı, Ş. Memiş (ed.), İstanbul, 441-470.

Köksal G., (2005), “İstanbul’daki endüstri mirası için koruma ve yeniden kullanım önerileri”, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Köksal G., (2012), “Endüstri Mirasını Koruma ve Yeniden Kullanım Yaklaşımı”, Güney Mimarlık, 8, 18-24.

Köksal G., Ahunbay Z., (2006), “İstanbul’daki Endüstri Mirası İçin Koruma Ve Yeniden Kullanım Önerileri”, İTÜ Dergisi A: Mimarlık, Planlama, Tasarım, 5(2), 125-136, İstanbul.

Kunzmann K., (2004), "Creative Brownfield Redevelopment: The Experience of the IBA Emscher Park Initiative in the Ruhr in Germany", in: Greenstein, Rosalind and Yesim Sungu-Eryilmaz, eds, Recycling the City: The Use and Reuse of Urban Land. Lincoln Institute of Land Policy, Cambridge, 201-217.

Kunzmann R., (2013), “Ruhrgebietslied”, in: Meine Pieter van Dijk, Jan van der Meer and Jan van der Borg (eds.), From urban systems to sustainable competitive metropolitan regions. Essays in honor of Leo van den Berg", Erasmus University, Rotterdam, 71-91.

Kurt M., Kuzucu K., Çakır B., Demir K., (2016), “19. Yüzyılda Osmanlı Sanayileşmesi Sürecinde Kurulan Devlet Fabrikaları: Bir Envanter Çalışması”, OTAM, 40, 245-27.

Kuruüzüm A., Atsan N., (2001), “Analitik Hiyerarşi Yöntemi ve İşletmecilik Alanındaki Uygulamaları”, Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(1), 83-105.

Küçükerman Ö., (1988), “Geleneksel Türk Dericilik Sanayi ve Beykoz Fabrikası”, Apa Ofset Basımevi, İstanbul.

Küçükerman Ö., (1993), “Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul.

Küçükerman Ö., (2020), “Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası”, Beykoz Kitaplığı Yayınları, İstanbul.

Labelle M. J., (2001), “Emscher Park, Germany, Expanding the Definition of a ‘Park’”, The George Wright Society Forum.

Lefebvre H., (2013), “Kentsel Devrim”, Sel Yayıncılık, İstanbul.

Lune H., Berg B. L., (2017), “Qualitative research methods for the social sciences. (9th Edition)”, England, Essex: Pearson.

Marcus B., (1990), “Bright Future: The Re-use of Industrial Buildings”, University Save Britian’s Heritage, London.

Martin P. E., (2009), “Industrial archaeology”, (pp. 285-297). Springer New York.

Mazbaşı Berktaş H., (2012), “Kadıköy Hasanpaşa Bölgesi’nin tarihi çevre analizi ve sıhhileştirme önerileri”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Mcgooven B., (2004), “Ayanlar Çağı 1699-1812”, İncalcık H., Quataert D., (Ed.), (Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 2. Cilt), Eren Yayınevi, İstanbul.

Miles M. B., Huberman A. M., (1994), "Qualitative data analysis. (2nd Edition)", California: Sage Publications.

Moore R., Ryan R., Hardwicke A., Stamp G., (2000), "Building Tate Modern: Herzog and de Meuron Transforming Giles Gilbert Scott", Tate Gallery Publishing, London.

Mumford L., (2007), "Tarih Boyunca Kent", Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Neaverson P., Palmer M., (1998), "Industrial Archaeology: Principles and Practice", Psychology Press.

Nevell M., (2006), "A major change in human evolution", British Archaeology, (86). of Europe, Situation of the Technical and Industrial Built Heritage in.

Ordonez J. A. F., (1985), "The Technical and Industrial Built in the Southern States of Europe, Situation of the Technical and Industrial Built Heritage in Europe", Architectural Heritage Report and Studies, Strasburg, 59-97.

Oğuz D., Saygı H., Akpınar N., (2010), "Kentiçi Endüstri Alanlarının Dönüşümüne Bir Model: İzmit/Sekapark", Coğrafi Bilimler Dergisi, 8(2), 157-167.

Önsoy R., (1988), "Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii ve Sanayileşme Politikası", Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

Özdemir M., (2015), "Endüstri Mirasının Yeniden İşlevlendirilmesi; Beykoz Deri Ve Kundura Fabrikası Örneği", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Özkan M., Al A., Yavuz S., (2018), "Uluslararası politik ekonomi açısından Dördüncü Sanayi Endüstri Devrimi'nin etkileri ve Türkiye", Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 6(2), 126-133.

Palmer M., (2005), "Understanding the Workplace: A Research Framework for Industrial Archaeology in Britain", Industrial Archaeology Review XXVII (1):9-18.

Quataert D., (2004), "19.yüzyıla genel bakış, Islahatlar Devri 1812-1914", İnalcık H., Quataert D., (Ed.). (Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 2. Cilt). İstanbul: Eren Yayınevi.

Rix M., (1955), "Industrial Archaeology", The Amateur Historian, 2 :225-229.

Roth L. M., (2000), "Mimarlığın Öyküsü", Kabala Yayınevi, İstanbul.

Saaty T., (1980), "The analytic hierarchy process", New York: McGraw-Hill.

Saaty T. L., Vargas L. G., (1987), "Uncertainty and Rank Order in the Analytic Hierarchy Process", European Journal of Operational Research, 32(1), 107-117.

Saaty T., (1991), "Some mathematical concepts of the analytic hierarchy process", Behaviormetrica, (29), 1-9.

Saaty T. L., (2008), “Relative measurement and its generalization in decision making why pairwise comparisons are central in mathematics for the measurement of intangible factors the analytic hierarchy/network process”, RACSAM-Revista de la Real Academia de Ciencias Exactas, Fisicas y Naturales. Serie A. Matematicas, 102, 251-318.

Saner M., (2012), “Endüstri mirası: Kavramlar, kurumlar ve Türkiye’deki yaklaşımlar”, Planlama Dergisi, (1-2), 53-66.

Saner M., Severcan Y. C., (2009), “Fabrikada zorunlu sorumlu olarak barınmak: Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası konutları” Fabrikada Barınmak – Erken Cumhuriyet Donemi’nde Türkiye’de İşçi Konutları: Yaşam,Mekan ve Kent icinde, der.A. Cengizkan, s. 45-75, Arkadaş Yayınevi, Ankara.

Severcan Y. C., Barlas A., (2007), “The conservation of industrial remains as a source of individuation and socialization”, International Journal of Urban and Regional Research, 31(3), 675-682.

Shaw R., (2002), “The International Building Exhibition (IBA) Emscher Park, Germany: A Model for Sustainable Restructuring, European Planning Studies”, 10:1, 77-97.

Shuttleworth E. B., (1924), “The Windmill and its Times:Toronto”, A Series of Articles Dealing with the Early Days of the Windmill, Edward D. Apted. Printer Toronto, Kanada.

Southwark Council, (2013), “Bankside, Borough & London Bridge Characterisation Study”, Urs, London-United Kingdom.

Steiner D., (2000), “Londra’da Bir İsviçreli”, Domus Dergisi, (8), 98-103.

Steward T. J., (1992), “A Critical Survey on the Status of Multiple Criteria Decision Making Theory and Practice”, Omega, 20(5-6), 569-586.

Stratton M., (2000), “Understanding the Potential: Location, Configuration and Conversion Options Industrial Buildings Conservation and Regeneration”, E & FN Spon. 28-51. London.

Şahin C., (2015), “İstanbul’un ilçeleri. C. Yılmaz (Ed.), Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi (Cilt III) kitabı içinde”, (s. 246-324). İstanbul: Mas Matbaacılık.

Şengüralp C., (2017), “Kentsel çöküntü alanlarının sanat yapıtıyla dönüşümü: Hasanpaşa Gazhanesi için bir proje”, (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi). Marmara Üniversitesi.

Şimşek E., (2006), “Endüstri Yapılarının Kültürel Miras Olarak İrdelenmesi ve Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.

Tanış F., (2015), “The Waterfront Regeneration Projects And Contemporary Design Approaches Of European Port Cities”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Technical University.

Tanyeli G., (1998), “Endüstri Arkeolojisi”, Arredamento Mimarlık, Sayı 100-102.

Tavşancıl E., Aslan E. A., (2001), “Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri”, Epsilon Yayınevi, İstanbul.

Temurçin K., (2021), “Beykoz (İstanbul) İlçesinde Sanayinin Gelişimi, Dağılışı ve Yapısal Özellikleri”, Beykoz 2020 Sempozyumu Tebliğler Kitabı, H. Yurdakul (ed.), İstanbul, 269-290.

Thorns D. C., (2004), “Kentlerin dönüşümü”, Soyak Yayınları, İstanbul.

Tok A., (2015), “İmparatorluğun son döneminde İstanbul’da tuğla üretimi ve ticareti (1839- 1914)”, F.M.

Tolga H. B., (2006), “Endüstriyel alanların dönüşümü, kentsel mekâna etkileri: Beykoz Kundura ve Deri Fabrikası için bir dönüşüm senaryosu”, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi.

Torlak S. E., (2013), “Endüstri mirasının ekonomiye kazandırılması: Toronto Distillery District dönüşüm örneği”, In International Conference on Eurasian Economies (Vol. 4, pp. 705-710).

Trinder B., (1980), “Ironbridge: Industrial archaeology in England”, Archaeology New York, NY, 33(1), 44-59.

Trinder B., (2000), “From FICCIM to TICCIH 2000: reflections on 27 years”, TICCIH Bulletin (October 2000).

Trinder B., (1981), “Industrial archaeology in Britain”, Archaeology New York, NY, 34(1), 8-16.

Turhan D., (2018), “Asırlık Fabrikanın Dönüşümü: Bomontiada”, Aydın Sanat, 4:8, 95-106.

Uçar B., (2013), “Endüstriyel Miras ve Yeniden İşlevlendirme Kavramları Kapsamında Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası’nın İrdelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Uğursal S., (2011), “Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesi: “İzmir Sümerbank Basma Sanayi Yerleşkesi Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.

Web 1, (2023), <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 26/09/2023).

Web 2, (2023), <https://ticcih.org/wp-content/uploads/2013/04/NTagilCharter.pdf>, (Erişim Tarihi: 26/09/2023).

Web 3, (2023), https://ticcih.org/wp-content/uploads/2013/10/GA2011_ICOMOS_TICCIH_joint_principles_EN_FR_final_20120110.pdf, (Erişim Tarihi: 26/09/2023).

Web 4, (2023), <https://industrial-archaeology.org/about-us/>, (Erişim Tarihi: 26/09/2023).

Web 5, (2023), <https://www.ironbridge.org.uk/>, (Erişim Tarihi: 26/09/2023).

Web 6, (2023), <https://whc.unesco.org/en/list/371/>, (Erişim Tarihi: 26/09/2023).

Web 7, (2023), <https://ticcih.org/about/>, (Erişim Tarihi: 26/09/2023).

Web 8, (2023), <http://www.icomos.org.tr/>, (Erişim Tarihi: 26/09/2023).

Web 9, (2023), <https://disiliskiler.ktb.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 26/09/2023).

Web 10, (2023), <https://kvmgm.ktb.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 26/09/2023).

Web 11, (2023), <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/>, (Erişim Tarihi: 26/09/2023).

Web 12, (2023), <https://whc.unesco.org/archive/opguide05-en.pdf>, (Erişim Tarihi: 26/09/2023).

Web 13, (2023), <https://whc.unesco.org/en/criteria/>, (Erişim Tarihi: 26/09/2023).

Web 14, (2023), <https://whc.unesco.org/en/list/32/>, (Erişim Tarihi: 26/09/2023).

Web 15, (2023), <https://whc.unesco.org/en/list/>, (Erişim Tarihi: 26/09/2023).

Web 16, (2023), <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44395/dunya-miras-gecici-listesi.html> (Erişim Tarihi: 26/09/2023).

Web 17, (2023), <http://www.docomomo-tr.org/hakkinda>, (Erişim Tarihi: 26/09/2023).

Web 18, (2023), <https://www.erih.net/>, (Erişim Tarihi: 26/09/2023).

Web 19, (2023), <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=15958&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 26/09/2023).

Web 20, (2023), http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf, (Erişim Tarihi: 26/09/2023).

Web 21, (2023), <https://www.tate.org.uk/about-us/our-priorities>, (Erişim Tarihi: 26/09/2023).

Web 22, (2023), <https://muzegazhane.istanbul/>, (Erişim Tarihi: 26/09/2023).

Web 23, (2023), <https://www.maxqda.com/tr>, (Erişim Tarihi: 26/09/2023).

Web 24, (2023), <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, (Erişim Tarihi: 26/09/2023).

Web 25, (2023), <https://sehirplanlama.ibb.istanbul/arsiv/>, (Erişim Tarihi: 26/09/2023).

Web 26, (2023), <https://beykozkundura.com/>, (Erişim Tarihi: 26/09/2023).

Wehdorn M., (1985), “The industrial and technical heritage in the Northern States of Europe. Situation of the Technical and Industrial Built Heritage in Europe”, Architectural Heritage Report and Studies (ss. 1-58). Strasburg: Council of Europe.

Wehdorn M., (2002), “Viyana’daki Gazometre Binalarının Yeniden Kullanımı”, Mimarlık, Sayı: 308, Sf. 49-51.

Wiener W. M., (1992), “15-19. yüzyılları arasında İstanbul’da imalathane ve fabrikalar: Osmanlılar ve Batı teknolojisi”, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Yalçın S., Ediz Ö., (2023), “Bir Heterotopya Mekânı Olarak “Beykoz Kundura”, Mimarlık ve Yaşam, 8(3), 745-764.

Yıldırım A., Şimşek H., (2011), “Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri”, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yüksel E., (2019), “Türkiye’de iletişim araştırmalarında içerik analizi uygulamaları, sorunlar ve çözüm önerileri”, International Euroasia Congress on Scientific Research and Recent Trends-V., 16-19 Aralık 2019, Bakü, Hazar Üniversitesi.

ÖZGEÇMİŞ

Ezel Duyar, 2013 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama bölümünden lisans derecesi ile mezun olmuştur. Yüksek lisans eğitimine 2020 yılında Gebze Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda başlamıştır. 2015 yılından beri özel planlama ofislerinde şehir plancısı olarak çalışmaya devam etmektedir. Çalışma hayatı süresince koruma planları, çeşitli tür ve ölçekte imar planları, kıyı planları ile ilgili çalışmalar yürütmüştür.

EKLER

Ek A: Değerlendirme Dosyası

GİRİŞ

ARAŞTIRMACI
İSİM/SOYİSİM:

EĞİTİM DURUMU:

ÇALIŞTIĞINIZ KURUM:

MESLEĞİNİZ:

UZMANLIK ALANINIZ:

TECRÜBE YILINIZ:

Değerli Araştırmacı;

Bu çalışma, Gebze Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda gerçekleştirilen yüksek lisans tez çalışması kapsamında "Endüstri Miras Alanlarının Özgün ve Yeniden İşlevlendirme Sonrası Kentsel İlişkilerinin Değerlendirilmesi"ne yönelik belirlenen değer boyutları ile göstergelerinin ağırlıklandırılması ve puanlandırılması amacıyla hazırlanmıştır. Literatür taraması sonucu incelenmiş çeşitli çalışmalar ve uluslararası kuruluşların belirlediği kriterler göz önünde bulundurularak, endüstri mirasının sahip olması gereken değer boyutları ve bu boyutlara bağlı göstergeler belirlenmiştir. Boyutlar; tarihi değer, sosyo- kültürel değer, ekonomik değer ve mekânsal değer boyutları olarak belirlenmiş, boyutlara bağlı göstergeler de aşağıda Tablo 1 'de verilmiştir.

Tablo 1: Endüstri Miras Alanlarının Yeniden İşlevlendirme Çalışmalarında Kentle İlişkilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Boyut ve Göstergeler.

BOYUTLAR	GÖSTERGELER
TARİHİ DEĞER	Kentin ekonomik gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi
	Kentin sosyal gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi
	Aktif kullanıcı yoğunluğuna sahip olması
	Bulunduğu dönemin öncü ve yeniliği temsil eden sembolik yapılarından biri olması
SOSYO-KÜLTÜREL DEĞER	Bulunduğu dönemin gündelik yaşam biçimi hakkında bilgi vermesi
	Kentin sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlayacak faaliyetlere yer vermesi
	Kent kimliğine ve belleğine katkı sağlaması
	Kullanımında kamu yararı gözlemlenmesi
EKONOMİK DEĞER	Aktif kullanıcı yoğunluğuna sahip olması
	Uluslararası alanda ekonomik ilişkileri geliştirici faaliyetlere yer vermesi
	Ulusal alanda kentin ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi
	Kentsel alanda ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi
MEKANSAL DEĞER	Farklı iş kollarına istihdam yaratabilmesi
	Alanın ulaşım sistemlerine entegre olması
	Kıyı ile güçlü bir ilişkisi olması
	Yakın çevresinde değişimi/dönüşümü tetikleyici unsur olması
	Yakın çevresindeki kentsel fonksiyonlarla (yeşil alan, ticaret vs.) güçlü bir ilişkisinin olması
	Kentsel odak noktası olması
	Mimari/ estetik değerinin güçlü olması (Bulundurduğu mimari niteliklerle sanat/estetik değerinin olması, mimari üslup, mimari benzersizlik, mimari sembolik öğeler vb.)
	Teknik/bilimsel değerinin güçlü olması (Yapının üretiminde kullanılan yapım tekniği/ tekniksel etkileyicilik/ dönemin teknolojisini yansıtan iç donanım vb.)
	Özgünlük değerinin yüksek olması (Mimari tasarımının, yapı malzemesinin, yapım tekniğinin, donanımının ve iç özelliklerinin, konumunun vs. özgün olması)
	İşlevsellik değerinin yüksek olması (Yapının işlevinin önemi, ihtiyaca göre hizmet edebilme yeteneği)

Yazar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

Yapılacak olan bu değerlendirme çalışması iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım, belirlenen boyutların ve göstergelerin AHP (Analytic Hierarchy Process) yöntemiyle ağırlıklandırılmasıdır. Siz araştırmacıdan, hangi değer boyutunun ve göstergesinin diğerinden daha önemli olduğunu Tablo 2’de belirtilen AHP değer tanımlarına göre değerlendirmeniz istenmektedir.

İkinci kısım ise değer boyutları ve göstergelerinin, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası özelinde özgün hali ve yeniden işlevlendirme sonrası olarak puanlandırılmasıdır. Siz araştırmacıdan, bu değer boyutlarını ve göstergelerini 100 üzerinden puanlamanız istenmektedir.

Bu çalışmanın 25-30 dakikanızı alacağı düşünülmektedir. Çalışmaya katılımınız gönüllüdür. Tüm yorumlar, yanıtlar ve katılımcıların isimleri gizli tutulacaktır. Nihai bulgular, araştırma çalışmasının bitiminde size geri bildirilecektir. Açıklama kısmını okuduysanız, aşağıda gösterilen 1. Kısım sekmesine geçebilirsiniz.

Yapacağınız değerli katkı ve yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederim.

1.KISIM

Bu kısımda; "Endüstri Miras Alanlarının Özgün ve Yeniden İşlevlendirme Sonrası Kentsel İlişkilerinin Değerlendirilmesi" kapsamında belirlenmiş değer boyutları ve bu boyutlara bağlı göstergeler, AHP (Analytic Hierarchy Process) yöntemi için ağırlıklandırılacaktır. Bu bağlamda oluşturulan aşağıdaki matrislerde, yapacağınız ikili karşılaştırmalar ile Tablo 2’de belirtilen AHP değer tanımlarını referans alarak boyutları ve göstergeleri önem derecesine göre ağırlıklandırınız. Bu ağırlıklandırma, hangi boyutun/ göstergenin diğerinden daha önemli ya da görece daha önemsiz olduğunu belirtmeniz şeklindedir.

Örneğin; tarihi değerın önem derecesini, sosyo-kültürel değerden daha "kuvvetli derecede" önemli olarak görüyorsanız, beyaz kutucuğa -----> 5

ya da tarihi değerının önem derecesini, ekonomik değerden daha "orta derecede" önemsiz olarak görüyorsanız, beyaz kutucuğa -----> 1/3 şeklinde belirtmeniz gerekmektedir.

Tablo 2: AHP de kullanılan değer tanımları ve açıklamaları, Saaty (1980).

Önem Derecesi	Değer Tanımı	Açıklama
1	Eşit derecede önemli	İki değer eşit düzeyde öneme sahiptir.
3	Orta derecede önemli	Deneyim ve yargılama sonucunda bir değer diğerine karşı biraz daha üstündür.
5	Kuvvetli derecede önemli	Deneyim ve yargılama sonucunda bir değer diğerine karşı oldukça üstündür.
7	Çok kuvvetli derecede önemli	Deneyim ve yargılama sonucunda bir değer diğerine karşı üstündür.
9	Aşırı derecede önemli	Deneyim ve yargılama sonucunda bir değer diğerine karşı kesinlikle üstündür.
2,4,6,8	Ara değerler	Uzlaşmaya gerek duyulduğunda kullanılır.

Değer boyutlarını ağırlıklandırınız. (Değerlendirmeyi beyaz renkli kısımlara yapınız, gri renkli alanları doldurmayınız).

BOYUTLAR	TARİHİ DEĞER	SOSYO-KÜLTÜREL DEĞER	EKONOMİK DEĞER	MEKANSAL DEĞER
TARİHİ DEĞER	1			
SOSYO-KÜLTÜREL DEĞER		1		
EKONOMİK DEĞER			1	
MEKANSAL DEĞER				1

Boyutlara bağı göstergeleri ağırlıklandırınız. (Değerlendirmeyi beyaz renkli kısımlara yapınız, gri renkli alanları doldurmayınız).

TARİHİ DEĞER GÖSTERGELERİ	Kentin ekonomik gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi	Kentin sosyal gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi	Kentin teknolojik gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi	Bulunduğu dönemin öncü ve yeniliği temsil eden sembolik yapılarından biri olması
Kentin ekonomik gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi	1			
Kentin sosyal gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi		1		
Kentin teknolojik gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi			1	
Bulunduğu dönemin öncü ve yeniliği temsil eden sembolik yapılarından biri olması				1

SOSYO- KÜLTÜREL DEĞER GÖSTERGELERİ	Bulunduğu dönemin gündelik yaşam biçimi hakkında bilgi vermesi	Kentin sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlayacak faaliyetlere yer vermesi	Kent kimliğine ve belleğine katkı sağlaması	Kullanımında kamu yararı gözetilmesi	Aktif kullanıcı yoğunluğuna sahip olması
Bulunduğu dönemin gündelik yaşam biçimi hakkında bilgi vermesi	1				
Kentin sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlayacak faaliyetlere yer vermesi		1			
Kent kimliğine ve belleğine katkı sağlaması			1		
Kullanımında kamu yararı gözetilmesi				1	
Aktif kullanıcı yoğunluğuna sahip olması					1

EKONOMİK DEĞER GÖSTERGELERİ	Uluslararası alanda ekonomik ilişkileri geliştirici faaliyetlere yer vermesi	Ulusal alanda kentin ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi	Kentsel alanda ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi	Farklı iş kollarına istihdam yaratabilmesi
Uluslararası alanda ekonomik ilişkileri geliştirici faaliyetlere yer vermesi	1			
Ulusal alanda kentin ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi		1		
Kentsel alanda ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi			1	
Farklı iş kollarına istihdam yaratabilmesi				1

MEKANSAL DEĞER GÖSTERGELERİ		Alanın ulaşım sistemlerine entegre olması	Kıyı ile güçlü bir ilişkisi olması	Yakın çevresinde değişimi/dönüşümü tetikleyici unsur olması	Yakın çevresindeki kentsel fonksiyonlarla (yeşil alan, ticaret vs.) güçlü bir ilişkisinin olması	Kentsel odak noktası olması
Kentsel ölçekte	Alanın ulaşım sistemlerine entegre olması	1				
	Kıyı ile güçlü bir ilişkisi olması		1			
	Yakın çevresinde değişimi/dönüşümü tetikleyici unsur olması			1		
	Yakın çevresindeki kentsel fonksiyonlarla (yeşil alan, ticaret vs.) güçlü bir ilişkisinin olması				1	
	Kentsel odak noktası olması					1

MEKANSAL DEĞER GÖSTERGELERİ		Mimari/ estetik değerinin güçlü olması	Teknik/ bilimsel değerinin güçlü olması	Özgünlük değerinin yüksek olması	İşlevsellik değerinin yüksek olması
Yapısal ölçekte	Mimari/ estetik değerinin güçlü olması	1			
	Teknik/ bilimsel değerinin güçlü olması		1		
	Özgünlük değerinin yüksek olması			1	
	İşlevsellik değerinin yüksek olması				1

Değerlendirme işleminiz bittiyse, aşağıda gösterilen 2. kısım sekmesine geçebilirsiniz.

2. KISIM

Bu kısımda ise, çalışma kapsamında belirlenmiş olan boyutları ve göstergeleri, **Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası** özelinde özgün hali ve yeniden işlevlendirme sonrası olarak 100 üzerinden puanlayınız.

Puanlamada ölçek olarak **0-30 puan arası düşük, 31-70 arası orta, 71-100 puan arası yüksek** kabul edilmiştir.

Boyutlar ve göstergelerin puanlandırılması işlemine geçmeden önce, genel bir bakış açısıyla Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nın özgün hali ve yeniden işlevlendirme sonrası durumuna 100 üzerinden kaç puan verirsiniz? Nedenlerini açıklama kısmına belirtiniz.

BEYKOZ DERİ VE KUNDURA FABRİKASI	ÖZGÜN HALİ PUANI	AÇIKLAMA	YENİDEN İŞLEVLENDİRME SONRASI PUANI	AÇIKLAMA

Aşağıda verilen tabloda değer boyutlarını, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası özelinde özgün hali ve yeniden işlevlendirme sonrası olarak 100 üzerinden puanlayınız. Nedenlerini açıklama kısmına belirtiniz.

BOYUTLAR	ÖZGÜN HALİ PUANI	AÇIKLAMA	YENİDEN İŞLEVLENDİRME SONRASI PUANI	AÇIKLAMA
TARİHİ DEĞER				
SOSYO-KÜLTÜREL DEĞER				
EKONOMİK DEĞER				
MEKANSAL DEĞER				

Aşağıdaki tablolarda boyutlara bağlı göstergeler verilmiştir. Belirlenen göstergeleri, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası özelinde özgün hali ve yeniden işlevlendirme sonrası olarak 100 üzerinden puanlayınız. Nedenlerini açıklama kısmına belirtiniz.

TARİHİ DEĞER GÖSTERGELERİ	ÖZGÜN HALİ PUANI	AÇIKLAMA	YENİDEN İŞLEVLENDİRME SONRASI PUANI	AÇIKLAMA
Kentin ekonomik gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi				
Kentin sosyal gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi				
Kentin teknolojik gelişimine tanıklık etmesi ve süreç hakkında bilgi vermesi				
Bulunduğu dönemin öncü ve yeniliği temsil eden sembolik yapılarından biri olması				

SOSYO- KÜLTÜREL DEĞER GÖSTERGELERİ		ÖZGÜN HALİ PUANI	AÇIKLAMA	YENİDEN İŞLEVLENDİRME SONRASI PUANI	AÇIKLAMA
	Bulunduğu dönemin gündelik yaşam biçimi hakkında bilgi vermesi				
	Kentin sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlayacak faaliyetlere yer vermesi				
	Kent kimliğine ve belleğine katkı sağlaması				
	Kullanımında kamu yararı gözetilmesi				
	Aktif kullanıcı yoğunluğuna sahip olması				
EKONOMİK DEĞER GÖSTERGELERİ		ÖZGÜN HALİ PUANI	AÇIKLAMA	YENİDEN İŞLEVLENDİRME SONRASI PUANI	AÇIKLAMA
	Uluslararası alanda ekonomik ilişkileri geliştirici faaliyetlere yer vermesi				
	Ulusal alanda kentin ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi				
	Kentsel alanda ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi				
	Farklı iş kollarına istihdam yaratabilmesi				
MEKANSAL DEĞER GÖSTERGELERİ		ÖZGÜN HALİ PUANI	AÇIKLAMA	YENİDEN İŞLEVLENDİRME SONRASI PUANI	AÇIKLAMA
Kentsel ölçekte	Alanın ulaşım sistemlerine entegre olması				
	Kıyı ile güçlü bir ilişkisi olması				
	Yakın çevresinde değişimi/dönüşümü tetikleyici unsur olması				
	Yakın çevresindeki kentsel fonksiyonlarla (yeşil alan, ticaret vs.) güçlü bir ilişkisinin olması				
	Kentsel odak noktası olması				
MEKANSAL DEĞER GÖSTERGELERİ		ÖZGÜN HALİ PUANI	AÇIKLAMA	YENİDEN İŞLEVLENDİRME SONRASI PUANI	AÇIKLAMA
Yapısal ölçekte	Mimari/ estetik değerinin güçlü olması				
	Teknik/ bilimsel değerinin güçlü olması				
	Özgünlük değerinin yüksek olması				
	İşlevsellik değerinin yüksek olması				